

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

„Oktatás és Társadalom”

Neveléstudományi Doktori Iskola

Kátainé Lusztig Ilona

Gyermekvédelem és szabadidő-pedagógia

Nevelőcsaládokban élő gyermekek szabadidős tevékenységei

Bács-Kiskun megyében 2011-2014 között

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Híves-Varga Aranka, PhD

egyetemi docens

Pécs

2017

Tartalom

Bevezetés	4
<i>Gyermekvédelem és szabadidő</i>	5
<i>A kutatás tárgya: szabadidő a nevelőcsaládokban</i>	9
1. Elméleti keret	11
<i>1.1 A szabadidő fogalma</i>	11
<i>1.2. A szabadidő konceptualizálása pedagógiai, pszichológiai, szociológiai szempontból</i>	20
<i>1.3. A magyar gyermekvédelem történeti előzményei a nevelőszülői nevelés tükrében</i>	46
1.3.1. Gyermekvédelem 1901-1945 között	48
1.3.2. Gyermekvédelem 1945-1989 között	52
<i>1.4. Nemzetközi tapasztalatok</i>	65
2. Elhelyezési folyamat a gyermekvédelmi szakellátásban: nevelőszülői gondozás	70
<i>2.1. A nevelésbe kerülő gyermek</i>	70
<i>2.2. Szakértői vizsgálatok</i>	71
<i>2.3. Az elhelyezési folyamatban együttműködő intézmények; az elhelyezési értekezlet</i>	72
<i>2.4. A gyermekvédelmi jogszabályokban biztosított szabadidős feltételek</i>	74
3. A kutatás célja, helyszínei, hipotézisei, mintavétele, módszerei	75
<i>3.1. A kutatás célja</i>	75
<i>3.2. A kutatás helyszínei</i>	76
<i>3.3. Kutatói kérdések</i>	76
<i>3.4. Hipotézisek</i>	76
<i>3.5. A kutatás mintavétele</i>	77
<i>3.6. A kutatás eszközei és módszerei, a statisztikai elemzés módja</i>	78
3.6.1. Dokumentumelemzés: „Gyermekeink védelmében” adatlap rendszer	79
3.6.2. Kérdőív a gyerekekkel, fiatalokkal	81
3.6.3. Interjú a nevelőszülőkkel	82
4. A kutatás eredményei	83
<i>4.1. A nevelőszülőkkel felvett interjúk eredményei</i>	83
<i>4.2. A kérdőív eredményei</i>	92

5. Szabadidős tevékenységek a nevelőcsaládokban elhelyezett gyermekeknél	106
5.1. Iskolai neveléshez kapcsolódó foglalkozások	107
5.2. Iskolán kívüli tevékenységek	108
5.3. Összegzés a nevelt gyermekek szabadidő eltöltéséről	109
6. Összegzés	111
6.1. Következtetések, javaslatok: a hipotézisek áttekintése	111
6.2. Összegző gondolatok	114
6.3. Záró gondolatok	115
Köszönetnyilvánítás	117
Irodalom	118
Jogforrások	125
Mellékletek	127
Jogsabályi háttér	127
KÉRDŐÍV	132
Nevelőszülőkkel felvett interjúk feldolgozása (17)	135
Táblázatok	150
Ábrák és táblázatok jegyzéke	159

Mottó: „*A szabad idő önmagában nem javítja az életminőséget, csak, ha hatékonyan ki tudjuk használni, márpedig az ehhez szükséges képesség megszerzése nem megy csak úgy, önmagától.*” (Csíkszentmihályi 2009:41)

Bevezetés

A szabadidő eltöltésének gyakorlata iránt akkor kezdtem érdeklődni, amikor gyermekvédelmi szakterületen eltöltött több évtizedes munkám során számos esetben azzal szembesültem, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek egy része nem tud hasznosan gazdálkodni a szabadidejével. Sokan közülük kifejezetten haszontalan elfoglaltságokkal, káros szenvedélyekkel, céltalan időtöltéssel (pl. dohányzás, kábítószer-használat, alkoholizálás, csellengés) töltötték napjaikat. Sok fiatalnak nem volt otthonról hozott jó példája: a kapott szocializációs minták nem hordoztak értéket. Szüleiktől negatív magatartásformákat, deviáns viselkedésmintákat sajátítottak el. A semmittevés vagy éppen káros szenvedélyek által nyújtott „példa” nem egyszer veszélyeztető szülői magatartáshoz társult. Saját családjukban töltött előéletüket ingerszegény környezet, elhanyagolás vagy bántalmazás jellemezte, mely később a gyermekeknek családjukból történő kiemeléséhez vezetett. Sok esetben az életvezetési, életmódbeli problémákon kívül a szabadidő eltöltése terén is segítségre szorultak. Ugyanakkor az ilyen családokban nevelkedő gyermekek igényelnének éppen tudatosabb támogatást, hiszen a hasznos szabadidő eltöltésének módozatai a családi életvitelbe nem ágyazódtak be és/vagy a család számára ezek a hasznos szabadidő-eltöltési módok nem elérhetők. (Kovácsné 2013) A gyermekvédelmi szakellátásba kerülve ezek a gyermekek a korábbi életükben megismert viselkedésmintákat próbálják tovább követni. Az elsajátítandó pozitív szabályok, normák, követendő minták sok esetben ismeretlenek és nem ösztönzőek számukra. A gyermekvédelmi rendszer új lehetőségeket biztosít, hiszen a nevelőszülői elhelyezéssel – jogszabályok által kötelezően előírt feltételekkel – családot pótló megoldást nyújt a gyermekeknek. Ebbe a körbe tartozik a fiziológiás szükségleteken és az oktatáson kívül többek között a hasznos szabadidő eltöltés is.

Érdekelt, hogy a nevelőszülők eltérő társadalmi és kulturális háttérük, iskolázottságuk következtében hogyan biztosítják a szabadidő eltöltéséhez szükséges feltételeket? E kérdés

vizsgálatát nem lehet kiragadni abból a közegből, amelyben a gyermekek élnek. Vajon a saját családban, hasonló társadalmi szinten élő gyermekek hogyan töltik szabadidejüket? Ennek kutatásához szükségesnek éreztem olyan vizsgálati csoportot keresni, amellyel a nevelőcsaládban élő gyermekek összehasonlíthatóak. A kutatás során ezért a nevelőszülőknél élő gyermekeken kívül két általános iskola – többségükben saját családjukban élő - diákjait kérdeztem szabadidős szokásaikról. Az egyik iskola nagyváros közelében lévő községben található, az odajáró tanulók egy része külterületen él. A másik iskola diákjai közepes méretű alföldi város EGYMI iskolájába járnak. A tanulók között vannak hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek; az EGYMI tanulói között gyermekotthonban elhelyezett gyermekek is találhatóak. Kérdőíves vizsgálat módszerével érdeklődtem a két iskola diákjaitól az iskolai és iskolán kívüli tevékenységeikről. Összehasonlítottam a két csoport – nevelőszülői és saját családban élők – szabadidős tevékenységeinek változatosságát és társas kapcsolataikat a szabadidő eltöltésében.

Gyermekvédelem és szabadidő

A szabadidő kifejezés hallatán többnyire arra a kötetlen időtartamra gondolunk, melyben tevékenységeinket tetszőlegesen, magunk választjuk meg. A kötetlenségen túl legalább ilyen fontos az, hogy a döntés szabadsága meglegyen: mit, mikor, hol, hogyan? A szabadidő-fogalom kultúra-, és társadalomfüggő, amelyet az egyén életkora, életútjának adottságai is jelentősen befolyásolnak, azaz nagy egyéni változatosságot mutató jelenség. (Szabó 2006) Van, aki ezt az időszakot passzívan tölti és vannak olyanok, akik aktív tevékenységgel. Felmerül az időbeosztás kérdése, mely egyénenként változó. A gyermekek egy részének túl sok az iskolai és iskolán túli elfoglaltsága, de szép számmal akadnak olyanok, akik nem tudnak mit kezdeni az idejükkel. A gyermekvédelmi gondoskodásban élők esetében ez az ellátás megszervezőitől is függő jellemző. A családok életében az eltérő szociokulturális rutinok más és más időbeosztás-szervezést jelentenek. A nevelőszülők saját életútjuk révén egyfajta meghatározottsággal bírnak. Meghatározottságon értem az életkor, iskolai végzettség, foglalkozás, pszicho-szociális tényezők általi különbözőségeiket. A nevelőszülők – mint csoport - rendkívül eltérőek társadalmi helyzetüket, családi körülményeiket, iskolázottságukat és személyiségüket tekintve. Közös jellemzőjük a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek nevelése. A gondozott gyermekek szabadidejének alakulása így legalább két ágens által meghatározott (az iskola és a

nevelésüket ellátó család). Az egyéni – gyermeki – szükségletek további variációs faktort jelentenek – amelyet, ha nem sikerül az ellátóknak optimális-környéki szinten meghatározniuk, stresszorként jelenhet meg a gyermek, a fiatal életében. (Burenstam-Linder 2010)

A család szerepe elsődleges a gyermek szocializációja szempontjából. Abban a közegben tanulja meg a gyermek az alapvető normákat, szabályokat. Ott kell – de legalábbis kellene – először találkoznia a helyes életmód, a napirend, az életritmus kialakításával. Az egészséges, optimális életmódra nevelésben a család szerepe kiemelten fontos. A családi minta során kialakult életmód és napirend önmagában nevelő hatással bír. A családi életvitelben megjelenő tevékenységformák, életritmus és szokásrendszer, mindezek kulturális színvonala, továbbá a mozgáskultúra, a sport jelenléte a családban meghatározó a gyermeki életút során (Bábosik 1999), s ezzel együtt előjelző a majdani felnőtt életre vonatkozóan.

Minden gyermeknek joga van arra, hogy családban nőjön fel. Elsősorban természetesen a saját szüleivel, saját családban. A harmonikus család biztosítja a gyermek számára a szeretetet, megértést (Veczkó 2002), a gyermek optimális fejlődéséhez szükséges anyagi, tárgyi, erkölcsi és pszichés feltételeket. Vannak azonban olyan esetek, amikor különböző okok következtében nem maradhat a gyermek saját szüleivel. Ilyen lehet a családi környezetben történő veszélyeztetés vagy a gyermek deviáns magatartása. Pálhegyi Ferenc szerint a család az a közeg, amelyben megtalálhatók a gyermek testi-lelki fejlődéséhez szükséges alapok; ha ezek hiányoznak, akkor a kiegyensúlyozott személyiségfejlődés is zavart szenved. Ezen túl fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a gyermek fejlődésének elsődlegesen meghatározó közege a családja. A családi skill-ek rendszere minden külső támogatásnál- elvárásnál meghatározóbban fogja a családból majdan kilépő fiatal választásait befolyásolni – a személyiség fejlődését, kialakulását ez jobban meghatározza, mint az úgynevezett külső segítő tényezők: az óvoda vagy az iskola. (Pálhegyi 2009) Minden gyermeknek szüksége van biztonságra, gondoskodásra, hogy legalább egy fontos személy legyen első éveiben, aki folyamatosan jelen van és biztosítja számára a szeretetet, törődést. (Veressné 2006) A kötődés érzelmi alapja a szeretet. (Zsolnai 2001) A szülői kötődés optimális esetben élethosszig tart mindkét fél számára (Nagy 2000), a kötődő felek közötti kapcsolat a gyermek szociális életminősége, szociális viselkedése, személyiségfejlődése szempontjából meghatározó. Pedagógiai szempontból a személyiség szociális fejlesztése fontos feladat, különös tekintettel a saját szülői gondozást nélkülöző gyermekekre. A kora gyermekkori időszakban - ha a vér szerinti szülő nem nevelheti gyermekét - nevelőcsaládba helyezése optimális lehet (Veressné

2006), mert az intézményes keretek közé kerülő gyermekek nemcsak a családjuk hiányát nélkülözik, hanem más ártalmaknak is ki vannak téve.

Azon gyermekek számára, akik nem nevelkedhetnek vér szerinti szüleikkel, helyettesítő védelmet kell biztosítani. A gyermekvédelmi szakellátás rendszerében nevelésbe vett gyermekek többségét – az elmúlt évtizedek gyakorlatával szemben - manapság nevelőcsaládokban helyezik el. Vannak közöttük olyanok is, akiknek gondozási helyét gyermekotthonban határozza meg a gyámhatóság. A családi környezetben való elhelyezés megvalósulhat örökbefogadó szülőknél vagy nevelőszülőknél attól függően, hogy a saját családba való visszatérés lehetősége fennáll-e avagy sem. A nevelőcsaládokba kerülő gyermekek többségükben jelentős szociális és kulturális hátránnyal érkeznek új környezetükbe. Az iskoláskorú gyermekek sokszor képességeiktől függetlenül súlyos tanulási nehézségekkel, hiányos ismeretekkel, jelentős iskolai mulasztással, idegrendszeri problémákkal kerülnek a gyermekvédelmi rendszerbe. (Veressné 2006) Emiatt környezetükhöz való alkalmazkodásuk, sikeres beilleszkedésük gyakran zavart szenved. A családi nevelés gyakorlata és azt befolyásoló szociokulturális körülmények, a szülők iskolázottsága meghatározzák a gyermek későbbi iskolai sikerességét. A tanulmányi kudarcok oka számos gyermeknél nem a képességek hiányában keresendő, hanem a meglévő képességeiket – lehetőségek híján - nem tudják megfelelően aktualizálni. (Veressné 1991) Az iskolai lemaradások okait a gyermek iskoláskora előtti időszakban kell keresni és akkor kellene megelőzni. (Kürti 1988) Mindazon értékek, értékrend, amelyet ideális esetben a család vagy a családot körülvevő társadalom kialakított – kognitív és normatív javak sokasága (Rosta 2007), amelyre a fiatal önálló életvezetése során támaszkodhat. A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülők esetében ez a fajta kognitív és normatív értékrend és közjó, nem áll rendelkezésükre: ezt a nevelőcsaládban eltöltött időszakban kell (legalábbis kellene) elsajátítani a fiatalnak. A családi szocializációt nagyobb eséllyel pótolja a nevelőszülői elhelyezés, több esélyt kínál a sikeres iskoláztatásra. Ebből a szempontból is jelentős kérdés, hogy a gyermekvédelmi ellátórendszerbe kerülve megváltozik-e a gyermek élete, sikerül-e behozni lemaradásait, a fiataloknak felnőtt korukra lesz-e esélyük a társadalmi beilleszkedésre? (Varga 2008)

A nevelőcsaládba való beilleszkedés folyamata nagy erőfeszítést követel a gyermektől és a nevelőkörnyezettől. A kisgyermekkorú kötődésükben megzavart, jelentős szocializációs hátránnyal érkező gyermek és a nevelőszülő először teljesen idegenek egymás számára. Össze kell csiszolódnuk, meg kell találniuk a „közös hangot”, és ez nem mindig sikerül

zökkenőmentesen. Rengeteg konfliktussal jár még akkor is, ha egyébként később kialakul közöttük az összhang, a kölcsönös rokonszenv. A gyermekvédelmi gondoskodás során a szakellátásba került gyermekek, fiatalok többségére általában az a jellemző, hogy már születésüktől fogva veszélyeztetett helyzetben éltek, ami a biztonságos kötődés lehetőségét gyakran kizárja, s amely ebből kifolyólag a fiatal-felnőttkori személyiségállapotukat destruktívan befolyásolja. Mindez egyfajta retardációt eredményez esetükben, amelynek korrekciója nagyon nehezített. (Káldy – Kincses – Nagy – Szakácsné 2010)

A szülői környezetből hozott normák többségükben nem egyeznek az új, befogadó (nevelő) család normáival, sőt számtalan esetben kifejezetten ütköznek azokkal. A vér szerinti szülők, hozzátartozók deviáns életvitele akadályozza a gyermek egészséges személyiségfejlődését és rendkívüli módon megnehezíti később a fiatal sikeres társadalmi beilleszkedését. (Szretykó 2005) Emiatt hosszú időt vesz igénybe a nevelőcsaládba történő adaptáció, mely a normarendszerek különbözősége folytán gyakran sikertelen lesz. Előfordulhat, hogy a sikertelen adaptáció következtében más gondozási formát, másik gondozási helyet kell keresni a gyermek, a fiatal számára. Az új környezetbe történő beilleszkedéshez szervesen hozzátartozik a beiskolázás. Többnyire másik iskolába, új oktatási-nevelési közegbe kerül a gyermek. A jogszabályok szerint a nevelés folyamatosságára figyelemmel kell lenni a gyermek elhelyezése során: lehetőleg el kellene kerülni az iskolaváltást. A gyakorlatban ez nem valósul(hat) meg maradéktalanul, hiszen sok tényezőt kell tekintetbe venni: a gyermek szükségleteit, egészségi állapotát, képességeit, iskolázottságát, a szülőkkel való kapcsolattartás meglétét vagy hiányát, a megfelelő nevelőszülő kiválasztását. A legfontosabb feladatok áttekintése mellett figyelembe kell venni a gyermek igényeit is: van-e valamiben kiemelkedő tehetsége, készsége, hobbija, kedvenc időtöltése. Járt-e korábban külön fejlesztő foglalkozásra, szakkörre; van-e elképzelése, kívánsága e téren? Igényli-e vallása, etnikai hovatartozása szerinti kulturális tevékenységekbe, rendezvényekbe való bekapcsolódását, melyek önkéntesen igénybe vehetők. Ezen kérdések megválaszolása, tervezése a gyermekvédelmi szakemberek team-munkájának eredményeként valósulhat meg; ebbe a folyamatba bevonják az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket és optimális esetben a gyermek szülőjét is.

A kutatás tárgya: szabadidő a nevelőcsaládokban

Disszertációmban egy speciális helyzetben lévő gyermekcsoportnak (gyermekvédelmi gondoskodásban, nevelőszülőknél élők) szabadidős szokásait, lehetőségeit emeltem fókuszba. Felvetődik a kérdés; különböznek-e a nevelőszülőknél élő gyermekek szabadidős tevékenységei, szokásai a saját családban nevelkedő gyermekekétől? Véleményem szerint a választ a gyermekek előéletében kell keresnünk. Azok a gyermekek, akik saját szüleikkel élnek, jól vagy rosszul, de mindenképpen elsajátítanak családi mintákat, rendelkeznek valamilyen kulturális örökséggel, kulturális tőkével. A primer családi nevelést számításba kell venni, az elsajátított kulturális tőkét – Bourdieu szerint – mindig az első elsajátítás körülményei formálják. Ha a gyermek a családjában rossz tapasztalatokat szerez, vagy elvesztegeti ennek megszerzésére fordítható időt, akkor a következmények korrigálására sok időt kell fordítani. (Bourdieu 1998) Ez a nevelőcsaládban történhet meg, amennyiben a nevelőszülő kiemelt figyelmet fordít a gyermek személyiségének fejlesztésére, pozitív minták közvetítésére. A nevelőszülők közös jellemzője: mindannyian más szülők gyermekeinek nevelését, gondozását vállalják. Ki lehet ma nevelőszülő Magyarországon? Gyakorlatilag bárki, akinek életkora a nevelt gyermeknél legalább 18 évvel több, de a köztük lévő életkori különbség nem haladja meg az 50 évet és személye, körülményei alapján alkalmas arra, hogy más család gyermekét befogadja, a gyermekvédelmi szakellátás keretében gondozását, nevelését vállalja. A nevelőszülők alkalmasságát orvosi vélemény, környezettanulmány, jogszabályokban előírtaknak megfelelő lakás- és életkörülmények, jövedelmi viszonyok igazolása támasztja alá. Jogszabályban előírt tanfolyam elvégzése után, működési engedélyezési eljárást követően lesz valakiből ténylegesen nevelőszülő és helyezhető háztartásába nevelt gyermek.

Gyermekvédelmi gondoskodásba azért kerülnek gyermekek, mert a család nem tud megfelelő szocializációs mintát nyújtani. A hátrányos helyzetben, veszélyeztetett környezetben növekvő gyermekek már korai életszakaszban megismerkednek a testi-lelki nélkülözéssel, elhanyagolással, esetenként bántalmazással. A saját család sokszor nem képes pozitív példát mutatni és a gyermek már korai életszakaszban hiányosan szocializálódik. A nevelőszülőhöz kerülő gyermekek sokszor számolnak be traumatikus élményekről, családon belüli erőszakról, abúzusról. Előfordul, hogy a gyermek nem beszél családjában elszenvedett traumáiról, de a nevelőszülő az elhelyezés után rövid idő elteltével észreveszi a gyermek rendellenes viselkedését, melyet a családból hozott negatív „élmények” eredményeznek. A

saját család hátrányos szociális helyzete, a szülők és más családtagok konfliktusai, az érzelmi elhanyagolás, a helytelen nevelési módszerek alkalmazása a gyermeknél beilleszkedési, tanulási és magatartási zavarokat okozhatnak. (Gyenge 1999)

Gyermekvédelmi szakellátásra – nevelésbe vételre – akkor van szükség a gyermek életében, ha családja súlyosan veszélyezteti őt, illetőleg a gyermek saját deviáns magatartása indokolja azt. A helyettesítő védelem keretében lehetőleg nevelőcsaládban történő elhelyezést kell biztosítani a gyermekek számára. Léteznek más, családpótló elhelyezési formák is: azok a gyermekek, akik végleg elkerülnek szüleiktől, örökbefogadó szülőkhöz kerülhetnek. Vannak olyan gyermekek, akik személyiségállapotuk, krónikus betegségük, súlyos fogyatékoságuk vagy életkoruk miatt nem nyerhetnek elhelyezést nevelőszülőknél: ők gyermekotthonokba vagy más gondozási helyre (pl. ápoló-gondozó otthonba) kerülhetnek. E dolgozat keretében a nevelőcsaládban élő gyermekek helyzetét vizsgálom a szabadidő eltöltés szempontjából. E kérdés korábban is felmerült a gyermekvédelmi szakellátásban: a szabadidő hasznos eltöltésének fontossága már a 20. század hetvenes-nyolcvanas éveiben megjelent a gyermekvédelem gyakorlati útmutatásaiban, feladatként jelölve a nevelőszülők számára. Részlet az 1980-as évek elejéről, egy „Megállapodás a nevelőszülőkkel” című nyomtatványból, melynek szerzője ismeretlen: „A nevelőszülő biztosítja a gyermek életkorának megfelelő étrendet az étkezésben, az alvásban, a pihenésben, a tanulásban, a sportban, a játékban, a szórakozásban. A gyermek minden évszakban kellő időt töltsön a szabad levegőn. A gyermek életkorának megfelelően vegyen részt a családi munkában, de erejét meghaladó munkával foglalkoztatni nem szabad.” A citált szöveg „kortalan”, hiszen ezek a kötelezettségek jelenleg is elvárások a nevelőszülők számára.

1. Elméleti keret

A szabadidő kérdéskörét vizsgálva különböző tudományterületeken számos forrást találunk, konkrét témánkra vonatkozóan azonban – szabadidő a gyermekvédelemben – igen csekély a szakirodalom. Ennek több okát feltételezem. A gyermekvédelem és szabadidő kapcsolata eddig nem került a kutatások fókuszába. A gyermekvédelmi gyakorlat bemutatásáról elsősorban szakmai kiadványokban találhatunk leírásokat, megvalósult programokról ismertetéseket, de a szabadidő és a gyermekvédelem (azon belül a nevelőszülői elhelyezésben élők szabadidős tevékenységei) kutatására nem találtam példát. A szabadidő jelentősége a gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyermekek körében az utóbbi években megnőtt, miután a napi gyakorlatban dolgozó szakemberek felismerték, hogy a tevékenykedő gyermekek és fiatal felnőttek magatartása kezelhetőbb, társadalmi beilleszkedése zökkenő-mentesebb lehet. Igazolják ezt a nevelőszülői képzésekbe beépített – a szabadidő eltöltésére vonatkozó - tananyagrészek, ajánlások; a játék, a művelődés, szórakozás eltöltéséről az új nevelőszülők képzésére szolgáló oktatói segédanyagban. (Fülöpné szerk. 2013)

1.1 A szabadidő fogalma

Mit értünk a szabadidő fogalma alatt? Szabadidőn hétköznapi értelmezésünk szerint azt az időt értjük, amely alatt azt csinálunk, amit akarunk. Ugyanakkor szabadidőnek foghatjuk fel azt a tanítási órán kívüli időt is, mely közben a tanuló tanulmányi kötelezettségével kapcsolatos teendőket végez – nem tanórai keretek között. Ezt a szabadidő kötött részének tekinthetjük. A kötelező iskolai vagy munkahelyi feladatok elvégzése után fennmaradó idő optimális esetben elsősorban pihenésre, szórakozásra, feltöltődésre fordítható. Az a szabadon felhasználható idő, amely az iskolai tevékenységen és a fiziológias szükségleteken túl a gyermek rendelkezésére áll, minden társadalmi és családi elvárás, kötöttség nélkül. (Szucsik 2010)

A szabadidő fontosságának kérdése már az ókori társadalmakban megjelent, azonban kiemelt jelentőségűvé az ipari forradalmak után vált. A 19. században a társadalmak szerkezete jelentősen megváltozott az iparba áramló nagy tömegű munkavállaló révén, akiknek szociális juttatásairól gondoskodni kellett. A munkaidő és a szabadidő elkülönült

egymástól, a napi munkával eltöltött hosszú órák után fennmaradó idejünkkel a dolgozók szabadon rendelkezhetnek. A 19. században, ha az emberek választhattak, inkább a szabadon eltölthető időt preferálták a magasabb bér helyett, így akik már megszerezték a létfenntartásukhoz szokásosan szükséges eszközöket, leálltak a munkával. A munkaidő és a szabadidő elkülönült egymástól: egyik erőfeszítést igényelt, a másik pihenésre, kikapcsolódásra szolgált. (Kuczi 2010)

A szabadidő eltöltését több tudomány képviselői vizsgálták a 20. században; filozófusok, szociológusok, pszichológusok, és a neveléstudomány képviselői is. „Nemcsak az egyének életének tökéletessége függ nagymértékben a szabadidő okos felhasználásától, az egész társadalom minősége is ezen múlik”. (Csíkszentmihályi 1998:79) Heidegger (1992) a világban való létünkhöz szervesen hozzátartozónak tartja az egymással, egymásért való létünket, melyben teszünk-veszünk, másokról gondoskodunk. Arendt a szabadság kérdését boncolva a szabad akarattal való cselekvésről szól. (Arendt 1995) Az 1990-es évektől kezdve növekszik az iskolán kívüli szabadidő jelentősége, amelyben a gyermekek és fiatalok életkoruknak megfelelő, változatos és szervezett tevékenységekben vesznek részt. (Vandell – Pierce - Dadisman 2005) A tanórán kívül szervezett programoknak különös jelentősége van az alacsony jövedelmi háttérű családokban nevelkedő, hátrányos helyzetben élő gyermekek körében. (Halpern 2000) A tanítási idő utáni foglalkozások egyre népszerűbbek a tanulási teljesítmény javítására irányuló stratégiákban és növekvő társadalmi támogatást élveznek. (Miller 2001) Vizsgálták azt is, hogy a gyermekek tanítás utáni tevékenységei hogyan befolyásolják fizikai aktivitásukat és mozgásigényüket, melynek eredményeként megállapították, hogy a szokásos tanítási idő utáni programok növelik a fizikai aktivitást, különösen a fiúk és a kisebbségi csoportokhoz tartozó lányok körében. (Ross – Dowda – Colabianchi – Saunders – Pate 2012) Az ausztráliai New South Walesben kutatást folytattak az iskolán kívüli fizikai aktivitást igénylő tevékenységek hatásairól és megállapították, hogy azok jelentősen hozzájárulnak a gyermekek alapvető mozgási képességeinek javulásához, a túlsúly megelőzéséhez és leküzdéséhez. (Hardy – King – Reinten-Reynolds – Bauman 2011)

A 20. század második felének jóléti társadalma az időmérleg-vizsgálatot rendre érdeklődésének középpontjába helyezte. Európa szinte minden országában voltak ilyen kutatások. Egyáltalán nem melléleg megjegyzendő, hogy ezek a kutatások rendre a felnőtt népesség szabadidő-eltöltését elemezték, s a kutatók figyelmét lényegében elkerülte a gyermek- és ifjúkori időszak. Az időmérleg-vizsgálatok során a szociológusok kutatták az ember napi tevékenységeinek menetét, az ember viselkedését az időtöltés folyamán. Talán

„mi sem természetesebb” ezt sem gyermekek és fiatalok, hanem felnőttek körében. A konvencionálisan időmérleg-kutatásnak nevezett elemzésekben az ember napi tevékenységeinek elemzését végezték el, adott viselkedési mintákat igyekeztek feltárni. Ebben az egyéni és a társas elfoglaltságokat egyaránt vizsgálták. (Szalai 1978) Meglátásom szerint ez a vizsgálati aspektus gyermekeknél, fiataloknál egyaránt releváns kutatási terület. A gyermekvédelmi gondoskodásban élők esetében pedig hatványozottan fontos lehet az időmérleg alakulása. Ez ugyanis a majdani felnőttkori életvitelt bejósoló tényező: a tanult / megtapasztalt viselkedésminta, a hasznosan eltöltött szabadidő gyermek- és ifjúkorban, mintegy irányt ad a jövőbeni, önálló életvitel alakulását illetően.

Vannak kutatók, akik a szabadidő szervezését és a munkaszervezést kizárólag egységben értelmezik. A jóléti társadalmakra a társadalom tagjai felé megnyilvánuló szolidaritás a jellemző, s az állam elsősorban a társadalmi biztonsági rendszerek kiépítésében jár elől – mindezzel redisztribúciós hatásokat generál – a társadalom által szervezett tevékenységek mintegy következményes produktuma a szabadidő – különösen a hasznos szabadidő. (Urry 2010) A szabadidő tehát nem tűnik „fontosnak”, s nem fogalmazódik meg a társadalom szintjén – csupán annak alrendszerében, a nevelési-oktatási tevékenységben, a gyermekvédelemben – a szabadidő, s annak hasznossága. Ennek analógiája, hogy a nevelési színterek esetében is a tevékenység centruma a tanulás, a teljesítmény, az eredményesség – pedig a gyermeki fejlődés elengedhetetlen része kellene, hogy legyen a hasznos szabadidő, a hasznos, személyiséget fejlesztő tevékenységek szerteágazó világa. Mit érthetünk tehát hasznos szabadidőn? Értelmezésem szerint minden olyan, kötelezően felhasznált időn túl folytatott tevékenységet hasznosnak tekinthetünk, mely az egyén személyiségfejlődése szempontjából előnyös, célszerűen használható és végzése nem jár kényszerrel, kötelezettséggel.

Sullivan az „időnyomás” fogalmával él. Azt feltételezi, hogy a társadalmi-gazdasági változások eredményeként a régebbi és a jelenlegi generációk közt abban is különbség van, hogyan élik meg szükségleteik kielégítését, s miként alakul a társadalom által felkínált opcionális tevékenységek rendszere. Paradoxnak értékeli a helyzetet abban is, hogy a bármilyen okból szükségszerűen lekötött idő aránya többnyire csökken (nem feltétlenül szükséges annyi időt fordítani a létfenntartásra, mint generációkkal ezelőtt). Ugyanakkor a fogyasztói társadalom szellemiségének megfelelően, egyre kiterjesztettebb módon felkínált lehetőségek (az idő eltöltésére) mégis azt eredményezik, hogy az egyén a választhatóság bővülésével éppen frusztráltságot él meg, mert párhuzamos kínálatok, fragmentálódott

szükséglet-kielégítési ajánlatok özöne zavarja meg. (Sullivan 2010 /2008/) Általában megfogalmazható, hogy a háztartások gépesítettége jelentős időmegtakarítással járt az utóbbi közel fél évszázadban, ami új idő-felhasználási stratégiák kialakítását hozta. (Kuczi 2010)

A szociológiai kutatások során vizsgálták a különböző társadalmi rendszerekben élő, dolgozó emberek szabadidő felhasználását is. Ezek a kutatások társadalmi rendszereken, kulturális, világnézeti különbözőségeken átívelően képesek voltak szemlélni, elemezni a szabadidő eltöltésének módjait (Zborovszkij 1976), ám ez alkalommal sem mondható el, hogy a kutatások a gyermekek, a fiatalok szabadidő-eltöltésének módozatait vizsgálták volna.

Nem elsősorban a szabadidőt, mint önálló döntés alapján eltölthető időtartamot tekinthetjük fontosnak az ember életében, hanem a szabadidő eltöltése során szerzett kellemes élményeket. A szabadidő során megszerezhető, elérhető megelégedettség, a Csíkszentmihályi által megfogalmazott flow-állapot bizonyára fontos általánosságban az „ember” életében, de biztosan különös jelentőséggel bír az emberi élet elején. A másként leisure-ként emlegetett állapot, azaz kényelem, az adott alkalom jósága, facilitáló tényező az ember számára, s inspirál(hat)ja további produktív, kreatív, stb. tevékenység végzésére. (Tibori 2004) Az élményszerzés fontossága az emberi élet minden időszakában jelentős tényező – a fiatalkori élményszerzés azonban ennél több: primer tapasztalás, olyan állapot, amelynek elérése a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedő gyermekek, fiatalok számára kevésbé elérhető állapot. Ily módon a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek, fiatalok esetében különös jelentőségűnek tartom a napi tevékenységlistában a szabadidős elemek minőségi és mennyiségi paramétereit.

Különböző társadalmi berendezkedésű országokban a szabadidő eltöltési szokások jelentősen eltérnek egymástól. A rítusok szerepe a pszichológiai gondolkodásban különös jelentőséggel bír. (Péley 2002) A kulturálisan meghatározott tevékenységmintázat az életvitel lényegében minden fontos elemét áthatja. A család, a kisközösség szokásrendszerei, a családi kulturális hagyományok, az öltözködés, a szokásrendszerek mind egyfajta sajátos mintázatot adnak – mindezt úgy, hogy régiókként, társadalmi rétegenként jellemző eltéréseket mutatnak. (Szabó 2006) Manapság azonban a kollektív rítusok gyengülnek és sokszor el is tűnnek, így a fiatal gyakran magára marad, csak magára számíthat. (Azzopardi 2004) Ezért van különös jelentősége annak, hogy a családjából kiemelt gyermek, ifjú, lehetőség szerint kulturálisan, regionálisan a családjától ne teljesen eltérő közegben kapjon támogató ellátást.

A helyes időfelhasználás fontos tényező az ember életében, felnőtt korra alakulhat igazán helyes módon. Ebben nagy szerep jut az arra való felkészítésnek, szabályok

kialakításának, a tanulási folyamatnak, melyben így jelentős a pedagógia szerepe. A személyiség fejlődését illetően meghatározónak tekinthetjük a gyermek- és fiatalkori mintákat a szabadidő eltöltésében. Az egyén számára az őt körülvevő társadalmi miliő és a családi szokásrendszer e tekintetben is egyfajta folyamatosságot jelent(het). (Kiszely 1979; 2002)

A családban élők többsége napi tevékenységeinek nagyobb részét a családi otthontól távol, munkával vagy tanulással tölti. Éppen ezért lényeges, hogy a családtagok együtt töltött ideje hasznosan folyjon, értelmes tevékenységek sora jellemezze. Nem az együtt töltött idő mennyisége, hanem a minősége fontos. Korunk társadalmára, a családok életére többnyire az jellemző, hogy a családtagok lakóhelyüktől távol töltik idejük jelentős részét. A munkavégzés – esetünkben a gyermekek, a fiatalok óvodai, iskolai léte – szűk lehetőséget ad a hét-közbeni együttlétekre, s a családok életében a hétfégi időszak jelentheti – ideális esetben – a tartalmas pihenőidőt, a felfrissüléssel járó szabadidő-eltöltést. Ez az időszak lehet az, amelyben a családtagok egymással több időt eltöltve bensőséges helyzeteket élhetnek át, családi ünnepeket kreálhatnak egymás számára. Abban is nagy változatosság mutatkozik, hogy az egyes családokra milyen hasznos szabadidő eltöltési praxis a jellemző. (Fülöpné 2010)

Mivel az emberek többsége munkával, a vizsgált korosztály esetében tanulással tölti napjait, így a szabadidőt is a „munkaidő” függvényében érdemes vizsgálni. Az egyén kétféle „arcát” jelenti a kötelezően végzendő és a szabadon választottan végzett tevékenységek rendszere. A kétféle tevékenység bizonyos tekintetben egymást feltételezi (Zborovszkij 1976), esetünkben a nevelőszülői szokásrendszerek és attitűdök a gyermekvédelmi gondoskodásban élő ellátott számára mintául szolgálnak.

A társadalmilag meghatározott, elvárt tevékenységrendszerek – a munkahelyi (esetünkben az óvodai, az iskolai) szerveződések során jobban figyelembe kellene venni a hasznos szabadidő eltöltését. Szerepet kellene, hogy kapjon a kötelező tevékenységidőkön túli időszakra vonatkozó egészségnevelés, az aktív pihenés különféle formáinak tudatos választása. (Németh – Irinyi – Lampek 2011) Vannak kutatók, akik nem sorolják a szabadidős tevékenységek körébe a házimunka végzésére, a különböző önkéntes társadalmi kötelezettségekre vagy a biológiai, fiziológiai szükségletekre (pl. alvás, tisztálkodás) fordított időt. Azt hangsúlyozzák, hogy nem egyszerűen arról van szó, hogy a kötelezően teljesítendő napi penzumon (a munkahelyen, s tesszük hozzá: az óvodában, az iskolában) teljesítendő időn túli időszak tisztán szabadidőként lenne tételezhető. Azt fogalmazzák meg, hogy a családi élet működését biztosító tevékenységek (otthoni munkavégzés: példaként főzés, mosás, takarítás, etc.) olyan időszáv, amely társadalmilag hasznos ugyan, de nem „szabad”. Valóban szabad

csak az idő, amely „szabadon” felhasználható az egyén számára: nem terheli semmilyen kööttség, az egyén intellektuális, vagy társadalmi szükségleteinek kielégítésére szolgál. Ebben az idősávban az ember szabadon dönthet önként végzett tevékenységeiről, szórakozhat, nincsenek korlátai, esetleg megszabadulhat az unalomtól. (Dumazedier 1976)

A szabadidő eltöltése nem mindig alakul hasznosan a fiatalok körében. Azok a gyermekek és fiatalok, akik „túl sok” szabadidővel rendelkeznek, tevékenységeik egy részét céltalan elfoglaltságokkal, esetenként kifejezetten káros szenvedélyekkel töltik. Különösen igaz ez a hátrányos helyzetű családokban élő, sokszor veszélyeztetett fiatalokra. A jelenleg hatályos gyermekvédelmi jogszabályok lehetővé teszik, hogy a fiatal önmagát veszélyeztető magatartása miatt gyermekvédelmi szakellátásba kerüljön. Ilyen ok lehet az iskolakerülés miatti túlzott szabadidő, a „lödörgés”, csellengés, csavargás. Ehhez társulhat alkohol és/vagy droghasználat, bűncselekmények elkövetése. Az ún. posztindusztriális vagy posztmodern társadalomban a személyes (szabad)idő felhasználásnak egyre nagyobb a jelentősége. Azok a fiatalok, akik az iskolai követelményeknek nem tudnak vagy akarnak megfelelni, rendre több „szabad” idővel rendelkeznek, mint társadalom konform kortársaik. Szabadidejük alakítása egyre inkább központi elemként határozza meg életüket – de úgy, hogy a választott időeltöltési módozatok nem feltétlenül esnek egybe a társadalom által elvárt, kanonizált tevékenységformákkal. Egyre inkább jellemző e fiatalokra a televíziózás, a diszkó vagy egyéb céltalan időtöltés. (Cs. Nagy 2007) A fiatalok egy része jelentős időmennyiséget tölt tévénezéssel, de vizsgálatok igazolták, hogy a tévé miatt más tevékenységről sem mondanak le. (Bauer – Tibori 2002)

A kötelező munkahelyi, iskolai elfoglaltságok után „vállalt feladatnak” tekinthető a házimunka, valamint a képességeink fejlesztésére szánt idő (pl. nyelvtanulás, egyéni fejlesztés, sport), amennyiben e tevékenységek céljaként tudatos én-fejlesztő igény fogalmazódik meg. Látni kell tehát, hogy egy adott tevékenység egyaránt lehet szabadidős elfoglaltság és vállalt feladat. Így gyakran felmerülő kérdés, hová soroljuk azokat a tevékenységeket, amelyek nem a kötelező munkaidő/iskolai tanulói idő keretébe tartoznak. Rendszeresen vállalt feladataink, s nem pusztán a pihenést szolgálják. Ilyen tevékenységeink a házimunkák, illetve a szabadidőnk terhére önként vállalt plusz munkaterhek. Ezen tevékenységek időtartamai, a nap során rendelkezésre álló teljes időkerethez viszonyított arányai jelentősen megváltoztak.

A szabadidő mértéke, időtartama minden gyermeknél más és más. Kinél több, kinél kevesebb, a gyermek érdeklődése, képességei és motivációja szerint. Ha ez az idő elégséges

arra, hogy a gyermek pótolja a hiányosságait, akkor hasznosan töltött idő a gyermek személyiségének, képességeinek fejlesztése érdekében. Ha az a cél, hogy képességeiket kiteljesítsék, akkor erőfeszítésekre van szükség: pontosságra, rendszerességre, alaposágra, sok-sok gyakorlásra, saját ellenkezésük leküzdésére. A szabadidő hasznos eltöltése rendkívül fontos a gyermekek pozitív személyiségfejlődéséhez. Hangsúlyozott szerepe van a halmozottan hátrányos helyzetű, nevelésbe került gyermekek további fejlődése szempontjából. Generális tételként állítható fel, hogy a szabadidőnek – természetesen annak optimális felhasználásának – jelentős befolyása van a gyermeki személyiségfejlődés alakulására. Ugyancsak kiemelkedő jelentőséggel bír, hogy a nevelők, a szülők rendelkezzenek azzal a tudással, ami a szabadidő a gyermeki szükségletnek megfelelő szervezését, felhasználását segíti elő. (Füle 2002) A gyermek személyiségfejlődése szempontjából rendkívüli jelentősége van annak, hogy minél sokoldalúbb, színesebb egyéniséggé váljon. Ehhez szükséges a gyermekek azon képességének kibontakoztatása, hogy egyre több ismeretet szerezzen az őt körülvevő világból, minél több információ jusson el hozzá és ebből elsődlegesen a pozitív élmények váljanak maradandóvá számára. Jelentős feladat hárul a nevelőszülőkre abban az esetben, ha rosszul szocializált, érdektelen és a tanulásban motiválatlan gyermek kerül hozzájuk, hiszen egy negatív folyamatot kell a nevelés által megváltoztatniuk, kedvező irányba befolyásolniuk. Hankiss ugyanakkor úgy véli, illúzió az, hogy az optimálisan szocializálódott személyiség maradandóbb lenne (Hankiss 2012), ami arra hívja fel a figyelmet, hogy a relatíve kedvezőbb szociokulturális milióból ellátásba került gyermekek esetében is különös fontossága van a gazdag szabadidős kínálat folyamatos biztosításának. A társadalomban meglévő gazdasági egyenlőtlenségek nagymértékben hatnak a fiatalok szabadidős tevékenységeire. E téren is jelentős differenciálódás figyelhető meg és a hátrányos helyzetű fiatalok számára számos veszélyt rejt magában a káros szenvedélyekkel egyre fiatalabb életkorban történő megismerkedésével, követésével. (Furlong – Stalder – Azzopardi 2003)

A szabadidő fogalmának tehát sokféle aspektusát írták le és tartották kiemelendőnek a témával foglalkozók. Egyes kutatók kizárólag a fiziológiai szükségleteken és a házimunkán kívüli, szórakozással és kikapcsolódással töltött időt tekintik szabadidőnek. (Kovács 2002) Összegezve tehát a szabadidő alatt azt az időszakot értem, amelyben a gyermek saját döntése alapján, tudatosan megválasztja a tevékenység tartalmát, helyét, idejét – a tevékenységbe vont személyeket (kortársait vagy felnőtteket). A szabadidő aktív alakításának képességét ugyanakkor a család, a környezet által meghatározott skill-ként értelmezem.

Kutatók álláspontja különbözik a tekintetben, hogy bizonyos tevékenységfajtákat a szabadidő keretébe vagy más időkeretekbe sorolhatunk. Ide tartozik – többek között – a pihenésre (alvásra), regenerálódásra fordított idő, és legalább ilyen fontosságú a házimunka végzésének kérdése. „A szabadidő fogalmát – így egybeírva – talán legpontosabban abban a tevékenységblokkban lehet megjeleníteni, amely iskolások esetében az iskolai és otthoni tanulás, a fiziológiai szükségletek (étkezés, alvás) és a különféle szociális kötelezettségek (házi munka stb.) kielégítése után fennmaradó időmennyiség kitöltésére szolgál. Többen vitatják egyes tevékenységi formák hovatartozását, vannak olyan vélemények, amelyek például a közlekedés napi időhányadát semmiképpen sem hozzák összefüggésbe a szabadidőblokk elemeivel, és vannak olyanok (például a francia közoktatás többször hivatkozott hivatalos közleményeinek szerzői is), amelyek némi módosítással ezt is az iskolai munkán kívül eső egyik aktivitásként az iskolai szabadidőblokk járulékos részének tekintik”. (Mihály 2003:93)

Akadnak olyan nézetek is, amelyek minden olyan aktív tevékenységet a szabadidőhöz sorolnak, melyek nem a munkaidő keretébe tartoznak. (Hurd – Anderson 2011)

Mit értünk pihenés alatt? A testi, lelki egyensúly megteremtésére szánt időt. Ezt tölthetjük alvással, nyújtózkodással, meditálással, megújulásunkat szolgáló „távolba nézéssel”. Vannak kutatók, akik a „pihenést” a szabadidő részének tekintik. Az életminőséget jelentősen befolyásoló elemként való meghatározása a szabadidőnek abban az értelemben fogalmazódott meg, hogy a pihenés és a kikapcsolódás, a sportolás egyfajta más minőség, mint az intézményes nevelés-oktatás rendszerében nyújtott hasonló szolgáltatások. (Jávor 2005)

Mi a szórakozás? Kellemes, vidám, örömteli időtöltés. A felszabadultság, a szabadság élvezete. Új élmények felfedezése, befogadása. Irodalmi, zenei, színházi élményekben való részvétel, akár ezek „habzsolása”. Lehet akár egyedül töltött idő is, pl. zenehallgatás. A közösségi tevékenységekben való együttlét alkalmával, ahol a társas kapcsolat révén olyan interakciókra van lehetőség, amelyek pozitív érzelmi állapotot indukálhatnak (Madarász 2008) – új, kellemes élmények, vidámság, általánosan, a jól-lét fogalmával leírható állapotok –, a problémás élethelyzetben lévő gyermekek, fiatalok számára is facilitáló hatásúakká lehetnek.

Mit értünk feltöltődésen? Valamilyen hiány pótlását. A szürke hétköznapiakban kiégett érzések, élmények, örömök újra megtalálását, elveszett illúziók keresését, élmények elraktározódását, az unalom elűzését jelenti. Ha a szabadidőt arra fordítjuk, hogy

hiányosságainkat pótoljuk, ha tudjuk fejleszteni képességeinket, ha kipróbálhatjuk magunkat új helyzetekben, akkor ezt társadalmi – kulturális, pedagógiai, pszichológiai, szociológiai értelemben kedvezőnek ítéli meg a társadalom. Amennyiben az üzleti alapokon működő szolgáltatásokat nem tudja az egyén finanszírozni, mert anyagi viszonyai miatt azok számára elérhetetlenek, akkor egyfajta anómiát él meg az egyén, azaz „semmi sincs rendben”, frusztrált lesz. Itt léphet/ne be a társadalmi felelősségvállalás, az állam, a civil szervezetek felelősségteljes tevékenysége, hogy minden gyermek számára megteremtse a lehetőséget a helyzet változtatására, a továbblépésre. Pedagógiai, pszichológiai szempontból egyaránt fontos, hogy a gyermek ki tudja magát próbálni új helyzetekben – erre adhat lehetőséget a tartalmas, hasznos szabadidő-eltöltés. Ennek anyagi vonzatai is vannak és ennek anyagi fedezetét elő kell teremteni – persze, rendre nem ez az akadálya a gyermekvédelmi gondoskodásban élők esetében a hasznos szabadidő jó minőségű megszervezésének, megvalósításának.

A családok anyagi helyzetéből adódó különbözőség megmutatkozik a szabadidő eltöltés terén. Léteznek jó pénzért, üzleti alapon működő, megvásárolható szolgáltatások. Vannak olyan családok, ahol a szülők nem tehetősek, nem tudják (vagy nem akarják) megvásárolni e szolgáltatásokat. A szabadidő eltöltés függ az anyagi helyzettől. A magyar fiatalok 2012-es vizsgálata szerint az anyagi helyzet tekintetében a megelőző három évben a fiatalok egy részének családjában rendszeresen felmerülő nehézséget jelentett a jövedelem beosztása, tizből három fiatal életében havonta visszatérő gondot jelentett a pénzhiány. (Fazekas 2012) A nevelőszülős gyermekeket ez a probléma nem érinti, érintheti, hiszen a nevelőszülő ellenőrzi, (ellenőriznie kell) a gyermek gondozása során – többek között – a hasznos szabadidő eltöltést is. Minden gyermeknek joga van kipróbálni képességeit, fejleszteni azokat – s ezt az ellátás protokollja biztosítja is.

Mára felértékelődött az informatikai eszközök jelentősége: ennek pozitív hatása kétségtelen, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül negatív hatásait sem. Pozitívumai: gyors információhoz jutás, sokoldalú tájékozottság megszerzése, akár ismeretlen személyek közötti azonnali kapcsolatteremtés. Negatívumai: emocionális elsivárosodás, anonim megnyilvánulásokban felbukkanó felelőtlenység. Nagy veszélyt jelenthet a személytelenség: súlyos szociális és személyiségfejlődési problémákra (is) vezethet a virtuális világ. Ugyanakkor a szabadidő szerves része lehet, ha okosan használjuk, ha az informatikai eszköztárat beépítjük az élethosszig tartó tanulási folyamatba, s mindezt kanalizáljuk a gyermek által felhasznált szabadidőbe. A dél-alföldi fiatalok körében 2012-ben végzett

vizsgálat (Fazekas 2015) eredményei azt mutatják, hogy hétköznapokon a fiatalok többsége – az országos átlagnál is többen - mediatisált környezetben tölti szabadidejét. Leggyakoribb tevékenységek a számítógépezés és a televízió nézés. A hétvégi tevékenységek sem sokkal térnek el a hétköznapok szokásaitól: a barátokkal töltött szabadidő, valamint a kirándulások és kreatív hobbik előtérbe kerültek, de a több szabadidő ellenére a „semmittevő” fiatalok aránya a hétvégék folyamán sem csökken jelentősen. A motiválatlan, unatkozó, céltalan, a számítógép előtt unaloműzésből – esetleg káros tartalmakat böngésző – fiatalok számára érdemes minél több szervezett programot kínálni iskolán belül és kívül. A káros szenvedélyek (alkohol, dohányzás, drog) egyre nagyobb mértékű terjedésére tekintettel, mind az iskolának, mind iskolán kívül a szülőknek egyre növekvő a felelőssége abban, hogy a fiatalok hogyan, mivel töltik szabadidejüket.

Ahhoz, hogy a szabadidő hasznos és értelmes időtartam legyen egy gyermek, a fiatal életében, a tanulási folyamat részeként a gyermeknek meg kell tanulnia annak helyes felhasználását saját, kedvező személyiségfejlődése érdekében. A hasznos szabadidő minőségi paraméterei folyamatos javítása tanulható, fejleszthető. Adott tevékenységi modellek jellemzői a választás szabadsága – és felelőssége – az öntevékenység. (Plenkovic 2010) Mit értünk továbbá hasznos szabadidőn? Értelmezésem szerint mindazokat az egyén számára előnyös, használható ismereteket adó tevékenységeket, amelyeket a gyermek bármikor, más helyzetben is felhasználhat, alkalmazhat és személyisége gazdagodhat általa. Értelmes szabadidő a gyermek számára élményt nyújt és kiegészítheti mindazon ismereteit, amelyet szervezett formában az iskolában elsajátított. Pedagógiai szempontból összegezve, véleményem szerint a hasznos szabadidő eltöltés célja, hogy a gyermek ismeretbővítő programokon vegyen részt; aktivitása, motivációja, önbizalma növekedjék; ismerje meg a szabadidő kulturált eltöltésének lehetőségeit, eközben társas kapcsolatai bővüljenek.

1.2. A szabadidő konceptualizálása pedagógiai, pszichológiai, szociológiai szempontból

A szabadidő hasznos és értelmes eltöltése egész életen át befolyásolhatja az egyén személyiségének fejlődését, ezért kisgyermekkoról lehetőséget kell biztosítani, támogatni és irányítani e folyamatban a gyermeket. A családban tanulja meg a gyermek az alkalmazkodás szabályait, elsajátítja a társadalmi normákat, a szabadidőnek az életmódra gyakorolt hatását: „Így a szabadidő életvitelünk meghatározó tényezője, de egyben az egyén jellemzője is. A

szocializáció folyamatában tanuljuk az aktív alkalmazkodás szabályait, miközben mi magunk keressük azokat a tereket és időkereteket, amelyek nem tartoznak a szabályozott, szabályokhoz kötődő elfoglaltságunkhoz. Így formálódik a gyermek, a fiatal életrendje a szülők (család), nevelők segítségével, s megfelelő pedagógiai ráhatással az önálló életrend, majd életmódszervezés tapasztalatait is megszerzik”. (Kovácsné 2013:5)

Jelentős problémák adódhatnak az iskolai és a családi élet terén a gyermekek hasznos szabadidejének megtervezésével és megszervezésével. Sok esetben ellentmondásos - többek között - a gyermekek életkori sajátosságainak figyelembe vétele a tevékenységek engedélyezése, irányítása, szervezése során. A szülők életmódja, életvitele nagymértékben befolyásolja a gyermek szabadidejének megszervezését, beosztását, felügyeletét. A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek leggyakrabban deprivált rétegekből kerülnek ki, rendezetlen családi háttérből, ahol a szülők iskolai végzettsége többnyire rendkívül alacsony és nem is jelent számukra értéket az iskolázottság, kulturáltság. (Homoki 2005) A nevelőszülők számára nem könnyű feladat – a nevelt gyermekek korábbi családi szokásai, hiányos szocializációjuk miatt – igényes szabadidő-töltési szokásokat kialakítani, bár ez a hátrányos helyzetű gyermekek más rétegeiben is komoly problémát jelent. Gyakori, hogy a szülők és a gyermeküket oktató pedagógusok között sincs egyetértés, egységes gyakorlat e kérdésben. Emiatt jelentős nézetkülönbségek adódhatnak a szabadidő megtervezése és megszervezése terén. Gyakran mást gondol a pedagógus és mást akar a szülő; a gyermeknek pedig egyértelmű irányításra és segítségre lenne szüksége. A nevelési hiányosságok, problémák jelentős része e területen jelentkező gondokból adódik. (Füle 2002)

Nem hagyhatjuk említés nélkül az értékek kérdését: a pozitív értékek elsajátítása fontos a gyermekek későbbi társadalmi integrációja szempontjából. Normákkal, szabályokkal kell azonosulniuk. Ezért fontos a családpótló nevelés: a nevelőszülők által közvetített pozitív értékek, minták alakíthatják a gyermek személyiségét, példát nyújthatnak számukra. A gyermekek sokkal fogékonyabbak, könnyebben „terelhetők”, alakíthatók és a korábban szerzett miliőártalmak még korrigálhatók. Az értékek alakításában fontos szerep jut a tapasztalatszerzésnek. A nevelőszülők olyan viselkedési mintákat közvetíthetnek a gyermekek számára, amelyekkel későbbi életükben könnyebben boldogulhatnak. Minél fiatalabb korban jutnak ezekhez a mintákhoz, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a társadalom aktuális értékrendjéhez tudjanak igazodni, pozitív mintákat követni, a normaszegő viselkedést mellőzni. (Ságvári 2012)

A szabadidő-pedagógia segítségével a gyermek hasznosítható új ismeretekhez juthat, érdeklődésének megfelelő foglalkozásokba kapcsolódhat be, örömmel tevékenykedhet, ezáltal fejlődnek képességei, készségei. (Hoffmann 2006) A szociális kompetencia fejlesztése kiemelt cél kell, hogy legyen a nevelésbe vett gyermekeknél, hiszen leginkább a szocializáció terén a legnagyobbak elmaradásaik: „A szabadidő-pedagógia célja, hogy a gyermek érdeklődésének megfelelően alakítsa személyiségét, kínálja új ismereteket, tevékenységeket számára. Ezáltal fejlessze a gyermek szociális kompetenciáit: a nevelés szociális fejlesztési céljai a szabadidő-pedagógia céljaként is definiálhatók: szociális helyzetek és minták felkínálásával a tanulók saját szociális szükségleteinek, értékrendjének, szokásainak, meggyőződéseinek, ismeretkészletének kialakítása, a szociális kompetenciák fejlesztése, nem utolsósorban a szabadidő konstruktív eltöltése.” (Borosán 2011:144)

Az iskolai szabadidő tartalmas eltöltése, a különböző – iskola által felkínált – tevékenységformák hangsúlyozottan fontosak lehetnek a nevelt gyermekek számára, több okból is. Részben enyhíthetik a családból hozott hátrányokat, segíthetnek a felzárkózásban, a szociális kompetenciák fejlesztésében, közösségi élmény erősítésében, készségek és képességek kibontakozásában. Másrészt a nevelőcsaládok iskolázottsága, társadalmi helyzete, szokásrendszere nagyon különböző, ezért fontos, hogy a nevelt gyermekek számára azonos esélyeket biztosítson a köznevelési intézmény. Az iskolai szabadidős tevékenység a személyiség önmegvalósításának fontos színtere, alakítja személyiségét. A nevelőcsaládokba kerülő gyermek számára lényeges, hogy az új iskolai közösség hogyan fogadja – egyáltalán befogadja-e – kínálja-e számára új tevékenységi formákat? Tekintettel lesznek-e arra, hogy van-e kedvelt időtöltése, amely megfelel életkorának, szükségleteinek, érdeklődésének. Részt akar-e venni, be akar-e kapcsolódni különböző tevékenységi formákba? Nagymértékben függ ez a pedagógusok által alkalmazott módszerektől; hogyan motiválják a diákokat a tevékenységekbe való bekapcsolódásra. (Borosán 2011)

A szabadidős tevékenységek ugyanúgy a tanulási folyamat részei, mint a tanítási órákon folyó tevékenységformák. Azon gyermekeknek, akik nevelésbe vételüket megelőzően nem a társadalmi normák által elfogadott körülmények között éltek, szabadidejüket nem tervezték a szüleik, sőt sokszor káros tevékenységekkel töltötték azt, vagy ingerszegény környezetben éltek, új lehetőségek nyílnak az iskolai tanórán kívüli tevékenységek által. „A közoktatási intézményekben a különböző tevékenységeknek olyan kompetenciákat kell fejleszteniük, olyan tanulási folyamatot kell biztosítaniuk, amelyekben az egyén számára értelmet nyer a szabadidő fontossága, szerepe. Természetesen tevékenységek alatt nem

csupán a külön erre a célra szervezett szabadidős tevékenységeket kell érteni, hanem az összes tudatosan irányított, tanítási órán és tanítási órán kívüli tevékenységet is”. (Borosán 2011:151)

A gyermekek általában érdeklődőek, többségében nem jellemző rájuk az unatkozás. (Nagyné 2002:175) A nevelt gyermekek esetében kiemelt a nevelőszülő szerepe az érdeklődés felkeltésében, pozitív alakításában. Az unatkozó, semmit nem akaró gyermeket motiválni kell, bevonni az iskolán kívüli közös tevékenységekbe. Így alakítható szokásrendszerük, felkelthető érdeklődésük. Legalább olyan fontos a gyerekek szabadidős foglalkozásokba történő bevonása az iskolákban, s ez a velük foglalkozó pedagógusok fontos feladata. Szükséges, hogy az iskolába újonnan érkező nevelt gyermeket igyekezzenek megismerni, felismerni bennük azokat a képességeket, melyeket fel lehet használni a szabadidős tevékenységekbe történő bevonásban. Tapasztalataim szerint gyermekvédelmi gyakorlatban ez nagyon eltérő módon valósul meg.

A pedagógusoknak és a nevelőszülőknek egyaránt fontos szerepük van a nevelt gyermekek szokásainak alakításában. A gyermeki kreativitást érdemes kihasználni a nevelt gyermek személyiségfejlődése szempontjából, hiszen a legtöbb gyermek kreatív, a körötte lévő világot felfedezi és felépíti magában, saját magának, rá jellemzően. (Nahalka 2003:47) Különösen fontos azoknál a serdülőkorú gyermekeknél, akik viszonylag „magasabb” életkorban kerülnek nevelésbe, ezért gyakran káros szokásokat hoznak magukkal családjukból. Körükben kiemelten jelentős feladat többek között az egészséges életmódra nevelés. „Szabadidős szokásaik már körvonalazódnak, tudatos életvezetési programmal kiegészülve egészséges lelkű felnőttekké válhatnak. Ki kell alakítaniuk saját maguknak az egészséges életmódhoz szükséges szokásokat és tudatosítani kell számukra, hogy az életnél egy van, ami értékesebb: a minőségi élet!” (Nagyné 2002:175)

Fontos hangsúlyoznunk ezt, mert a káros szenvedélyek sokszor saját családban nevelkedve sem kerülnek el a serdülőkorú fiatalokat. A saját családon kívül élő fiatalok körében szintén előfordulnak ezek a negatív tevékenységi formák. Gyakran igen nagy konfliktusokat okozva, amelyek akár a gyermekek gondozási helyének megváltoztatásához is vezethetnek. Erre sajnos elég gyakori példák adódnak. „A fiatalok életében az életkeretek fontos alkotóeleme a szabadidő eltöltésének módja, amely szerint szabadidős stílus jelentkezik, és formálja a fiatalok életének egyéb aspektusát. A szabadidős tevékenységek rendszere jelentős hatással van a fiatalok identitásfejlődésére is. Mint az életmód része, szoros kapcsolatban áll értékrendszerükkel, céljaikkal (Hendry at al. 1993), de ugyanígy befolyással

van az életmód más elemeire is, mint például az egészségmagatartás és a káros szenvedélyek kipróbálása (Caldwell-Darlinf 1999; Pikó-Vazsonyi 2004; Vicary et al. 1998). Vannak olyan szabadidős tevékenységek, amelyek főként a kortársakhoz kötődnek, ezek általában hajlamosítanak dohányzásra, alkoholfogyasztásra vagy drogok kipróbálására. A szülőkhöz kapcsolódó életmódbeli elemek ezzel ellentétes hatást fejtenek ki.” (Pikó 2005:89)

A helyes életmód egészségesebb fizikai állapothoz segíti a fiatalokat. Lényeges ez a nevelt gyermekek számára, mert nagyon sokan közülük egészségtelenül – vagy alig táplálkoztak – saját családjukban. Előfordul, hogy kiéhezten, az ételfajtákat alig ismerve érkeznek a nevelőcsaládba a nevelésbe vételkor. A nevelőszülők jelentős gondozási feladata, hogy egészséges ételeket kínáljanak a gyermekeknek. Ismertessék meg a gyermekekkel az egészséges táplálkozást, változatos ételfajtákat, és helyes táplálkozási szokásokat alakítsanak ki. Az is nagyon lényeges, hogy ezt mértékkel tegyék. Sajnos vannak gyakorlati tapasztalatok, mely szerint sok – korábban éhező – gyermek a nevelőcsaládba kerülve nem tudja a helyes mértéket és akár el is hízhat. Ilyen esetekben a nevelőszülőknek a helyes táplálkozásra kell szoktatni a gyermekeket és a napi testedzés, a sport szerepe is kiemelkedő. „Számos kutatás igazolta, hogy a táplálkozási szokások kapcsolatban vannak többek között a szabadidő eltöltésének különböző formáival. Azok a gyerekek, akik naponta vagy hetente többször sportolnak, egészségesebben táplálkoznak (növényi rostok, tej rendszeres fogyasztása), mint a ritkábban mozgó. Természetesen nemcsak az aktív szabadidős tevékenységek korrelálnak a táplálkozással, hanem a passzív időtöltési formák is. A snack-food táplálkozás markáns pozitív összefüggést mutatott a televízió-nézésre fordított több idővel. A szabadidő eltöltése a gyermekek táplálkozási szokásain kívül más változókkal is kapcsolatban áll. Korábbi vizsgálatok összefüggést állapítottak meg a serdülők fizikai aktivitása és a kérdezettek neme, illetve életkora között.” (Csizmadia – Szabó – Aszmann 2003:12)

A nevelőszülőnél nevelkedő gyermekek számára rendkívül lényeges, hogy személyiségük pozitív irányba fejlődjön. Jelentősen hozzájárulhat ehhez a szabályokon alapuló szokásrendszer, házirend, napirend kialakítása, melyet a nevelőszülő következetesen betart, betartat a gyermekkel. Ennek része a kellő idejű pihenőidő és a hasznos tevékenységekkel töltött, szervezett szabadidő biztosítása, melyet a nevelőszülők számára a gyermekvédelmi jogszabályok rögzítenek. A nevelt gyermekek hasznos szabadidő eltöltésének az a funkciója, hogy elősegítse személyiségfejlődésüket. A szabadidő keretébe a pihenés, a feltöltődés is beletartozik, továbbá a hasznos tevékenységek és a játék. A kellemes

élmények hozzájárulnak az ingerszegény környezetből érkező gyermekek érzelmi életének fejlesztéséhez és társas kapcsolataik is erősödhetnek. (Füle 2002)

A családjukból kiemelt gyermekek nevelésének, a gyermekvédelmi gondoskodásnak az eredményessége e területen dolgozó szakemberek és nevelőszülők munkájának függvénye:

„A gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás minden egyes formájában jelen van a gyermekek kompetenciájának kedvező irányba történő befolyásolása vagy legalábbis ennek szándéka, ill. a kedvező alakulás feltételrendszerének megteremtése. A gyermekvédelmi ellátás eredményessége nagymértékben függ a rendszerben dolgozó szakemberek pedagógiai – módszertani kultúrájától.” (Szombathelyiné 2010:12)

A szabadidős tevékenységek alapvető célja, hogy a gyermekek (tanulók) önként döntsenek arról, milyen tevékenységeket választanak az iskolai kötelező foglalkozások után vagy az iskolán kívül és ez hogyan befolyásolja személyiségfejlődésüket. Gyakorlati tapasztalataim és kutatási eredményeim egyaránt azt mutatják, hogy a gondozott gyermekek – bár tevékenységeiket többnyire maguk választhatják meg – mégis nagyobb kontroll alatt állnak, szabad döntésüket sokszor a nevelőszülő befolyásolja. Ennek oka lehet többek között, hogy a nevelőszülő is rendszeres ellenőrzés alatt áll. Feladatai közé tartozik – a gyermek gondozása keretében - a nevelt gyermekek számára hasznos szabadidős tevékenységek biztosítása. Egyre nagyobb hangsúlyt kap a gyermekvédelmi szakellátásban a tehetséggondozás. Mihály Ottó definíciója szerint „A szabadidős tevékenységek biztosítják a tanulók számára a tevékenységek szabad megválasztását, a szabad választás élményét és a napi tevékenységek okozta feszültségek oldását. Ezek a tevékenységek elégtételt adnak az egyéni érdeklődést és segítsék a tehetségek fejlődését. A szabadidős tevékenységek biztosítsanak szervezeti kereteket a személyiségfejlesztés számára az egyének neveléséhez.” (Füle 2002:95)

A hasznos szabadidő eltöltés lehetőségeit a nevelőszülők biztosítják az iskolai foglalkozásokon kívül és a családban egyaránt. E lehetőségeket befolyásolja, hogy a gyermeknek részt kell-e vennie - szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján - fejlesztő foglalkozásokon. Az iskolai fejlesztés és az iskolán kívüli korrepetálás vagy otthoni tanulásra fordított idő mértékétől függ, hogy a gyermek mennyi időt tölthet önként vállalt vagy választott tevékenységekkel. Serdülőkorú gyermekek esetében előfordulhatnak káros szenvedélyek, melyek negatívan befolyásolhatják a fiatal életmódját, további életútját. Vitányi Iván 1976-ban széleskörű és differenciált vizsgálatot végzett, mely 44 alapvető szabadidő tevékenységet tárt fel. Kutatásának megállapításai ma is érvényesek. Az említett kutatás következtetései között olvasható, hogy a szabadidő tényleges szerkezete, a közösségi és a

társadalmi magatartás, a művelődési orientáció között összefüggés van. E viszonylatrendszer a gyermek- és ifjúkorban alakul ki. Jelentős a család és az iskola szokásrendszert alakító és szabadidő eltöltésére nevelő tevékenysége. A következtetések között olvasható, hogy vannak elvonó jellegű szabadidős tevékenységek, amelyek a művelődés korlátaivá válnak, pl. a „csak focizás”, a „csak diszkózás”, a „csak kemény rock”, a „csak ténfergés”, „unatkozás”, vagy más negatív irányban fejlesztő tevékenységek. Idekapcsolhatjuk még a dohányzást, az alkoholizálást, a drogozást, a gyermekek szexuális züllesztését, amelyek a személyiségeket „szétmállasztják”, idő előtt elpusztítják! (Füle 2002) Káros szenvedélyek közé tartozik az alkohol és drogfogyasztás, mely sajnálatosan előfordul a nevelt gyermekek körében is. A káros szabadidő eltöltési szokások közé tartozik a kontroll nélküli bulizás, csavargás, csellengés, ez alatt gyakrabban történik szerfogyasztás (alkohol, drog). A hasznos szabadidő eltöltés alatt inkább a legális szerek használata fordul elő. (Barabásné 2012)

A gondozott gyermekek és fiatalok számára – hasonlóképpen a saját családban élőkhöz – fontos a szabadidő. Az önálló életkezdés kitolódhat, mert lehetőségük van utógondozói ellátás igénybevételére. Ezzel nevelőcsaládban eltöltött idejük meghosszabbítható. A nevelőszülők tovább tudják figyelemmel kísérni életüket, hozzásegítve őket nemcsak a helyes felnőtt életvitel kialakításához (munka, önálló életkezdés terén), hanem a szabadidő hasznos eltöltésében. „A fiatalok életében a szabadidős tevékenységek életmódjuk központi elemét alkotják. A modernizáció egyik legjelentősebb hatása az volt, hogy a munkaidő és a szabadidő aránya eltolódott az utóbbi javára. A fiatalok tanulmányi ideje jelentősen megnőtt, és kitolódott az önálló életkezdés (Furlong – Cartmel 1997), Larson és Verma (1999) az időnek fontos társadalmi jelentést tulajdonít, ami egyfajta szimbolikus tőke is egyúttal, hiszen nem mindegy, mire használjuk fel. A szabadidőnek megvan a maga szocializációs szerepe. A szabadidős tevékenységek változatossága pedig alapvetően hozzájárul a fiatalok identitásának a fejlődéséhez.” (Barabásné 2012:149) Nem csak az identitás fejlődéséhez járulhatnak hozzá, hanem a gyermekek pro-szociális viselkedésének is befolyásoló tényezői lehetnek a tanítási órák utáni szervezett programok. (O’Hare 2014)

A nevelésbe kerülő gyermekeknél gyakran előforduló probléma, hogy tanulási motivációik nagyon csekélyek. Sok esetben – különösen a serdülőkorban nevelésbe kerülő gyermekek esetében – teljességgel hiányoznak. A tanulás szerepe vitathatatlan a kultúra és az értékek közvetítésében, ezért szükséges a tanulási motiváció felkeltése a gyermekekben. Ez által csökkenthetők a vér szerinti családból hozott hátrányok és később az eredményes tanulás által a társadalomba történő sikeres integráció. A tanulás erős integrációs faktor, a szellemi

tevékenységek hozzásegítik a gyermekeket a kultúra értékeinek megismeréséhez, a művelődéshez, mely saját családjukban feltehetőleg nem adatott meg számukra. A szellemi tevékenységeknek jelentős integrációs hatása van. (Kapitány – Kapitány 2012)

Meg kell említenünk a tanulók képességbeli különbségeit, amely gyakran vezet konfliktusokhoz a gyermek új iskolába érkezése után. Nem minden pedagógus toleráns a nevelésbe vett gyermekekkel: ismereteik hiányosságai vagy az elvárttól eltérő magatartásuk nem kedvez az új iskolai közegbe történő beilleszkedésüknek, azonban optimális esetben az eltérő magatartásuk vagy másságuk miatt kialakuló konfliktusokat az iskola kezelni tudja. (Kósáné 1999) Sok tanuló képességei jobbak, mint amilyent meg tud mutatni, ki tud hozni magából; pontosan a korábbi hátrányok, ingerszegény saját családi környezet következtében. A nevelésbe vett gyermekek jelentős része ugyanakkor rendelkezik kreatív alkotó képességgel képzőművészetekben vagy zenében; ez által olyan érzéseket, érzelmeket tudnak közvetíteni, amelyet szavakkal nem képesek kifejezni. A tanórai teljesítményeik viszont sokszor nem érik el az elvárt átlagot, emiatt nincsenek sikerélményeik. Klaus Mollenhauer megállapítása szerint „Számos vizsgálatból szűrhető le az az egybehangzó tanulság, hogy a tanárok hajlamosak az átlagos teljesítőképességű tanulót túlértékelni az alkotókészségével szemben. Még akkor sem igen szeretik a kreatív tanulókat, ha iskolai eredményeik jók.” (Meleg 2003: 140-141) A nevelésbe vett gyermekek között is szép számmal előfordulnak olyanok, akik valamiben tehetséget mutatnak. Lehetséges, hogy sokan közülük lassabban fejlődnek, hiszen a családból hozott hátrányokat évek alatt lehet csak leküzdeni, korrigálni; nem is mindig sikerül ez maradéktalanul. Gyakran hiányzik a nevelésbe vett gyermekekből a tehetség kibontakozásához szükséges motiváció és a szociális képességek terén is akadnak hiányosságai: „A mai felfogás szerint a tehetség kibontakozásához az átlagosnál erősebb motiváltság, fejlettebb kognitív és szociális kompetencia is szükséges. A tapasztalat szembeszökően mutatja, hogy a lassan érők, fejlődők is tehetséggé, zsenivé fejlődhetnek, ugyanakkor a gyorsan fejlődők, a jó tanulók többsége nem válik valamely tevékenységi kör kiemelkedően tehetséges művelőjévé. A gyorsan fejlődő tanulónak nagyobb az esélye arra, hogy tehetségét felismerje és kibontakoztassa, mint a lassan fejlődő tanulónak, akiben nehezebb fölfedezni, hogy miben válhat tehetségessé. A tehetség ugyanis valamely hivatás, szakma, tevékenységi kör átlagosnál jóval eredményesebb művelésében jut kifejezésre és nem a gyors vagy lassú fejlődésben. A gyors fejlődés a tehetség kibontakozásával segítőtje és eszköze, a lassú fejlődés pedig gátló tényező. Ebből következően a tehetségesnek nevezett tanuló a tanulásban tehetséges, ezért ez a tehetség nem tartozik az egyéniséggé fejlődés

segítésének témakörébe. A tehetséges tanuló optimális fejlődését az általános fejlődésbeli különbségek kezelésének módjaival lehet segíteni.” (Nagy 2010:171)

Sok gyermeknek gondja akad az időbeosztással. A nevelőszülő segítségével lehetnek e téren gyermekvédelmi szakemberek: nemcsak tanácsot adnak a nevelőszülőknek a gyermekek helyes időbeosztásához, hanem a nevelőszülői hálózatok – fenntartóik közreműködésével – szabadidős tevékenységek széles tárházát kínálhatják a gyermekeknek. Kulturális és sport tevékenységeket, szünidei elfoglaltságokat, ünnepekről való megemlékezéseket: „Az idővel való gazdálkodás terén el kellene jutniuk neveltjeinknek, tanítványainknak oda, hogy a tevékenységek közötti választásban legyenek célorientáltak, s a rangsorállítást is a célnak rendeljék alá. Ennek segítségével jutnak el a ránk bízottak a tudatos életmódszervezésig, melyen belül a kulturális javak és képződmények birtokába jut.” (Kovácsné 2013:6)

A gyermekeket a nevelőszülők bevonják a házimunkába. A későbbi társadalmi integráció elősegítése és az önálló életvitel alakítása szempontjából fontos a munkára nevelés. Jelentős azért is, mert a közös programoknak része lehet a különféle praktikus ismeretek megismertetése, megtanítása. Ezzel a nevelőszülő mintát nyújthat a gyermeknek, elősegítheti a helyes szokások alakítását. Megismerhetik a családi munkamegosztást, a házimunka terén kötelezettségeik lehetnek. A nevelőszülők számára előírás, hogy a gyermekeket életkoruknak megfelelő mennyiségű és nehézségű feladatokba vonják be. Tudatosítani kell a nevelt gyermekekkel, hogy az elvégzett munka eredménye lehet a közös szórakozás, szabadidő eltöltés. Fontos, hogy mintát nyújtsanak ebben is neveltjeiknek. (Kovácsné 2013)

A pozitív élmények rendkívül ösztönzőek lehetnek a gyermek számára. A szabadidős tevékenységeknek kedvező a pedagógiai értéke; segíti a gyermek személyiségformálódását. Fontos, hogy a gyermek sikereket érjen el, ez által önbizalma és önértékelése növekedjék, hiszen közülük sokan önbizalomhiánnyal, kisebbségi érzésekkel küszködnek. A kreatív tevékenységek során a gyermekek megmutathatják képességeiket, ezen kívül felelősségérzetük is alakulhat. (Kovácsné 2013)

A nevelt gyermekek motiváltakká kellene válniuk a helyes nevelés által a tanulásban és a szabadidő hasznos eltöltésében egyaránt. Bábosik István írja erről: ” Ami tehát a tevékenység különböző formai változatait illeti, ezek meghatározottaknak tekinthetők, s lényegében a tanulmányi tevékenység, az önkormányzati tevékenység, az alkotó tevékenység, a fizikai munkatevékenység, valamint a szabadidős tevékenység alkotja az egyén tevékenységrendszerét. A felsorolt tevékenységformák azonban tartalmukat, szociális értéküket tekintve nagyon eltérőek lehetnek, s tartalmi-minőségi értelemben felvehetnek

közösségfejlesztő, önfejlesztő vagy önérvényesítő – egoisztikus jelleget is. A tevékenység tehát tartalmi - minőségi értelemben lehet közösségfejlesztő, önfejlesztő vagy önérvényesítő – egoisztikus jellegű, s ebből következően a nevelő hatása is másként és másként alakul.” (Bábosik 2004:44)

A nevelőszülők személyiségének döntő szerepe van a gyermek beilleszkedése szempontjából. Csak akkor tudják segíteni a náluk nevelkedő gyermeket, ha kölcsönös bizalmi viszony alakul közöttük. Előfordul, hogy a kihelyezés után ez a kapcsolat nem jön létre, a nevelőszülő és a gyermek nem találja meg a közös hangot, nem tudnak ráhangolódni egymásra, nem tudja a gyermek megszokni az új környezetet vagy elfogadni az új normákat. Pozitív segítő kapcsolatról akkor beszélhetünk, ha kölcsönös érzelmi és bizalmi kapcsolat alakul közöttük: A nevelőszülőnek nemcsak fizikai biztonságot és állandóságot, hanem érzelmi biztonságot is nyújtania kell a gyermeknek. Az a nevelőszülő lehet hiteles, aki ezt őszintén, a gyermek egyéni szükségletének megfelelően próbálja kialakítani. A gyermekek nagyon érzékenyek, elhelyezésük után különösen sérülékenyek érzelmi téren is. Könnyen észreveszik, hogy az elfogadás, a bizalom valóban őszinte odafordulás, elfogadó beállítódás-e, mert csak ez a meggyőző számukra. (Zrinszky 2002)

A nevelt gyermekek életében – a saját családban élőkhöz hasonlóan - fontos szerepet töltenek be a kortárs kapcsolatok. Ez elsősorban az életkor függvénye, hiszen leginkább a serdülőkorú gyermekek számára fontosak a kortárs csoportok. Lényeges, hogy a nevelésbe kerülő gyermek szert tesz-e barátokra új környezetében, könnyen befogadják-e vagy peremhelyzetbe kerül az iskolában és az iskolán kívül. Fontos, hogy pozitív kortárs kapcsolatokkal rendelkezzen. Sajnos számos fiatal – különösen a serdülőkorban gondozásba vett gyermekek – már nagyon nehezen tudja a korábban megszokott mintákat megváltoztatni, sok esetben „sodródni” és olyan kortárs kapcsolatokat preferálnak, melyek nem nyújtanak pozitív példát. Aszmann Anna és munkatársainak kutatási eredményei megerősítik, hogy „az egészséget kockáztató magatartás nagyobb valószínűséggel jellemző az olyan kortárs kapcsolatokkal rendelkező serdülőkre, ahol a kapcsolatok színtere az utca és tartalma a csavargás, nem pedig az olyan minőségű elfoglaltságok, mint pl. a sport, a nyelvtanulás, a zene, vagy egyéb kulturális elfoglaltságok. A szabadidő tartalmas és szervezett eltöltésének feltételeit nélkülöző fiatalok számára is nagyon fontos azonban a kortársakkal való együttlét és a kortársak általi befogadottság, melynek gyakran velejárója – sőt feltétele is – az olyan egészséget veszélyeztető magatartásformák gyakorlása, mint a dohányzás, alkohol és drogfogyasztás. A fiatalok társas környezetének kontrollálása és kedvező befolyásolása (a

feltételek megteremtése) tehát nagyon fontos feladata (lenne) a családoknak, a nevelési intézményeknek és az egész társadalomnak.” (Aszmann 1999:108)

A nevelés sikerességének szempontjából kulcsfontosságú a nevelőcsaládba kerülő gyermekeknél, hány éves korukban és milyen szocializációs közegből kerültek gondozásba. Többségüket ingerszegény környezetből emelték ki. Családjuk negatív mintákat közvetített számukra, így személyiségfejlődésük iránya legtöbbször elmaradt az optimálistól. Ritkán kerülnek gyermekvédelmi gondoskodásba olyan gyermekek, akiket „ép”, teljes családból emelnek ki. Sok nevelőszülő számol be olyan tapasztalatokról a nevelésbe vétel utáni első hónapokban, hogy a nevelőcsaládba helyezett gyermek nem ismeri a napirendet, házirendet, szokásai nagymértékben eltérnek a társadalmilag elvárttól. Emiatt igen sok feladat hárul a nevelőszülőkre a gyermekek helytelen vagy káros szokásainak korrigálásában: „A család részéről a jellemformálást segítő tényezők: az ép családi szerkezet, a családon belüli rendszeres önkiszolgáló és segítő tevékenység, a több gyermek, a testi fenyítés mellőzése. Negatív körülmények: a gyerek teljes szabadjára engedése, a vele való törődés hiánya, a túlkövetelés, valamint az elkényeztetés, a túl gyakran alkalmazott büntetés és a munkavégzés hiánya. A pozitív és negatív családi tényezők áttekintése azt bizonyítja, hogy a tevékenység megszervezése és elvárása a gyerektől családi szinten is nélkülözhetetlen fontosságú.” (Bábosik – Mezei 2005:76)

A nevelőszülői hálózatokat fenntartó szolgáltatók jelentős szerepet töltenek be a nevelt gyermekek szabadidő eltöltésében. Ők tudják biztosítani azokat a közösségi tereket, szolgáltatásokat, szervezeti formákat, amelyekhez a nevelt gyermekek csatlakozhatnak. Számos szolgáltató szervez rendszeresen sport-, kulturális- vagy egyéb szabadidős programokat az illetékességi körébe tartozó gyermekek számára. Legtöbbször szervezeten és rendszeresen zajló programok ezek, melyekre szervezik és várják a nevelőcsaládban elhelyezett gyermekeket, elsősorban hétvégeken és a szünidőkben. „Hagyományosan a sport és szabadidős szervezetek a tagjaiknak nyújtanak szolgáltatásokat, azért alakulnak, hogy a közösen szervezett programokhoz kedvezményesen jussanak hozzá, valamint, hogy a hobbitevékenységet együtt gyakorolva közösségi élményhez jussanak. Ezáltal természetesen fontos funkciót töltenek be a társadalomban: fiataloknak adnak értelmes szabadidős elfoglaltságot (egy-egy sportágak a felgyülemlett feszültség, agresszió, túlzott aktivitás levezetésére is kiválóan alkalmasak)”. (Bukta 2008:31) Gyakorlati tapasztalataim és kutatásom egyaránt azt igazolta, hogy a nevelt gyermekek szabadidős tevékenységei között legkedveltebbek a különféle sportfoglalkozások. A sporttevékenységek során szerzett pozitív

élmények segítenek a feszültségek oldásában, agresszió kezelésében, pozitív életérzést nyújtanak, sikerélményhez juttatják a gyermekeket. A sportolás által kapott sikerélmény, az iskolán kívüli sport gyermek és serdülőkorban egyaránt meghatározó a fizikailag aktív felnőttkor alakításához. (Boros - Kalmárné 2011)

A szabadidő hasznos felhasználásának pozitív pedagógiai vonatkozásai vitathatatlanok, de legalább olyan fontos az egészségügyi vonatkozások figyelembe vétele is. Nevelt gyermekek esetében gondolhatunk az egészséges életmód kialakítására, egészségtelen szokások leküzdésére, korrekciójára. „A szabadidő eltöltésének fontos egészségügyi és pedagógiai szerepe van: a kettő szorosan összefonódik. Az iskolás korú gyermek számára a szabadidő részben az iskolai ártalmak korrekciójára, a megterhelés utáni regenerálódásra, részben a technikai, kulturális, zenei és sporttevékenységek lehetőségeire, illetve gyakorlására szolgál. A szabadidő helyes felhasználására nevelés alakítja ki később a helyes életmódot is s alapfeltétele lehet több, elterjedt civilizációs betegség megelőzésének.” (Merétei – Hegedűs – Szabó 2002:12-13)

A sporttevékenység az egészség megőrzésében, egészséges életmód kialakításában játszik szerepet. A gyermekvédelmi gondoskodásban felnövő gyermekek számára a különböző sporttevékenységek a legkönnyebben elérhető és legkedveltebb szabadidő eltöltési formák, melyeknek meghatározó szerepük van a helyes életmód kialakításában: „Minden életkorban az egészséges életmód alapja a testedzés. Még legegyszerűbb formája, a naponkénti séta is javítja az erőnlétet, fokozza az oxigénfelvételt, így a munkavégző képességet. Segít a testsúlyszabályozásban, javítja a közérzetet. Ez utóbbi hatás már átvezet a társadalmi szférába. A sport közösséget teremt, segít a kiürülő emberi kapcsolatok tartalommal való megtöltésében, jelentősek a testedzéshez fűződő érzelmi vonatkozások. Igen jelentős a rekreáció szerepe az egészséges életmód egyéb tényezőiben. Azaz a sport saját közvetlen szerepén túl kedvezően befolyásolja az életmód egyéb tényezőit.” (Frenkl 2002:7-8)

A helyes életmód alakítása, az életminőség, a jól-lét elérése a nevelt gyermekek fejlődése szempontjából nagyon jelentős. Ebben segíthet a rekreációs tevékenység. „A rekreáció az elfogadott nemzetközi értelmezésen a szabadidő eltöltés kultúrája (pontosabban a kulturált szabadidő-eltöltés). Hagyományosan az ember felfrissülését, felüdülését, a munkavégző képességének újratermelését jelenti. A fejlett világban ez kibővült (átalakult) a minőségi élet, az igényesen megélt élet fogalmaival. Ilyen értelemben nevezzük a rekreációt az életminőség tanának is.” (Kovács 2002:23) A nevelt gyermekek számára azért fontos a

rekreációs tevékenység, mert segíti a helyes életmód kialakítását és fejlesztheti szociális készségeiket: „Mint eszköz, a rekreációs tevékenység egy bizonyos populációnak szánt segítségnyújtási mód lehet, mely révén bekapcsolódnak valamely terápiás hatású tevékenységbe, ami például fejleszti társas készségeiket.” (Szilvási 1997:73) A rekreáció hozzásegíti a gyermekeket a jól-lét kialakításához; a jó közérzet, a jól-lét, a minőségi élet megteremtéséhez. (Kovács 2002)

Az iskolák többsége változatos szabadidős programokat kínál a tanulóknak; az általuk szervezett programokba bekapcsolódnak a nevelt gyermekek is. A nevelőcsaládok és az őket segítő szakemberek támogatják, hogy a gyermekek lehetőség szerint ne maradjanak ki a tanórán kívüli programokból, melyek sok új információt nyújthatnak számukra, ezzel bővülnek ismereteik. Az iskolai szabadidős tevékenységek egyik legkedveltebb formája a tanulmányi kirándulás. Nem csak ismereteket szerezhhetnek, hanem a közösségben is jobban megtalálhatják helyüket. A gyerekek jobban összeszoknak, barátokra tehetnek szert, emellett megismerik hazánkat. Tapasztalataim szerint a gondozott gyermekek többsége nevelésbe vétele előtt alig jutott el lakóhelyén kívül más településekre; a kirándulás, élményszerzés szinte ismeretlen számukra. (Osváth 2003)

A nevelt gyermekek életmódjában – kutatásom eredményei szerint – kiemelkedő szerepet játszik a televízió és az internet, mint szabadidős tevékenység. A leggyakrabban végzett sportok mellett (futball, kerékpározás) a szabadidő eltöltés leggyakoribb módja a számítógép használat és a televízió. „Korunk társadalmában a tanulmányok és az életkori sajátosságok előtérbe hozzák a média (televízió és internet) szerepét, amelyeknek népszerűsége, növekvő relevanciája feltartóztathatatlan. Azonban a fizikailag aktív, egészségtudatos magatartás képes lehet kompenzálni a passzívan töltött idő kedvezőtlen hatásait mind fizikai, mind pszichés szinten.” (Boros - Kalmárné 2011:126)

A számítógép használat az utóbbi évtizedekben rendkívüli módon elterjedt nem csak a munkavégzésben, hanem a szabadidős tevékenységek között. Nincs ez másképp a nevelt gyermekek körében. Kutatásomban vizsgáltam a számítógép használat gyakoriságát és megállapítottam, hogy a sporttal kapcsolatos tevékenységek mellett egyik leggyakrabban előforduló szabadidős tevékenység a számítógép használat nemcsak a saját családban élő, hanem a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek körében is. „A múlt század kultúrához köthető elvárásait a szociológiai szakirodalom egyrészt az objektívált, másrészt az intézményesített kulturális tőkével, ezek különböző megjelenési formáival írta le. Az elmúlt évtized alapvetően változtatta meg a kulturális felhalmozáshoz való viszonyt. Háttérbe

kerültek a könyvek, képzőművészeti alkotások, de a zenehordozók hagyományos (LP, CD) formái is. Új eszköz jelent meg a fiatalok, így a társadalom kulturális fogyasztásának középpontjában: a számítógép. Korszakunk egyik sajátossága, hogy a fiatalok a 21. században már nem csupán mintakövetők, hanem mintateremtőkké váltak. Ebből fakadóan az az „eszköz”, amely először „csupán” lekötötte a fiatalok szabadidejének egy részét, ma meghatározza társadalmi és kulturális jelenlétüket is. A „jelenség” mára a kulturális felhalmozásokat is átalakította. Feleslegessé válnak a hagyományos eszközök, tárgyak. Az újak internet segítségével érhetőek el.” (Bauer 2010:2)

A nevelőszülők felelőssége, hogy a gyermekek passzív vagy aktív módon töltsék szabadidejüket. A gyermekek érdeklődésének felkeltésében az iskola mellett a családnak jut jelentős szerep. A halmozottan hátrányos helyzetből kikerülő gyermekek hozott hátrányaik következtében általában nem rendelkeznek kellő érdeklődéssel, motivációval. Ezért a szabadidő hasznos eltöltésére nagyobb hangsúlyt kell fektetnie a nevelőszülőknek. A gyerekeket rá kell vezetni az aktív időtöltésre. Serdülőkorban a gyermekek érdeklődése széleskörű, szabadidős tevékenységeik változatosak. Különösen a sport érdekli őket, amely több szempontból is hasznos: alakítja a versenyszellemet, összemérhetik teljesítményüket másokéval „A legtöbb kamasznak meg kell tanulnia a szabadidejét kreatívan, aktívan eltölteni. Ebben az életkorban a gyermekek igen fogékonyak, sok minden iránt érdeklődnek, szabadidős tevékenységük igen változatos és sokrétű. A népszerű szabadidős elfoglaltságok között első helyen áll a sport. Közben levezetik fölösleges energiájukat, alakítja a versenyszellemüket, összemérhetik magukat másokkal. (Menczinger – Soósné 2009)

A nevelt gyermekek szabadidős tevékenységei között a sporttevékenységeknek kiemelt szerepük van, mert önfegyelemre nevel, segíti az egészséges életmód kialakítását. Fontos, hogy a gyermeket fiatal korától úgy neveljék, hogy érezze a sport, a testedzés, a mozgás fontosságát. Ez által egészséges énkép kialakulásához segíti a fiatalokat, amely a gyakran szorongó, önértékelési problémákkal küzdő gyermekeknek rendkívül fontos. A nevelőszülők segíthetik a gyermekeket jó példa mutatásával, vagy ha ők maguk nem is sportolnak, akkor legalább a gyermekeknek a sportokba való bekapcsolódását szorgalmazzák. Azoknál a gyermekeknél, akik ügyesek és tehetségesek e téren, akár a versenyszerű sportot is támogathatják. Több sportág van, ahol a gondozott gyermekek kifejezetten ügyesen szerepelnek. Az edzők is sokat tehetnek ezért, ha felkarolnak egy-egy hátrányos helyzetű fiatal. (Paulik – Nagymajtényi - Bóka 2008)

A sporttevékenység fontos a társas kapcsolatok alakulásának szempontjából, fejleszti a közösséghez tartozás érzését, az akaraterőt. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a tanulók életkoruk előre haladásával egyre kevésbé motiváltak a sportokba való bekapcsolódásban. Kutatásom tapasztalatai szerint a sporttevékenységekben való részvétel a feldolgozott adatok alapján a leggyakoribb és legkedveltebb szabadidő-eltöltési forma, a sportkörökben, szakkörökben való részvétel egyre inkább csökken a serdülőkorú gyerekek között. Különösen igaz ez a szakiskolákban tanuló gyermekekre. „Hagyományosan erős kapcsolatokat hozhat létre a sporttevékenység, az egy egyesületben vagy egy csapatban történő szerepvállalás. Hagyományosan nagy kohéziós erőt tulajdonítunk a sportnak, de az arányok mégis elgondolkodtatók. Azt lehet ugyanis megfigyelni, hogy az életkor előre haladásával a tanulók egyre kevesebb időt töltenek sporttevékenységgel s ez különösen aggasztó a szakiskolai tanulók esetében.” (Mayer 2008:15)

A sportok mellett számos gyermek kapcsolódik be egyéb mozgásos tevékenységekbe, többek között iskolai és iskolán kívüli táncfoglalkozásokba. „A népi játékok, a néptánc az oktatásban egy integráló tantárgynak tekinthetők. Egyesítik a sport, a zene műveléséhez szükséges alapképességeket, miközben csak csoportosan, közösségekben történhet meg, egyszeri és megismételhetetlen közös alkotás. Jól szervezett foglalkozásokkal megvalósítható a differenciált aktivitás, a különböző képességű tanulók saját közösségeikben integrált fejlesztése.” (Kun 2012:88)

A nevelt gyermekek közül sokan igen kreatívak a játékokban és a művészeti tevékenységekben. E képességek kihasználása, érdeklődés felkeltése irántuk, valamint a tehetséggondozás egyaránt kiemelt feladata a pedagógusoknak, a nevelőszülőknek, a nevelt gyermekekkel foglalkozó gyermekvédelmi szakembereknek. Kreatív időtöltésekbe való bekapcsolódás, motiváció, sikerek elérése esetén további ösztönzés, a gyermek helyes irányítása lehetőséget adhat a fiataloknak az értelmetlen tevékenységek elkerülésére, kiszűrésére és pozitív irányú személyiségfejlődésükre. Időről időre megjelennek új típusú szabadidő eltöltési módok, vannak kortársakkal elöltött, fogyasztásorientált típusok, de vannak kreatív tevékenységek, intellektuális érdeklődést kiváltó tevékenységi formák is. (Barabásné 2012)

A gyermek fejlődéséhez nagy szükség van a játéktevékenységekre. A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülő gyermeknél gyakran tapasztalják a gondozók, hogy a gyermek ingerszegény környezetből érkezik, nem volt otthon játéka és nem játszott vele a szülő. Ezért sok esetben a gyermeket szükséges a játékokra tanítani. A gyermeket hagyni kell szabadon játszani, de fontos a szülők bekapcsolódása időnként, mialatt pozitív energiák szabadulnak

fel. (Balogh 2010) A gondozott gyermek kezdetben nehezen alkalmazkodik új környezetéhez. Ennek számos oka lehet: családja elvesztése, új szabályokhoz való alkalmazkodás nehézsége, társas kapcsolatok hiánya, saját családjának ingerszegény környezete, amelyben a játéknak nem sok szerep jutott. Nagyon fontos tehát, hogy a gyermekkel a beilleszkedés folyamatában az új családtagok minél többet kommunikáljanak, beszélgessenek, játsszanak, ez által megkönnyítve a beilleszkedés folyamatát: a játéktevékenységen keresztül a gyermek alkalmazkodik környezetéhez és megtanulja, miképpen változtathat rajta. A játéknak fontos szerepe van a valóság felfedezésében, értelmi, érzelmi és társas képességek fejlesztésében. (Porceluzzi 2001)

A játék jelentősége hangsúlyos az élményszerzésben és a képességek kibontakoztatásában. Winnicott szerint a gyermek a játékban élményeket szerez, melyben lényeges szerep jut a fantáziának, a kreativitásnak. A felnőttek – nevelt gyermekek esetében a nevelőszülők - ehhez azzal járulhatnak hozzá, ha rávezetik a gyermeket a játék örömére, ha megtanítanak nekik általuk ismert hagyományos játékokat, de a gyermek saját találékonyságát is hagyják kibontakozni. (Winnicott 2000) A játék a gyermekek személyiségfejlődése szempontjából kiemelt fontosságú. Gyakran tapasztaljuk a gyermekvédelemben, hogy a nevelésbe kerülő gyermek ingerszegény környezetből érkezik, nem tud játszani, nem ismeri a játékokat. A nevelőszülők figyelmét már az elhelyezés előtt felhívják a szakemberek, hogy a befogadásnál ne csak fiziológiai szükségletek kielégítésére (étel, tisztálkodás) helyezzenek hangsúlyt, hanem a gyermekeket játékokkal várják, ezzel felkeltve a gyermek érdeklődését. Lényeges, hogy a gyermekek színes, vidám, ingerekben gazdag, életkoruknak megfelelően kialakított környezetbe érkezzenek. A játék fontos azért is, mert a gyermek a számára kimondhatatlan, traumatikus élményekről általában nem szívesen, vagy egyáltalán nem beszél. Azonban gyakran előfordul, hogy eljuttassa a vele megtörtént negatív életeseményeket. Megesik, hogy a nevelőszülő a gyermek játéktevékenységből értesül a gyermeket ért traumákról, a gyermek sokszor a saját érzelmi problémáit a játékon keresztül próbálja megoldani. Nevelőszülők gyakran számolnak be arról, hogy játék során a gyermek könnyebben oldódik és ez által sokkal többet tudnak meg a gyermek előéletéről. (Winnicott 2000:187)

Vannak kutatók, akik a fiatalok szabadidő felhasználását vizsgálva a házimunkát a szabadidős tevékenységek közé sorolják. „A fiatalok szabadidő eltöltésének módjai alapján 4 szabadidős faktort különítettek el (Pikó 2007). Ezek a faktorok alapjaiban nem különböznek a

korábbi, nyugat-európai vizsgálatok eredményeitől. (Hendry és munkatársai, 1993; Robets és Parsell, 1994; Young és mtsai, 2001; Witt, 1971)

- Kortárs- és fogyasztásorientált szabadidőstílus: bulizás, csavargás, pláza vagy egyéb bevásárlóközpontok látogatása, beszélgetés, TV- és videó-nézés.
- Intellektuális és művészeti stílus: mozi, színház és koncertek látogatása, olvasás, beszélgetés.
- Élménykereső, technicizált szabadidőstílus: számítógép, internet használat, sportolás, hobbi, zenehallgatás.
- Konzervatív-hagyományos: házimunka, vallásos rendezvényeken való részvétel, olvasás.

A kortárs- és fogyasztásorientált szabadidőstílus a káros szenvedélyek mindegyikével erősen korrelál, míg a többi 3 szabadidős stílus inkább negatív összefüggéseket mutat a szerfogyasztási formákkal (dohányzás, alkoholfogyasztás, drogfogyasztás).” (Barabásné 2012:150)

Hazai kutatások igazolják, hogy a hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó családokban nevelkedő gyermekek kisebb mértékben jutnak hozzá a kulturált szabadidő eltöltés formáihoz: „Megfigyelve a legújabb szabadidő-kutatásokat három, egymással is összefüggő témakör kerül előtérbe. Mindhárom témakörben a társadalmi egyenlőtlenség, kirekesztettség, diszkrimináció kérdései erőteljesen jelen vannak, jelezve és erősítve, hogy napjaink problémái között előkelő helyet foglal el a társadalmi kirekesztettség több dimenziós jelensége. A leggyakrabban hangsúlyozott és tárgyalt – egymással erős korrelációt mutató – négy dimenzió: a kirekesztettség a munka/termelés, a fogyasztás, a politika aktivitás és a társadalmi részvétel lehetőségeiből. A kirekesztettség komplex megközelítéséből nem hiányozhat a társadalmi –kulturális - szabadidős aktivitásokból történő kirekesztettség. A szabadidőre vonatkozóan is használhatók R.Castel „társadalmi betagozódás zónái”: az integráció, a sebezhetőség, a kirekesztettség és a kiilleszkedés zónái. (R.Castel 1998, 376.)” (Kiss 2006: 31) A hátrányos, sőt halmozottan hátrányos helyzetű családokban növekvő gyermekek gyakran rendelkeznek fölös szabadidővel, azonban ennek pozitív vonatkozásait – az előttük álló családi minták miatt – legtöbbször nem ismerik fel, szocializációjuk is eszerint alakul. „Megfigyelhető a problémák és megoldási stratégiák kriminalizálása, medikalizálása, pszichiatrizállása, a represszív kontroll manifeszt vagy látens stratégiáinak kialakulása. Ez a

kirekesztődés különböző típusának növekedését eredményezi, a kirekesztettek, a marginalizáltak főleg idős, negatív szabadsággal, - szenvedéllyel, és – identitással, agresszív reakciókkal rendelkeznek.” (Kiss 2006:31)

A szabadidő szervezett és hasznos eltöltésének preventív szerepe van a káros szenvedélyek kialakulásában és folytatásában. Haszontalan időtöltések, unalom, motiválatlanság mind olyan tényezők, amelyek a fiatalokat különböző káros szenvedélyek felé sodorhatják. A nevelőszülőknél élő gyermekek és fiatalok a rájuk irányuló figyelem, törődés és tervezett nevelés hatására kevésbé vannak kitéve ezeknek a veszélyeknek, bár sajnálatosan körükben is előfordul füves cigaretta vagy egyéb tudatmódosító szer használata. Kádár Magdolna-Balogh Mónika Szegeden 2007 júniusában 3 gimnáziumi osztályban folytatott vizsgálatot, melynek egyik hipotézise „A fiatalok strukturált szabadidő-eltöltése preventív tényező a kábítószer-fogyasztással szemben, azok a fiatalok, akik nem tudják szabadidejüket hasznosan eltölteni, nagyobb valószínűséggel használnak, vagy próbálnak ki később visszaélésre alkalmas szert.” (Kádár – Balogh 2008:11) Legalább ennyire veszélyes a tervezés nélküli, „unaloműzés” céljából folytatott csellengés, csavargás, lógás. A nevelőszülőknél élő gyermekek körében a nevelőszülői ellenőrzés hatására kevésbé fordul elő, de a szabadidő önálló és kedvelt eltöltését célzó kérdéseinkre többen adták válaszul a lógást, mint kedvelt tevékenységet, és a válaszadók között előfordult a „szívás” mint legkedveltebb szabadidős tevékenységi forma. Fentebb említett, Kádár Magdolna és Balogh Mónika középiskolákban folytatott vizsgálataiból arra is választ kaphatunk, hogy a fiatalok közül sokan csavarognak. Azok a gyermekek és fiatalok, akik szervezeten töltik szabadidejüket, sportolnak, vagy kulturális tevékenységeket végeznek, családi programjaik vannak, sokkal kevésbé céltalanok és életmódjuk, életvitelük kedvezőbben alakul. Azok a nevelt gyermekek, akik a nevelőszülők segítségével hasznosan töltik el szabadidejüket, nincsenek „üresjáratok” az életükben, kevésbé vannak kitéve egészségkockázatnak, kevésbé élnek alkohollal vagy kábítószerrel. A szabadidő-eltöltés és az életmód összefüggést mutat. (Kádár – Balogh 2008)

Az általam vizsgált gyermekcsoportban a szolgáltatók igyekeznek minél több közösségi programot – elsősorban sportolási lehetőségeket biztosítani a gyermekek számára. A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek többsége szívesen vesz részt ilyen eseményeken, amelyek egyrészt személyiségüket fejlesztik, másrészt egészségük megőrzésében, helyes életmódjuk alakításában is szerepet játszanak. A rendszeresen sportoló fiatalok több időt töltenek barátaikkal, azok fontosak számukra. Az ilyen gyermekek kevésbé

veszélyeztetettek a káros szenvedélyektől, hiszen tudatosabban vigyáznak egészségükre, az egészség érték számukra. Ez pozitívan hat magatartásukra. Több gyermeket sikerült már a nevelőszülői hálózatokban „menteni” a deviáns életútra sodródástól, a sport segítségével. (Kádár – Balogh 2008)

A családi szocializáció mindig befolyásolja a gyermekek szabadidő eltöltésének formáit, pozitív vagy negatív megjelenési módjait, melyet kutatások eredményei igazolnak. A nevelőcsalád által nyújtott pozitív minta, ha sikerül a gyermek számára állandó, biztonságos, szeretetteljes környezetet nyújtani, segíthet a káros szenvedélyek megelőzésében és a hasznos tevékenységek kiválasztásában. „A szabadidős tevékenység jellege kapcsolatban áll a tanulók egészségmagatartásával. Vannak olyan tevékenységek, amelyek preventív hatásúak, mint például a rendszeres sportolás, a színházlátogatás, a családdal eltöltött idő és az ifjúsági alkalmak, vallásos rendezvények. A kockázatonövelő hatású szabadidős tevékenységek (a céltalan csavargás az utcán, a barátokkal való lógás, a heti rendszerességgel folytatott bulizás, a buliban való alkoholfogyasztás) erőteljesebben befolyásolhatják, hajlamosíthatják a fiatalokat visszaélésre alkalmas szerek kipróbálására. A fiatalok többségének önjellemzéséhez hozzátartozik a kereszténység és a vallás elfogadása. A vallás, mint értékformáló megjelenik a fiatalok értékorientációjában. A vallásos fiatalok a privátbiztonságot és a közösségi tradicionalitást értékelik, míg a materialitás és a posztmaterialitás nem fontos számukra, elutasítják. Következtetés: A kapott eredmények összhangban állnak az irodalmi adatokkal. A család protektív szerepe meghatározó a szerfogyasztásban, a vallásosság pedig összefüggésbe hozható a serdülőkorú káros szenvedélyek alacsonyabb előfordulásával. A tanulók szabadidő-eltöltésének struktúrája - az értékrendszerrel együtt – a szerfogyasztás olyan védő faktora, amelyre a prevenció során nagyobb hangsúlyt kellene fektetni.” (Kádár – Balogh 2008:16-17) A valláshoz és/vagy ezt övező programokhoz történő kötődés (Mayer 2008) nem meglepő, mert ennek még azokban az évtizedekben is voltak jelei, amikor a vallásgyakorlás különféle formái egyaránt hátrányt jelentettek az érintettek számára.

A nevelésbe kerülő gyermekek vér szerinti szülei többnyire aluliskolázottak, a gyermekek többsége halmozottan hátrányos környezetből érkezik. Ennek következtében tanulási motivációik igen gyengék. Vannak köztük többszörös évismétlők, tanévet eredmény nélkül befejezők; vannak, akik hosszú hónapokig (sőt évekig) iskolába sem járnak. Gyakran érik őket iskolai kudarcok, a szakiskoláig eljutók között különösen nagy a lemorzsolódás. Az iskolák többsége nem tudja kezelni a nevelt gyermekek tanulási nehézségeit, kezelhetetlenné válik számukra ez a probléma. Az iskolakerülő gyermek megnövekedett szabadidejében

sokszor talál a maga számára „alternatív” programot olyan társaságban, amely többnyire negatív mintát mutat számára és egyre szorosabb kapcsolatokat jelent a gyermekeknek. (Mayer 2008) Gyakran indulnak így deviáns „karrierek”. A gyermek sokszor olyan állapotban kerül a szakellátás rendszerébe, amikor a tanulási motiváció erősítése, a rendszeres iskolába járás követelménye nem, vagy alig teljesül. Ezekben az esetekben a gyermek már nehezen (vagy egyáltalán nem) tud beilleszkedni a nevelőcsaládba. Számos elhelyezés végződik kudarccal és ilyenkor más elhelyezési formát kell keresni a – többnyire - serdülőkorú gyermeknek. Kisebb gyermekek esetében is komoly nevelőmunkára van szükség az új család és a szakemberek részéről, hogy a tanulás iránti érdeklődést felkeltsék és a gyermeknek sikerélményei legyenek a tanulásban.

A közösségi élmények, a közösséghez tartozás fontos lehet a nevelt gyermekek számára. Ezért a gyermekvédelmi szolgáltatóknál dolgozó szakemberek felismerték, hogy a gyermekek közös élményszerzésének jó lehetősége a közös utazások, kirándulások, táborok szervezése. Egy gyermekvédelmi szakellátásban 2010-ben készült felmérésből láthatjuk, hogy ezek a közös programok milyen fontosak az élményszerzés szempontjából. „A felmérés világossá tette, hogy a nevelőcsaládokban élő, átmeneti vagy tartós nevelt, életkoruk, egészségi és mentális állapotuk miatt az iskolai táborokból „kimaradt”, azaz a különleges szükségletű, tartós beteg, magatartásproblémás, speciális nevelési igényű 7-17 éves korú gyermekek számára szervezendő táborral valós igényeket elégítünk ki, és hiányt pótolunk a szabadidő értelmes és hasznos eltöltése, valamint a közösségi élményszerzés terén.” (Berlingerné – Klézliné - Bucher – Tölösi 2010:61) A szabadidős programokkal szervezett közösségi napok jó lehetőséget kínálnak a nevelőszülői hálózathoz tartozó gyermekek és nevelőcsaládok találkozására, közösségi programok kivitelezésére, ismerkedésre, beszélgetésre, de sok esetben még a külön családban nevelkedő testvérek találkozására is. A nevelőszülőket működtető szolgáltatók felismerték annak jelentőségét, hogy a nevelt gyermekek számára szervezett közös programoknak több fontos és pozitív hozadéka lehet. Egyrészt az őket nevelő családok jobban megismerhetik egymást, a náluk nevelkedő gyermekeket. Másrészt lehetőséget teremthet arra, hogy az esetleg nem együtt nevelkedő testvérek találkozzanak egymással és közös programokban vegyenek részt. A velük foglalkozó szakemberek a programok során jobban megismerhetik azokat a gyermekeket, akiknek nevelőcsaládjába egyébiránt rendszeresen ellátogatnak. A szabadidős alkalmak lehetőséget teremtenek a gyermekeknek kötetlenebb foglalkozások segítségével történő alaposabb megismerésére. A szabadidős nap a hagyományos foglalkozási formáknál nagyobb

lehetőséget nyújt azonos érdeklődésű gyermekek kis csoportos foglalkoztatására, ezáltal az egyéni képességek megmutatására és kibontakoztatására igen hatásos eszköz. Egyben integrációs lehetőséget teremt, hiszen együtt tevékenykednek a különböző családi háttérű, életkorú és képességű gyermekek. A szabadidős napok főbb pedagógiai értékei: sikerélményhez juttathatja a gyermekeket, fontos szocializációs szerepe lehet, kedvező lehetőséget ad az önkifejezésre, a kreatív tevékenységre, fejlődhet a felelősségvállalás, egymás elfogadása, segítése és elismerése. (Hüséné – Tarné – Vitányiné 2005)

Az alábbi, hátrányos helyzetű gyermekekről készült tanulmány megállapításait elfogadhatónak érzem a gyermekvédelmi gondozás alatt álló, egyébként halmozottan hátrányos helyzetűnek minősülő gyermekekre akkor is, ha nevelőcsaládban élnek. „Valahová tartozni – ez mindegyikünk belső igénye, vágya. Azoknak a családoknak a többsége, amelyekben ezek a gyerekek élnek, többszörösen is hátrányos helyzetű. Nem csak anyagi értelemben, iskolázottságban, szociális téren. Sok esetben maguk szigetelik el a gyereket ép társaitól, mert szégyellik a helyzetet, de azért is, mert bennük sincs meg az igény arra, hogy ne így legyen. Ebben a szegregációban a gyerek magányossá, céltalanná válik. Unatkozik, nem találja helyét, énképe sérül, személyisége torzul.” (Leiner 2006:115)

A nevelt gyermekek számára fontos az önismeret és a helyes értékítélet kialakítása. Énképük alakul azáltal, hogy környezetük milyen képet közvetít feléjük. Sok esetben sérült énképpel érkeznek a gyermekek nevelőcsaládjaikba. Nagyon fontos a pozitív énkép-alakulásuk szempontjából, hogy a nevelőszülőktől pozitív visszajelzéseket kapjanak, sokat beszélgessenek velük, dicsérjék őket igyekezetükért. „Az együttműködés, az összetartozás, a pozitív példák nyomán születik meg az a személyiség, amely képes arra, hogy beilleszkedjen az épek társadalmába: a munkába, az iskolába, a mindennapokba. Ez egy hosszú integrációs folyamat, és ennek kiváló terepet adnak a programjaink: a gyerekek szembesülnek azzal, hogy ők mások, de csak mások – se többek, se kevesebbek. Az azonban nagyon fontos, hogy képességeikkel tisztában legyenek, ne vállaljanak többet, mint amennyit jól meg tudnak oldani! Azonban ne becsüljék le magukat, fejlődjön ki a reális önértékelésük. Énképüket sok esetben alakítani kell, mert az teljesen hibás. Két véglettel találkozom: az egyik, amikor semmire sem becsülik magukat, itt megfigyelhető a család, az iskola káros hatása. Valakik, valamikor azt tudatosították bennük, hogy ők fogyatékosak. Soha gyerekekkel nem éreztettem, hogy fogyatékos, azt még kevésbé, hogy kevesebbet érne, mint ép társa. Ehhez nem kell beszélni, viselkedésükből a gyerek mindent megért.” (Leiner 2006:116)

Hauptman Ágnes gondolatai szerint a szabadidő eltöltés lényeges a gyermek életében, különösen kiemelve annak a jelentőségét, hogy mindez szervezeten történjék. A családi minta, az együtt töltött idő, beszélgetések, közös séták, családi programok mind – mind a gyermekek egészséges fejlődésében szerepet játszó jelentős tényezők: „A gyerekek szocializációjában a szabadidő hasznos eltöltése fontos, szocializációt nagymértékben befolyásoló tényező. Ezért már maga a szabadidő-szervezés önmagában is fontos cél.

A nyaralás, a szabadidő hasznos eltöltése, fontos része a család jól működésének. A szabadidő hasznos eltöltése közben a családok kiszakadva a hétköznapiokból, pihennek, játékkal, szórakozással töltik az idejüket, aminek önmagában is vannak pozitív következményei. A közös családi élmény javítja a családon belüli kapcsolatokat, erősíti a család megtartóerejét. A megszokott környezetből kiszakadva másként tekinthetnek családi problémáikra, oldottabb közegben könnyebben sikerül megbeszélni, megoldani azokat. A szociális munkának feladata hozzásegíteni a családokat, és főként a hátrányos helyzetű családokat a minél jobb működéshez, a szabadidő minél örömtelibb, és hosszú távon is érezhető pozitív hatású élményének megéléséhez.” (Hauptman 2004:8)

A művészeti tevékenységek nem csak a gyermekek kreativitását fejlesztik, de terápiás hatásuk is jelentős. A szakemberek arra törekszenek, hogy a nevelt gyermekek minél nagyobb arányban kapcsolódjanak be különféle kreativitást fejlesztő művészeti tevékenységbe. A kreativitás működtetése és fejlesztése fontos cél. A művészeti foglalkozások hasznosak a gyermekek számára, mert kötetlenek, a gyermekek alkotó fantáziájukat fejleszthetik, gyakorolhatják. (Éliás – Tuczai 2007) A művészeti tevékenységek közül a zenei tanulmányok jelentősége elsősorban a tehetséggondozás terén mutatkozik meg. Vannak nevelt gyermekek, akiknek zenei tehetségét a nevelőszülői nevelés során ismerték fel és indították el zenei karrierjüket. Sokaknak kiemelkedő tehetségük van, amelyet a saját családjukban vagy nem vettek észre vagy nem tulajdonítottak neki jelentőséget. A zenei tehetség felismerésére és a tehetséggondozásra a szolgáltatók egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek és segítséget nyújtanak a nevelőszülőknek a gyermekek zenei tanulmányainak folytatásához. Azok a gyermekek, akik zenei képzésben részesülnek, kreatívabbak. (Kun 2012)

Az irodalom iránti érdeklődést, az olvasás szeretetét jelentősen befolyásolja a környezet. Azok a gyermekek, akik saját családjukban nem láttak könyveket és olvasni szerető felnőtteket, általában maguk sem szívesen forgatják a könyveket. Megfigyelhető, hogy a hátrányos helyzetű családokban nevelkedő gyermekek nem szívesen olvasnak. (Gombos 2015) A nevelőszülők érdeklődése az olvasás iránt szintén pozitív hatással lehet a nevelésbe

vett gyermek olvasási szokásaira. A beszélgetés, az esti mesélés befolyásolja a szövegértést, a szóbeli szövegalkotást. Többnyire ez is hiányzik a nevelt gyermekek korábbi életéből, mely hátrányosan hat tanulmányi eredményeikre. (Gombos 2014) A gyermek fejlődésére a család szociokulturális háttere jelentős befolyással bír; játék és a mese nélkül nincs harmonikus fejlődés. (Nyitrai – Darvai 2015)

Vizsgálatok igazolják, hogy a séta, kirándulás fontos a gyermekek tanulmányi eredménye szempontjából. Kutatásomban rákérdeztem a nevelt gyermekek kirándulásokon való részvételére, valamint arra is, hogy szoktak-e sétálni? A szabadidő-eltöltés társas formái, ezen belül legfőképpen a kirándulás és a séta nagyon kedvelt elfoglaltságok a nevelt gyermekek körében, melyek elősegíthetik a jobb tanulmányi eredmény elérését. Kedveltek a közös mozi- és színházlátogatások, a kulturális tevékenységekben való részvétel.” Ezek az elfoglaltságok hatásukban kedvezőek, a kognitív, az érzelmi és a társas készségek terén előmozdíthatják a gyermekek, fiatalok fejlődését.” (Gyenei 2004:15)

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermekek hátrányait sokszor az őket tanító, nevelő iskolai pedagógusok sem mérik fel teljes mértékben. A gyermekek beilleszkedési, tanulási problémáinak felismerésében a közösen eltöltött szabadidőnek jelentős szerepe van, mert a tevékenységek során a gyermekeknek olyan tulajdonságai is felszínre kerülhetnek, melyek az iskolai tanítási órán talán sosem kerülnének a figyelem középpontjába. „A gyermekvédelemben élőket olyan társadalmi rétegeként értelmezzük, mely tagjainak nagyobb része a társadalom alsó deciliséből érkezik az állami ellátórendszerbe, és egyben társaiknál jóval nagyobb hátránnyal indulnak. Vagyis rájuk is jellemző az a megállapítás, hogy az iskola nem ismeri hátrányaik összetettségét, mibenlétét, és eszközrendszerével nem képes a gyermekvédelemben élők hátrányainak kompenzálására.” (Varga 2012:29)

A nevelésbe kerülő gyermekek nemcsak az oktatás, hanem a szabadidő hasznos eltöltése szempontjából is hátrányos helyzetben vannak. Ennek okai változatosak, sokrétűek. Legtöbb gyermek hátrányban van a saját családban élőkhez képest. Ennek oka legtöbbször a saját család alacsony társadalmi státusza és a szegénység. (Varga 2012) A nevelőcsaládban történő elhelyezés – optimális esetben – több esélyt biztosít a gyermekek számára, mint az intézményes elhelyezés. Családban nevelkedve a gyermek olyan készségeket sajátít el és olyan jártasságokra tesz szert, amelyet egy gyermekotthon nem képes biztosítani a nevelt gyermek számára. A sikeres iskoláztatás nagyobb eséllyel valósul meg nevelőcsaládban, mint intézményben. Ez azonban függ a nevelőcsalád tanulás iránti vélekedéséről, és nem utolsósorban a nevelőszülő iskolai végzettségétől, képzettségéről.

„A családi szocializációt nagyobb eséllyel pótló nevelőszülői ellátás több lehetőséget kínál a sikeres iskolázatáshoz, mint a gyermekotthon intézményi keretei. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy mindkét elhelyezési formában dolgozók (nevelőszülők, nevelőtanárok) szakmai felkészültsége és együttműködési jellemzője fejlett legyen. A gyermekvédelmi rendszerrel kapcsolatos feltételezés, hogy nem tudja teljes mértékben kiaknázni az egyes elhelyezési formák előnyeit, és ez megmutatkozik a gyermekvédelemben élők iskolázottsági mutatóiban is.” (Varga 2012:57)

Vizsgálatomat a nevelőszülőknél élő gyermekek körében a 2013/14-es tanévet megelőzően végeztem. Az egész napos iskolába járás akkor még nem volt kötelező a tanulók számára. Eredményeim azt igazolták, hogy a nevelőszülők a gondozott gyermekek többségét napközibe írták. Ennek oka, hogy a napköziben a gyermek többnyire elkészíti a házi feladatát, szervezett szabadidős tevékenységekben vesz részt és szakember felügyeli az iskolában, de tanórák után töltött időt. A napköziben a tanulók szabadidős tevékenységek során bővíthetik ismereteiket és már meglévő ismereteik is bővíülhetnek. A kötetlenebb foglalkozások nemcsak ismereteket nyújtanak, de kellemes élményeket biztosíthatnak számukra. A szervezett szabadidős tevékenységek fejlesztik a gyermek személyiségét, fejlesztik képességeiket. A szabadidős programok hozzájárulnak a sokoldalú személyiségfejlesztéshez, a gyermekek képességeinek kibontakoztatásához. (Patajné 2003)

Rákó Erzsébet és munkatársai 2010-ben két gyermekvédelmi intézményben, Komádiban és Hajdúnánáson végeztek kérdőíves vizsgálatot; 123 fő gyermekotthonban és lakásotthonban élő, 13-25 éves fiatalot kérdeztek meg. Kutatásukban azt vizsgálták, hogy az elhelyezési feltételek megváltozása befolyásolja-e a lakásotthonban, gyermekotthonban elhelyezett fiatalok életkörülményeit. Összehasonlító vizsgálat keretében tárták fel, milyen különbségek vannak a hagyományos gyermekotthonban és a lakásotthonokban élő gyerekek szabadidős szokásai között. Megállapításaik szerint az intézményben elhelyezett fiatalok többsége jelentős szabadidővel rendelkezik, melyet elsősorban barátokkal az otthonban, továbbá szórakozóhelyeken töltenek. A kapcsolattartás hétvégéken előfordul ugyan, de kisebb arányban és az is gyakorta csak a testvérekkel történik. A szabadidő szervezett eltöltése segítheti a fiatalok társadalmi beilleszkedését. A gondozott gyermekek részt vehetnek az adott település intézményeinek rendezvényein. Ez is segíthet a szenvedélybetegségek megelőzésében. A gyermekotthonokban élők és a lakásotthonos gyerekek összehasonlításában megállapították, hogy a lakásotthonokban élők többet sportolnak és aktívabban szervezik szabadidejüket. Feltételezhető, hogy ennek egyik oka, hogy a lakásotthoni elhelyezés jobban

igazodik a gyermek személyiségéhez, egyéni igényeihez, inkább hasonlít a családi neveléshez. A nevelőcsaládban élő gyermekekről is általában elmondható, hogy legkedveltebb szabadidős tevékenységük a sport és nagy arányban maguk szervezik a szabadidejüket, vagy legalábbis a nevelőszülők figyelembe veszik véleményüket a szabadidő eltöltéséről. (Rákó 2010) Vizsgálták a lakásotthonban élő és gyermekotthonban elhelyezett gyermekek szabadidő eltöltési szokásait, feltételezve, hogy a lakásotthonokban élők több kulturális programban vesznek részt, de ez a feltevésük nem igazolódott. A vizsgálat eredményei igazolhatják, hogy a gyermekotthoni elhelyezés – bizonyos esetekben – szakmailag indokolható, de a családi nevelést semmiképpen nem pótolja. A nevelőcsaládban elhelyezett gyermekek a nevelőszülőtől tanulnak, vesznek át mintákat, többek között a szabadidős szokások terén. „Másik feltételezésünket, hogy a lakásotthonban élő fiatalok szabadidejükben több kulturálódást szolgáló programban (színház, mozi, hangverseny, múzeum stb.) vesznek részt, mint gyermekotthonban élő társaik, szintén csak részben tudtuk igazolni. Az intézmények látogatásának gyakoriságát vizsgálva szignifikáns különbséget találtunk a színház, a mozi, a könyvtár, a koncert, a kocsma látogatását tekintve a gyermekotthon és a lakásotthon lakói között. A kapott eredmények szerint a lakásotthonban élők körében gyakoribb a mozi-, színház-, koncertlátogatás. A gyermekotthon lakói között a könyvtár és a kocsma látogatása gyakoribb. Összességében azonban a kulturális intézményeket ritkán látogatják az általunk megkérdezettek. A legtöbb időt tévénézéssel és zenehallgatással töltik mindkét otthontípusban. A szabadidő eltöltésére vonatkozóan az intézmények között nem találtunk lényeges különbséget. Ebben a vonatkozásban lényegesen nem jobbak a lakásotthonban élő fiatalok körülményei, mint gyermekotthonban élő társaiké. A fiatalok életkörülményei ugyan változtak, de a kisebb létszámú, családiasabb elhelyezés nem hozott jelentős változást a szabadidő eltöltésében.” (Rákó 2010:52)

Kutatásomban résztvevő nevelőszülők iskolai végzettségét vizsgálva megállapítottam, hogy többségük szakmunkás vagy középfokú végzettséggel rendelkezik. Legtöbbször kertészházban élnek, ahol a kertben meg tudják termelni a zöldséget saját háztartásuk szükségleteihez. Szabadidős tevékenységeik körébe általában a tv-nézés, olvasás tartozik. Lipp Márta települési szabadidős tevékenységek körében végzett kutatást, lakossági igényeket vizsgálva. Alábbi megállapításait a vidéken élő nevelőcsaládok többségére is érvényesnek tartom: „Mindkettőből az derül ki, hogy a leggyakoribb tevékenységek a szabadidőben végzett munkához kapcsolódnak. Az életformával és az értékekkel kapcsolatos kérdésekre adott válaszok is arra utalnak, hogy minden – nem annyira a megélhetés, mint

inkább – a gyarapodás kényszerének van alávetve. Ám ehhez intézményes segítséget várnának/...../A fennmaradó időben a „passzív, befogadói attitűddel” végzett pihentető, részben a kikapcsolódást, részben a világba való bekapcsolódást (újságolvasás, tv) célzó tevékenységek dominálnak. Az aktívabb formák is inkább a pihenést, kikapcsolódást, a rekreációt szolgálják.” (Lipp 2005:7)

A szabadidő eltöltésében értelmes célokra és motivációra van szükség, de nem hagyhatjuk szó nélkül a társas kapcsolatok jelentőségét sem. A nevelt gyermekek számára ugyanolyan fontosak a kortárs kapcsolatok, mint bármely más körülmények között nevelkedő gyermeknél. A nevelőszülőknek azonban figyelemmel kell lenni a nevelt gyermekek baráti kapcsolataira, társaságukra, mivel kötődési problémáik miatt többségük könnyen befolyásolható. Csíkszentmihályi Mihály fontosnak tartja az emberi kapcsolatokat: „Célok és emberi kapcsolatok híján a legtöbb ember fokozatosan elveszíti a motivációt és a koncentrációt. A gondolatok elkószálnak, többnyire a megoldatlan problémák felé, ami aztán szorongáshoz vezet. E nemkívánatos állapot elkerülésére az ember olyan eszközökhöz folyamodik, amelyek kizárják a lelki entrópia növekedését. Anélkül, hogy feltétlenül tisztában lenne vele, olyan külső ingerhatásokat keres, amelyek távol tartják tudatától a szorongás forrásait. Ilyen lehet a televíziózás, olcsó irományok, például romantikus, illetve rémregények olvasása, a játékszenvedély, illetve a túlhajtott szexualitás, alkohol és kábítószer. E gyors módszerekkel rövid távon megszüntethető a tudatban kialakult káosz, utánuk azonban rendszerint csak fásultság és tehetetlenség marad.” (Csíkszentmihályi 2009:88-89)

Az eredményes tanuláshoz fejlett érzelmi kompetencia szükséges. Ahhoz, hogy a gyermek változatos tevékenységeket végezzen, érdeklődése bővüljön, egész személyiségének részt kell vennie a tevékenységekben és ez az érzelmek bekapcsolódását segíti. (Nahalka 2003) A tanulás szempontjából szükséges a gyermekek számára biztosítandó megfelelő időtartamú pihenőidő, amely hozzásegít a tanulás tanuláshoz. Helyes tanulási technikák alkalmazásával „... az iskola falain kívül végzett tevékenység – mint ahogy minden olyan módszer, amely gazdag tevékenységrendszerekre épül – valójában, hosszú távon a tanulás hatékonyságát, a tanulás tanulását tekintve is magasabb rendű. A komplex tevékenységek alkalmasabbak arra, hogy a tanulnivaló, a fogalmak, az összefüggések, az ezekkel kapcsolatos problémák, az alkalmazások mélyebben megértettek legyenek, még ha esetleg az ilyen tanulás lassabb is, mint a magolós, illetve csak később látszanak meg jól kimutathatóan az előnyei. Ami játszadozásnak tűnik, az nagyon komoly tanulás, s egyben minta is arra, hogyan lehet tanulni.” (Nahalka 2003:59)

A nevelőcsaládokban felnövő gyermekek számára nagyon lényeges, hogy nagykorúvá válásukat követően a társadalomba történő beilleszkedésük sikeres legyen. Ehhez hozzásegítheti őket az eredményes tanuláson kívül a hasznosan töltött szabadidő, a szabályok elsajátítása és az önállóságra nevelés. A gyermekvédelmi gondoskodásban felnövő gyermekeknél az önállóságra nevelésnek nagy szerepe van. Az élet minden területén, önellátásban, beszédben, közlekedésben, iskolában, óvodában mindenütt önállóan kellene megállniuk helyüket, ügyelve arra, hogy az életnek semmilyen területén ne maradjanak le a fejlődésben a többséghez képest. (Pető 1998)

1.3. A magyar gyermekvédelem történeti előzményei a nevelőszülői nevelés tükrében

A gyermekvédelem társadalmi kérdés, melyet nagymértékben befolyásolnak politikai, gazdasági és kulturális hatások. Fogalmának meghatározása nem könnyű feladat, hiszen különböző korokban, különböző országokban a gyermekek helyzetének, problémáinak megoldására különféle megoldásokat választottak: „A gyermekvédelem fogalmának konkrét jelentését egy korban mindenképpen csak abban az életösszefüggésben érthetjük meg, amelyben az eredetileg megjelent. Eszerint elsősorban a gyermek helyzetét kell vizsgálnunk az adott társadalomban. Ezen belül azt kell elemeznünk, hogy a gyermek gondozása, eltartása, egészségügyi ellátása, testi, szellemi és erkölcsi fejlődése érdekében mit tettek, és hogy ez kiknek, milyen szervezeteknek, intézményeknek volt a feladata.” (Domszky 1994:9)

A gyermekvédelem, mint szakterület a legkülönfélébb helyzetekkel foglalkozik, amelyben az a közös, hogy mindegyik helyzet valamiképpen árt a gyermeknek. Ebben sem zárhatjuk ki azonban a társadalmi megítélést, mert az adott helyzet veszélyeztetővé minősítése mindig attól függ, hogy az adott társadalom azt hogyan ítéli meg. (Szöllősi 2003)

Magyarországon az intézményes gyermekvédelem a 19. század második felében alakult ki. Az első, gyermekekre vonatkozó jogszabályok a kiegyezést követően születtek. A gyermekek védelmét abban az időszakban a szegényellátás körébe utalták. A kapitalizmus erősödésével elterjedt a gyermekmunka. Az alkoholizmus társadalmi méretű problémát jelentett. A 19. század végétől fokozódott a kivándorlás, mely miatt sok gyermek maradt felügyelet nélkül. Elhelyezésüket, gondozásukat sürgősen meg kellett oldani.

A „gyermekvédelem” kifejezés a 19. század második felétől vált használatossá: 1889-ben alakult meg az Országos Gyermekvédő Egyesület, mely már nevében viselte. Ez időben a

gyermekvédelem elsősorban jótékonyági szervezetek tevékenységében jelent meg. Általánosan elterjedté azonban csak a 20. század elején vált. A 19. század végén és a 20. század első felében sokféle rendelkezésben foglalkoztak gyermekvédelmi kérdésekkel és több szakma foglalkozott e szakterülettel: többek között az oktatás, a jog, a szociálpolitika, a közigazgatás, az egészségügy. Csak a jogtudomány területén több jogág: pl. családjog, büntetőjog, közigazgatási jog, polgári jog és munkajog területén jelentek meg tárgyát érintő jogszabályok.

Az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901. évi VIII. törvénycikk, és a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról szóló 1901. évi XXI. törvénycikk volt az első olyan törvényi szintű szabályozás (közismert elnevezése: Széll Kálmán-törvény), amely állami feladattá emelte a gyermekvédelmet. (Ezt követően közel száz évig nem született önálló törvény a magyar gyermekvédelemben.) Ezért különösen jelentős az 1997. évi XXXI. törvény, melyet hosszas törvényelőkészítő munka eredményeként alkottak meg. A törvényelőkészítő szakaszban több koncepció, elképzelés, program is napvilágot látott. (A törvény bevezetése nyomán a magyar gyermekvédelem átfogó reformja kezdődött el.)

E helyütt azokat a jogszabályokat említem, amelyek a családban történő nevelkedést voltak hivatottak elősegíteni. Az egyes bekezdések végén számmal jelöltem a konkrét jogszabályt, melyek jegyzéke a mellékletben található.

- 1876-ban a közegészségügy rendezéséről alkottak törvényt. Megkísérelték rendezni a magándajkaságba adott csecsemők ügyét. Nagyszámú gyermek született házasságon kívül – abban az időben (törvénytelen gyermekek) – akiket anyjuk nem tudott vagy nem akart nevelni. E gyermekek többsége magándajkákhöz került, akik nem gondoskodtak megfelelően az ellátásukról, gondozásukról. Ezért volt szükséges a gyermeknevelés e formáját hatósági felügyelettel rendezni. Előzetes környezeti és személyi vizsgálat alapján adhattak engedélyt gyermeknevelésre. Csecsemőgondozásra hatósági és rendőri felügyelet mellett lehetett vállalkozni. A gondozási szándékot a község előljárósága bírálta el. A dajkát kötelezték arra, hogy a hét évesnél fiatalabb beteg gyermek számára orvosi ellátást biztosítson. Szoptatásra egy dajka csak egy gyermeket vállalhatott. A községi előljáróság képviselőjének és az orvosnak a feladata volt a dajkaságba adott gyermek látogatása, gondozásának ellenőrzése. (1)

- Családi jogunk jelentős szabályozását jelentette a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvény. A teljes korúság korhatára ekkor a 24. életév volt. A 14. életévüket betöltött kiskorúak munkával szerzett keresményükkel maguk rendelkezhetnek. A 18. életév betöltése után kérelemre a gyámhatóság nagykorúsíthatta a fiatalokat. A szülők közül az apa rendelkezett korlátlan hatalommal. Törvénytelen gyermekek gyámja az anya lehetett. A törvény elsősorban a vagyonos kiskorúak gyámsági ügyeit rendezte. (2)
- A 19. század második feléig a nők is gyámság alatt álltak Magyarországon. A teljes korúságukról szóló törvényt 1884-ben fogadták el. (3)
- 1898-ban a nyilvános betegápolás költségeinek rendezéséről alkottak törvényt. Országos betegápolási alapot hoztak létre. A talált vagy hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő gondozási költségeket ez az alap fedezte. A belügyminisztert hatalmazták fel a törvényben a lelcintézetek feletti állami felügyeletre. Ez a rendelkezés már a gyermekvédelmi törvény előzményének tekinthető. (4)

1.3.1. Gyermekvédelem 1901-1945 között

1901-ben látott napvilágot az Állami Gyermekvédelem Alaptörvény, mely két törvénycikkből áll. A VIII. sz. törvénycikk az állami gyermekmenhelyekről szól. A század elején korszerűnek számító rendelkezés elsőként deklarálta, hogy a szülői gondoskodást nélkülöző gyermeknek joga van az állam gondoskodására, az államnak pedig kötelessége az ellátás biztosítása. A VIII. törvénycikk rendelkezett a gyermekek elhelyezéséről. Intézményes elhelyezésben csak a beteg, orvosi ellátást igénylő, gyengén fejlett gyermekek maradhattak. Egészséges gyermekek nevelőcsaládba kerültek. A törvény kiemelte a népiskolai oktatás fontosságát, sőt három éves kortól javasolta a gyermekek óvodában történő elhelyezését. Az állami gyermekmenhelyek építésére az állami költségvetésben különítettek el összeget. Az ellátás költségeit az Országos Betegápolási Alap fedezte. A gyermekmenhelyek alkalmazottaira a gyógyintézetek szabályait alkalmazták. A XXI. sz. törvénycikk a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról rendelkezett. A gondoskodást a gyermekek 15. életévéig terjesztette ki. (5-6)

A törvény fő jellemzői: állami (törvényi szinten először rendelkeztek arról, hogy az elhagyott gyermekekről való gondoskodás az állam feladata); gyermekvédelmi (törvényben először alkalmazták ezt a kifejezést); alaptörvény (abban az értelemben, hogy átfogó intézkedés e területen korábban nem volt). A törvény meghatározta, ki a „lelenc”, azaz talált gyermek és ki az „elhagyott”. Állami fenntartás mellett fontos szerepet szánt a jótékonyági szervezeteknek, az úgynevezett patronázs egyesületeknek. A hatóságilag elhagyottnak nyilvánított hét év alatti gyermekek védelmére a székesfővárosban és az ország különböző városaiban gyermekmenhelyek alapításáról rendelkezett a törvény. Az állami gyermekmenhelyek szervezetének és a gyermekek ellátásának módját, valamint a gyermekvédelem állami és társadalmi tevékenységét szabályozó rendeletek megalkotására a belügyminisztert hatalmazták fel. A törvényt Széll Kálmán belügyminisztersége idején adták ki. Széll Kálmán a törvény indoklásában utalt a nagyarányú magyarországi gyermekhalandóságra. Ez az arányszám a XX. század elején Magyarországon 15 %-kal volt magasabb mint Angliában. A belügyminiszter szerint az elhagyott gyermekekről való gondoskodás az állam és a társadalom kötelessége. A XXI. törvénycikk rendelkezett továbbá az állami gyermekmenhelybe felvett gyermekek 15 éves koráig tartó gondozásáról. Létrehozták a gyámpénztárakat. A két törvénycikk az 1903-ban kiadott Szabályzattal lépett hatályba.

A következő tíz évben jelentősen megnövekedett a gondozás alá kerülő gyermekek száma. 1910-ben már több mint 55.700 gyermek nevelkedett állami gondoskodásban. A gyermekvédelmi törvény megalkotása után a belügyi kormányzat 20 állami gyermekmenhely alapításáról rendelkezett. Ebből ténylegesen 18 épült meg. A menhelyek létesítésének célja az elhagyott gyermekek ellátása volt. A menhely közigazgatási központ volt, amely átmeneti otthonként is működött. A menhelyeket többségében igazgató főorvosok irányították, akiknek feladatai közé tartozott a nevelőcsaládokba kihelyezett gyermekek évenkénti meglátogatása. Ez volt az egyedüli alkalom, amikor az igazgató a gyermek érdekében személyesen intézkedett, egyébként a gyermekvédelmi központból irányította az elhelyezéseket. A gyermekek úgynevezett gyermekvédelmi telepeken, nevelőcsaládokban éltek. Gyermekvédelmi telepek céljára különböző városokat, községeket jelöltek ki. A telep volt az egyéni gondozás, nevelés színtere. A jogszabályokban megfogalmazott cél az volt, hogy a kihelyezett gyermekek részévé váljanak a község közösségének és tagjává a nevelőcsaládoknak. Arra törekedtek, hogy a kihelyezett gyermekek száma ne legyen több a lakosság arányszámának 2-3 százalékánál. Ennek megfelelően osztották szét a gyermekeket.

Megfogalmazták, hogy a gyermek érdeke a legfontosabb, ugyanakkor a nevelés célja elsősorban a mezőgazdasági munkássá nevelés volt. Előnyösnek tartották a gyermek szempontjából a tanyai elhelyezést, mivel ott a nevelőcsalád tagjaként mezőgazdasági munkást neveltek belőle. A kihelyezéseknél tekintettel voltak a gyermekek vallási hovatartozására. A nevelőszülőket is ennek megfelelően választották ki. A budapesti menhely vidéki menhelyekbe irányította a felvett gyermekeket. Vallási hovatartozás szerint oda, ahol a körzet lakosainak többsége az adott hitfelekezet szerinti volt.

A nevelőszülők foglalkozás szerinti megoszlása (1910-es adat szerint): földműves 72 %, iparos 21-22 %, és értelmiségi 5 %. Ha egy gyermeket a családja veszélyeztetett vagy a gyermek züllésnek indult, az iskolai hatóság értesítette a gyámhatóságot. A gyermek érdekében, ideiglenes felvétel céljából a legközelebb eső állami gyermekmenhelybe szállították. A 12. életévét meg nem haladó életkorú gyermek ellen bűnvádi eljárást nem indíthattak. Iskolai hatóság a gyermeket dorgálással vagy elzárással fenyegette. Gyámhatóság rendelkezhetett a gyermekek javító neveléséről. (7)

Állami gyermekmenhelybe azt a gyermeket vehették fel, aki a 15. életévét még nem töltötte be, és akit a hatóság elhagyottnak nyilvánított. Anyagi vagy erkölcsi okok miatt lehetett elhagyottá nyilvánítani egy gyermeket. Elhagyottá nyilvánításról az árvaszék döntött. Az árvaszékek elhagyottá nyilvánítottak minden anyagi vagy erkölcsi okból valóban elhagyott gyermeket. Minden esetben vizsgálniuk kellett, hogy a gyermek jogosult volt-e erre. Először az árvaszék képviselője környezettanulmányt végzett a gyermeknél, s ennek alapján döntöttek az elhagyottá nyilvánításról. Amennyiben az árvaszék megtagadta az elhagyottá nyilvánítást, véghatározatot hozott, melyet megküldött az érdekeltnek és az árvaszéki ügyésznek. Az elhagyottá nyilvánítási eljárásban érdekeltnek kellett tekinteni a gyermek törvényes képviselőjét, az elhagyottá nyilvánítást kérő személyt, az állami gyermekmenhely igazgatóját, a községet (várost), ahol az eljárás kezdetén a gyermek lakott vagy tartózkodott. A határozatot a kézbesítéstől számított 15 nap alatt megfellebbezhatték. Másodfokon a belügyminiszter határozott. Az árvaszék az elhagyottá nyilvánítást kimondó véghatározatát fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatónak nyilváníthatta. (8)

A nevelőszülőket az igazgató főorvos választotta ki. A nevelőszülőnek jelentkező személy a község elöljáróságától és a telepórvostól igazolásokat szerzett be családi és egészségi állapotáról, lakáskörülményeiről, anyagi viszonyiról, gyermekei számáról, erkölcsi életéről és arról, hogy nevelt-e már gyermeket. (9)

A gyermekek nevelése érdekében hangzatos nevelési célokat fogalmaztak meg. Kiemelt cél volt a hazafias, erkölcsi, vallási, valamint munkára nevelés. A nevelés célja, hogy a gyermek olyan életviszonyok közé kerüljön, amelyben egész életében marad, és amely megélhetését biztosítja. Ez nagy tömegű ingyen munkaerőt biztosított a mezőgazdaságban és a városi iparosok körében. Az elhagyott gyermekeknek csak töredéke tanulhatott tovább. Elrendelték, hogy 12 évesnél fiatalabb gyermeket nem lehet munkára fogni, azonban a gyakorlatban ez ellen semmiféle szankciót nem alkalmaztak. Szegényebb családokban a szülők saját gyermekeiket is igen korán munkára fogták.

A nevelőszülőket a telep orvos és a telep felügyelő ellenőrizte. Az ellenőrzésnek ki kellett terjednie a gyermek testi és lelki állapotára, a nevelőszülő lakás- és megélhetési viszonyaira, valamint háztartásában élő családtagjainak személyi viszonyaira is. Azt a nevelőszülőt, aki legalább három éven át kifogástalanul gondozott gyermeket, az igazgató főorvos előterjesztésére a belügyminiszter pénzbeli jutalommal és elismerő okirattal tüntethette ki. (Ez azonban csak a miniszter kezdeményezésére, előre meg nem határozható időközökben történt.) Az állami gyermekmenhelyek telepein telep bizottságok működtek. Tagjai lehettek a községek elöljárói, s a gyermekmenhely igazgatójának javaslatára a belügyminiszter a bizottságba más tagokat is kinevezhetett. A telep bizottságok mellett alkalmaztak a gyermekek felügyelete céljából a nevelőszülők ellenőrzését ellátó nőket, „felügyelő” elnevezéssel. Velük szemben támasztott követelmény volt a kifogástalan erkölcsi élet és a megfelelő műveltség is. (10)

Ha a gyermek érdeke úgy kívánta, az igazgató főorvos visszavehette a gyermeket a nevelőszülőktől. Ebben az esetben értesítette a község elöljáróságát, városokban a polgármestert, a telep orvosát és a telepfelügyelőt a gyermek visszavételéről és újbóli elhelyezéséről. A gyermeket el kellett bocsátani a menhelyből, ha olyan vagyonhoz jutott, amiből eltarthatták. Kiadható volt abban az esetben is, ha a szülő vagy törvényes képviselő kérte, vagy ha további gondozását valamely rokon vagy jótékonyági intézmény vállalta. A gyermek kiadását kezdeményezhette a gyermek szülője, törvényes képviselője, nevelőszülője, rokona vagy jótékonyági intézmény vagy egyesület. A kiadás iránti kérelmet a gyermek elhelyezése szerint illetékes árvaszéknél vagy az állami gyermekmenhely igazgató főorvosánál kellett benyújtani. Az igazgató főorvos a kérelmet az illetékes árvaszékhez áttette. A kiadásról az árvaszék határozatot hozott. Véghatározatát kézbesítette az összes érdekeltnek. Ha a véghatározat jogerőre emelkedett, megkereste az illetékes gyermekmenhely igazgató főorvosát, hogy a gyermek kiadásáról intézkedjen. Ez a

rendszer kisebb változtatásokkal egészen 1945-ig fenn maradt. A második világháború után, a társadalmi és politikai változásokkal egyidejűleg megkezdődött az egész gyermekvédelmi rendszer átalakítása.

1.3.2. Gyermekvédelem 1945-1989 között

A második világháború után sok elárvult, magára maradt gyermekről kellett haladéktalanul gondoskodni. Már 1945 tavaszán új intézkedésekről rendelkezett a kormányzat. A származásuk vagy politikai meggyőződésük miatt hátrányos megkülönböztetést elszenvedettek családi és személyi körülményeit rendezték. Az összes hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályt hatályon kívül helyezték és gondoskodtak az érintett kiskorúak gyámhatósági képviseléről. (11-12)

1945 tavaszán a Belügyminisztériumtól a Magyar Népjóléti Minisztériumhoz került át a Gyermekvédelmi Osztály. A belügyminiszter felügyelete alatt álló budapesti és vidéki állami gyermekmenhelyek, továbbá az Országos Gyermekvédő Liga és Gyermekszanatórium Egyesület is a népjóléti tárcához került át. (13)

A gyermekvédő intézetek működésének szabályozásáról rendelet született. Meghatározták a szülői hatalom és felügyelet elveit. 1945 novemberében az intézeti gyámságról rendelkezett a kormányzat. A gondozás alatt álló gyermekek gyámságát az intézet szervezeti szabályzatában meghatározott szerv gyakorolta. Az intézeti gyámság alá került gyermek szülője szülői hatalmát, gyámja a gyámi tisztségét nem gyakorolhatta. Az intézeti gyámsággal kapcsolatos eljárási szabályokat a belügyminiszter rendeletben állapította meg. (14)

1946-ban törvénnyel rendezték a házasságon kívül született gyermekek helyzetét. Eltörölték a törvénytelen gyermek elnevezést és jogegyenlőséget biztosítottak e gyermekek számára. A törvény kimondta, hogy a házasságon kívül született gyermek apjával, anyjával, valamint rokonaikkal egyaránt rokoni kapcsolatban áll ugyanúgy, mintha házasságban született volna. A törvény rendelkezett a gyermek elhelyezéséről, névviseléséről, tartásáról, gondozásának körülményeiről és megállapította a gyámhatóság jogkörét. (15)

Elismerték a nők egyenjogúságát, és szabályozták névviselési jogukat. Gyermekelhelyezésnél a családi körülmények mérlegelésével döntöttek. Az állami gyermekmenhelyek elnevezése Állami Gyermekvédő Intézetre változott. (16)

1948-ban kormányrendelet szabályozta a szülési rendellenességgel született kiskorúak sorsát, az ilyen eseteket az orvos köteles volt jelenteni. Amennyiben a szülők vagy a hozzátartozók nem gondoskodtak a gyermek gyógykezeléséről, kérhették ideiglenes hatállyal történő felvételét az állami gyermekvédő intézet kötelékébe. A szülő vagy hozzátartozó köteles volt a gyermeket beszállítani a gyermekvédő intézetbe, különben a hatóság szállította be. (17)

Az 1949. évi XX. törvényben (Alkotmány) deklarálták az alapvető jogokat, a házasság és a család védelméről is rendelkeztek. (18)

1952-ben jelent meg a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvény, amely részletesen tartalmazza a magyar családjog alapelveit is. A szülői hatalmat szülői felügyelet váltotta fel és a gyermek apjának és anyjának a törvény egyenlő jogokat biztosított. A rászorulóknak számára kiterjesztette az állami gondoskodást a 18. életévig és bevezette az állami gondozott elnevezést. Elsősorban azok a gyermekek kerültek állami gondozásba, akikről szüleik nem tudtak vagy nem akartak gondoskodni. Ezek a gyermekek környezeti, erkölcsi ártalmak miatt kerültek gondozásba, sokan anyagi helyzetük miatt kerültek ki családjukból. (19)

Az ötvenes évek szemlélete azt sugallta: nem lesz szükség gyermekvédelemre, hiszen az új társadalmi rendben megszűnik a nyomor és a bűnözés. E szemlélet következtében a nevelőszülői hálózatot visszafejlesztették. Nagyméretű nevelőotthonokat hoztak létre, elsősorban az elhagyott kastély épületekben. A szocialista gyermekvédelem „erényei” közé tartozott a gyermekek jogi védelme, az oktatás kiterjesztése, valamint a széleskörű egészségügyi ellátás bevezetése. Ebben az időszakban a gyermekvédelemben a pedagógiai szemlélet került előtérbe. Az állami gyermekvédelem átszervezéséről a belügyminiszter rendelkezett. Az átmeneti gyermekotthonok neve „Megyei Gyermekvédő Otthon” lett és – az egészségügyi miniszterrel egyetértve – megállapították működési területüket. A megyei gyermekvédő otthonba a gyámhatóság az ország bármely gyermekvédő otthonának területéről utalhatott be gyermeket. Az otthonok vezetői kötelesek voltak a gyermekek ügyeire vonatkozó iratanyagot átadni annak a megyei gyermekvédő otthonnak, amelynek kötelékébe a gyermekek átkerültek. (20)

Az állami gondozásba vétel feltételeiről született rendelet 1954-ben. E rendelet szerint a kiskorú gyermek gondozása, nevelése, testi és szellemi fejlődésének elősegítése, valamint személyi és vagyoni érdekeinek védelme a szülők kötelessége volt. A gyámhatóság haladéktalanul gondoskodott azokról a gyermekekről, akiknek fejlődése bármilyen okból nem volt biztosított. (21)

Az állami gondozás célja a kiskorú gyermek ellátásának biztosítása, testi, szellemi, erkölcsi fejlődésének irányítása volt. Az állami gondozásba vétellel a gyermek intézeti gyámság alá került. Amennyiben a gyermek érdekében állt, a gyámhivatal köteles volt elősegíteni a gyermek örökbefogadását. (22)

Ugyanabban az évben minisztertanácsi határozat született a gyermekvédelem szervezési kérdéseiről. Eszerint a három éven aluli, továbbá fogyatékos, valamint gyógyíthatatlan beteg kiskorúak ellátásának, egészségügyi ellátásának főfelügyelete az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe került. (23)

1959-ben megjelent a Gyermekek Jogairól szóló ENSZ Deklaráció, mely a gyermekek részére nyújtandó speciális védelem szükségességéről szól. A hátrányos helyzetű gyermekeket speciális védelem illeti meg mindennapjaikban; a nevelésbe vett gyermek pedig halmozottan hátrányos helyzetű, ezért fokozott védelmet igényel, melynek az élet minden területére ki kell terjednie. (Bokorné 1979) 1960-ban már több mint 24.500 gyermekről gondoskodott az állam. A gyermekek többsége nevelőotthonokban nevelkedett. Kevesen tartottak közülük kapcsolatot a hozzátartozóikkal.

Már a hatvanas években akadt olyan vélemény, mely szerint az állami gondozásba vételt csak akkor szabad alkalmazni, ha nincs más lehetőség a gyermek elhelyezésére. Akkor azonban még ez a nézet háttérbe szorult. Gyermek- és ifjúságvédelmi albizottságok hálózata alakult, melyet hatósági jogkörrel bíztak meg. A hatvanas évek elején társadalmi bíróságok jártak el azokkal a szülőkkel szemben, akik züllött, iszákos életmódot folytattak. A megelőző, családgondozó tevékenységet törvényerejű rendelet szabályozta. (24)

1969-ben kormányrendelettel szabályozták a kiskorúakról való állami gondoskodást. A jogszabály szerint a gyámhatóság haladéktalanul köteles volt intézkedni, ha a kiskorúak gondozása, nevelése, tartása, testi, értelmi vagy érzelmi fejlődése nem volt biztosítva. A gyámhatóság a következő intézkedéseket tehetette: védő-óvó intézkedések, eljárás megindítása a gyermek érdekében, nevelési segély folyósítása, intézeti elhelyezés, állami gondozásba vétel. A jogszabály felvetette a védő-óvó intézkedések alkalmazásának lehetőségét, és

észrevehető a fokozatosság betartására való törekvése is. Ezzel kezdetét vette a gyámügy és a gyermekvédelmi tevékenység differenciálódása. A nehezen nevelhető és antiszociális gyermekeket különleges nevelőintézetekben helyezték el, melyek zártak vagy félig zártak voltak. (25)

Az 1970-es évek elején több gyermekvédelem körébe tartozó rendelet jelent meg. Szociálpolitikai eszközökkel próbáltak segíteni a nehéz anyagi helyzetben lévő családokon. Rendelkeztek a hivatásos pártfogói hálózat megalakulásáról. (26)

Ennek az időszaknak jelentős „alap” jogszabálya volt az ifjúságról szóló törvény, mely gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat is tartalmazott. Meghatározták a veszélyeztetettség fogalmát. Az állami szervek feladatává tették a fiatalok elleni bűnözés elleni küzdelmet. (27)

1974-ben módosították a családjogi törvényt, mely keretjogszabályként rendezte a gyermekvédelem hatósági intézkedéseit. A módosított törvény fokozottan biztosította a gyermekek érdekvédelmét. Hangsúlyozta a nők és férfiak egyenjogúságát, a szülők kölcsönös felelősségét. Megállapította, hogy a család fő funkciója a gyermekek együttes nevelése. A gyámhatóságok feladatait és eljárását oktatási miniszteri rendelet szabályozta, melyben arról rendelkeztek, hogy kizárólag csak az elhagyott és a szülők életmódja miatt veszélyeztetett gyermeket lehet állami gondozásba venni. Korszerűsítették a gyermekvédelmet és a családgondozást. (28)

1978-ban az oktatási miniszter rendtartást adott ki a Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetek számára. A gyermekek elhelyezését, napi- és heti rendjét tudatosan tervezték. Ez azonban nem személyre szabott és egyéni tervezés volt, hanem kollektív. A gyermekközösség mindennapi életét szabályozta. Ettől eltérni csak a „közösség érdekeinek megfelelően” lehetett. A gyermek elhelyezéséhez szakértői javaslatokat készítettek és figyelmet fordítottak a speciális nevelést igénylő gyermekekre. A szülőkkel való kapcsolattartást nem tiltották, de a gyakorlatban igyekeztek azt megakadályozni azzal, hogy a gyermeket a szülőjétől minél távolabb helyezték el. A nevelés zavartalanságára hivatkozva semmiképpen sem lehetett a szülő közelében elhelyezni a gyermeket, hozzátartozójánál is (pl. nagyszülőnél) csak kivételes esetben. A gyermek elhelyezéséről az intézeti gyám (a gyermekvédő intézet igazgatója) döntött. Nem volt köteles meghallgatni a vér szerinti szülőket és a gyermekeket, a szülőket utólag tájékoztatták az elhelyezésről. A gondozás nem arra irányult, hogy a gyermek valaha is visszakerüljön a családjába.

A nyolcvanas évekre egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a megtett intézkedések kevésnek bizonyultak. Az állami gondoskodás alatt álló gyermekek száma nem csökkent. A szocialista társadalmi rendszer nem volt képes kiküszöbölni az úgynevezett társadalmi beilleszkedési zavarokat. A veszélyeztetett fiatalok száma emelkedett, és a fiatalkorúak pártfogói felügyelete sem hozta meg a kívánt eredményt. 1985-től megalakultak – kezdetben kísérleti jelleggel - az első családsegítő központok Magyarországon. Kezdetét vette a szervezett szociális munka, mely szolgáltatásra egyre nagyobb igény mutatkozott. A nyolcvanas évek második felétől nemcsak hagyományos, de hivatásos nevelőszülők is nevelhettek – munkaviszony keretében – állami gondozott gyermekeket. (30)

1986-ban módosították a családjogi törvényt. Az állami gondozást háromfokozatú elhelyezési forma váltotta fel: intézeti nevelés, állami nevelés, valamint ideiglenes elhelyezés. (31)

A törvényben foglalt felhatalmazás alapján a Minisztertanács rendeletet hozott a kiskorúakról való állami gondoskodásról, valamint a védő - óvó intézkedésekről. Ezek az intézkedések prevenciók célúak voltak. A veszélyeztetett kiskorú családi környezetében való nevelkedését voltak hivatottak előmozdítani. Védő - óvó intézkedésekről a gyámhatóság határozattal rendelkezhetett. (32)

Intézeti elhelyezésre a szülő kérelmére került sor, ha szociális helyzete kedvezőtlenül alakult, vagy más ok miatt a gyermek nevelését családban nem lehetett megoldani. Ezt az elhelyezési formát alkalmazták, ha a kedvezőtlen körülmények kialakulása a szülőknek nem volt felróható. Átmeneti jellegű intézkedés volt, amelyet a szülő kérésére megszüntethettek. Ha a gyermek testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését a környezet veszélyeztette, vagy a védő-óvó intézkedések nem vezettek eredményre, illetőleg a gyermek magatartása miatt nevelése a családban nem volt biztosítható - a gyámhatóság a kiskorút intézeti nevelésbe vette. A gyermeknek a gondozó intézményben történő elhelyezéséről a gyermek- és ifjúságvédő intézet útján gondoskodott. Az intézeti nevelést a gyámhatóság megszüntette, ha annak okai már nem álltak fenn. Ha a szülői felügyelet megszüntetésének okai fennálltak, a gyámhatóság pert indított a szülők ellen a felügyeleti jog megszüntetése iránt. Megszűnt az intézeti nevelés akkor is, ha a gyermek állami nevelésbe került, 18. életévét betöltötte vagy házasságot kötött.

Szülői felügyeletet gyakorló szülő hiányában, vagy ha gyám útján a gyermek neveléséről nem lehetett gondoskodni, a gyámhatóság a gyermeket állami nevelésbe vette. Abban az esetben is állami nevelésbe került azonban a gyermek, ha a szülő hozzájárult gyermekének ismeretlen személy által történő örökbefogadásához. Megszűnt az állami

nevelés, ha a bíróság a szülői felügyeletet visszaállította, ha a gyermek más személy gyámsága alá került, ha örökbe fogadták, továbbá ha 18. életévét betöltötte vagy házasságot kötött. A kapcsolattartás célja, hogy az arra jogosult szülő a gyermeke fejlődését, nevelését folyamatosan figyelemmel kísérje, tőle telhetően elősegítse, a szülő és a gyermek, valamint a testvérek közötti családi kapcsolatokat fenntartsa. Vita esetén a gyámhatóság határozattal döntött.

1987-ben művelődési miniszteri rendelet született a gyámügyi igazgatás rendszeréről. Hatósági ügyekben első fokon a községi tanácsok szakigazgatási szerve járt el a községekben; városokban a városi tanács VB. egységes szakigazgatási szerve; megyei városokban a megyei városi hivatal; a főváros kerületeiben a kerületi tanács VB. gyámügyi feladatot ellátó szakigazgatási szerve. (33)

Rendelkeztek az örökbefogadásról is. Az örökbe fogadni kívánó személy kérelmére indult meg az eljárás. A gyámhatóság köteles volt meghallgatni az örökbe fogadni szándékozókat, a korlátozottan cselekvőképes kiskorút, a kiskorú szülőjét (ha szülői felügyeleti jogát a bíróság nem szüntette meg), a törvényes képviselőt (ha az nem a szülő volt), valamint a házasságban élő, de önállóan örökbe fogadni szándékozó vele együtt élő házastársát és az intézeti gyámot.

A nyolcvanas évek második felében a jogalkotók és a gyermekvédelmi szakemberek több koncepciót, programot is kidolgoztak az átfogó szabályozásra. Jelentős lépés volt, hogy hazánk csatlakozott a Gyermek Jogairól szóló Egyezményhez, mely New Yorkban 1989. november 20-án keletkezett. Bokorné Szegő Hanna írta a gyermekek jogairól: „A gyermekek tényleges helyzetét természetesen annak az országnak a gazdasági, társadalmi adottságai határozzák meg, ahol a gyermek él. Létének alapvető gondjait nem lehet pusztán a jog eszközeivel megoldani: a jogi szabályozás csak az adott állam gazdasági, társadalmi feltételeit tükrözi, de – többé vagy kevésbé – befolyásolhatja is ezeket a feltételeket.” (Bokorné 1990)

A gyermekvédelmi törvény előkészítő szakaszában – tíz év alatt - több koncepció, program, törvénytervezet készült. A rendszerváltozással átalakult az államigazgatás és a közigazgatás. A régi tanácsrendszer helyébe az önkormányzati rendszer lépett. Az 1980-as évek végén felvetődött az átfogó gyermekvédelmi törvény megalkotásának szükségessége. Az átfogó szabályozás létrehozását indokolta az is, hogy Magyarországon a belső jog részévé vált a fentebb említett, gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény.

1989 szeptemberében a Művelődési Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Főosztálya vitaanyagot adott ki, mely a gyermekvédelmi törvény előkészítő szakaszában az első koncepció volt. A továbbfejlesztés irányelvei között kiemelkedő szerepet kapott a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységen belül a megelőzés. A koncepció utalt a 2015/1984. (X. 3.) Mt. H. számú határozatra, mely hangsúlyozta, hogy az állami gondoskodás és támogatás rendszerét úgy kell továbbfejleszteni, hogy a gyermek nevelése elsősorban a saját családjában legyen megoldható. A koncepció elemezte a nyolcvanas évek fejlesztési irányait, melyek helyesek voltak, azonban a megvalósítás nem mutatott eredményt. A 80-as évek közepén a gyámhatóságoknál nyilvántartott veszélyeztetett gyermekek száma növekedett, egyes szakértők ezt már 200-250.000 főre becsülték. Jelentősen nőtt a gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők száma. Utaltak az ország nehéz gazdasági helyzetére, melynek következményei a gyermek- és ifjúságvédelemre negatív hatással voltak. Megállapították, hogy az intézetekben elhelyezett gyermekek egy részének családon belüli nevelését intenzívebb családsegítéssel és ellenőrzéssel meg lehetett volna oldani. Nem alakult ki egységes szemlélet a veszélyeztetett cigánygyermekeket érintő intézkedésekkel kapcsolatban. Nevelésük és későbbi társadalmi beilleszkedésük nem volt éppenséggel sikeresnek mondható. Hiányzott a cigánycsaládokra vonatkozó egységes szociálpolitikai program és a családgondozói gyakorlat. A gyermek- és ifjúságvédelem teljes intézményhálózatának korszerűsítése szükségesnek látszott. A csecsemőotthonokban több ezer üres férőhely volt. Sok volt az örökbe adható gyermek az intézmények közötti együttműködési zavarok miatt. Ugyanakkor sokan vártak arra, hogy 0-3 éves gyermeket fogadhassanak örökbe. A koncepció fontos célkitűzése volt az, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi gyakorlatban a szakmai, irányítási, anyagi és erkölcsi erők szétforgácsolódása megszűnjön. Sem a felderítésnek, sem a megelőző gyermekvédelem irányításának, összefogásának nem volt központja, felelőse. Hiányzott a területi tapasztalatok összegezésére, elemzésére alkalmas szerv és megoldatlan volt a gyermekvédelem helyi és országos koordinációja. A koncepció a gyermek- és ifjúságvédelem törvényi szintű szabályozását az alábbiakkal indokolta: az ifjúsági törvény az ifjúság érdekeinek védelmét, általános problémakörét, míg az oktatási törvény a nevelési-oktatási rendszer működését szabályozta. E jogszabályok csak részfeladatokat tartalmaztak a gyermekvédelem területén. A családjogi törvény módosítása az állami gondoskodás rendszerével összefüggésben tartalmazott gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat, továbbá a törvényes képvisellel, a családjogból eredő egyéb gyámhatósági feladatokkal összefüggő kérdéseket. A koncepció leszögezte, hogy a gyermek- és ifjúságvédelemre vonatkozóan szükség van egy magas szintű (törvény, törvényerejű rendelet) elkülönült szabályozásra. Ennek tartalmaznia kell a

gyermekvédelem szervezeti felépítésének, struktúrájának, az irányításnak, a koordinációnak a meghatározását, a gyermek- és ifjúságvédelemmel együttműködő főhatóságok, intézmények, társadalmi szervezetek alapvető feladatait, a gyermekvédelem ellátási formái kialakításának és megvalósításának módozatait és eszközeit, továbbá a gyermekek és fiatalok veszélyeztetettségi formáinak főbb elemeit.

A Minisztertanács 1989-ben a 3015/1989. számú határozatában rögzítette a gyermek- és ifjúságvédelem átfogó, törvényi szintű szabályozását. E döntés indokai között szerepelt, hogy az akkori jogi szabályozásból hiányoztak a gyermeki jogok és kötelezettségek. Hiányoztak a jogi garanciák is ahhoz, hogy a gyermekek az őket megillető jogokat érvényesíteni tudják, illetve érdekképviselőket megfelelően ellássák. A döntés további indoka az volt, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok egységes jogi szabályozásának hiánya a gyermek- és ifjúságvédelem intézményrendszerének funkciózavaraihoz vezetett. Megállapították, hogy a jogi szabályozás áttekinthetetlen, egyes területeken hiányos, máshol viszont a túlszabályozottság okozott működési zavarokat. Ebben az időszakban zajlott Magyarországon a rendszerváltozás, amely a gyermekvédelem fejlesztési koncepcióiban is változó szemléletet jelentett.

A következő koncepció a nemzetközi szerződésekhez való kapcsolódást tárgyalta és megállapította, hogy a belső jogorvoslati lehetőségek Magyarországon még nincsenek megfelelően kiépítve. Ahhoz, hogy a gyermeki jogok alanyi jogként illessék meg az egyéneket, pontosan körül kell határolni az állam konkrét kötelezettségeit is. A gyermekek jogai – az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény alapján – külön törvényben történő szabályozásának indokoltságát támasztotta alá a nemzetközi eljárásról szóló 1982. évi 29. számú törvényerejű rendelet is, mely szerint a nemzetközi szerződések és a belső jogszabály módosításával vagy hatályon kívül helyezésével kell megteremteni.

Ebben az időszakban alakultak meg az önkormányzatok. Az önkormányzatokról szóló törvény tervezetének a tárgyalása napirenden volt. Ezért a koncepció az önkormányzatok kötelezően ellátandó alap- és többletfeladatairól szóló törvénytervezet előírásaival összhangban a gyermekek veszélyeztettségének megelőzését, a már kialakult veszélyeztettség súlyosbodásának megakadályozását, a családgondozást jelölte meg feladatként. Családgondozással segíteni lehet a korábban családjukból kikerült gyermekek családjukba való visszatérését, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi utógondozást.

Az akkori gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer felépítését megváltoztatva, meghatározták a szociális ellátás részét képező gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység kereteit. Javaslatot tettek az intézeti gyámság megszüntetésére, megállapítva, hogy ez a gyermek- és ifjúságvédelem egyik kulcskérdése. Javaslat készült az árvaszékek felállítására is. A hivatásos gyámság előzményének tekinthető az úgynevezett „nevelői gyámság” intézménye, s ezzel az 51/1986. (XI. 26.) MT rendelet intézeti gyámsággal kapcsolatos rendelkezéseit kívánták hatályon kívül helyezni.

1990 októberében már egységes, magyarázatokkal ellátott törvénytervezet jelent meg. Magyarországon 1954-től 1988. április 1-jéig a gyermek- és ifjúságvédelem főfelügyeletével, valamint a gyermek- és ifjúságvédelem intézményhálózatának irányításával kapcsolatos feladatok a művelődési miniszter hatáskörébe tartoztak. 1988. április 1-jétől a szociális és egészségügyi miniszter látta el a gyámhatósági tevékenység, a gyermek- és ifjúságvédelem és intézményrendszere irányításával, összehangolásával járó feladatokat. A koncepció egyik új eleme volt, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban megjelent a tervezésre vonatkozó elképzelés. Az úgynevezett gyermekvédelmi igazgatóságokon szakértői csoportok működését tervezték. Fontos feladatukként határozták meg, hogy megalapozzák az intézeti gyám (e koncepcióban ismét a gyámság e régi formája szerepelt) intézkedéseit, általános nevelési programot dolgozzanak ki a gyermekek számára, a speciális intézményi elhelyezést megelőzően vizsgálatokat folytassanak le, hatósági intézkedéseket készítsenek elő, munkaterületükhöz kapcsolódó, illetve a helyben felmerülő egy-egy adott kérdés megoldására irányuló elemzéseket végezzenek. A szakértői csoportok feladatkörét végrehajtási rendelettel kívánták szabályozni. Ugyanebben az évben született törvénytervezet az árvaszékek felállításáról és a gyámügyi igazgatási feladatok ellátásáról. A törvénytervezet szerint a gyámügyi feladatok ellátása állami feladat, melyet az árvaszékek és a települési önkormányzatok szervei megosztva látnak el. Az ágazat a népjóléti miniszter feladatkörébe kerül. Első- és másodfokú árvaszékek létrehozását tervezték. (Az árvaszékek felállítása nem történt meg.)

1990 decemberében jelent meg a gyermekek jogairól, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodásról szóló törvénytervezet. Célja a hátrányos helyzet újratermelődésének korlátozása volt. A tervezet több olyan megállapítást tartalmazott, mely a későbbi gyermekvédelmi törvény szövegében is megtalálható. Néhány példa: kizárólag anyagi okok miatt nem lehet kiemelni a gyermeket családjából; beilleszkedési zavarokkal küzdő gyermeknek joga van a mentálhigiénés ellátásra; a gyermeknek joga van arra, hogy a

sorsát érintő lényeges kérdésekben meghallgassák; az általános iskolai oktatás legyen ingyenes és kötelező; panaszjog gyakorlásának lehetőségét biztosítani kell; szabad vallásgyakorlás vagy az ebben való részvétel mellőzése. A törvénytervezet megkülönböztette a szociális alap- és szakellátásokat. Rendelkezett a családgondozásról, az utógondozásról. A kétezer fő feletti lakosságú településeken szociális bizottságok létrehozását tervezték. A tervezet megkülönböztette az ideiglenes hatályú elhelyezést és az úgynevezett nevelői nevelést. Az árvaszék a nevelői nevelésbe vett gyermek gondozási helyét a megyei (fővárosi) gyermek- és ifjúságvédelmi igazgatóság segítségével határozta volna meg. A nevelői nevelt gyermek nevelőszülőknél történő elhelyezéséhez a szülő beleegyezését nem tartották szükségesnek.

1992-ben több koncepció készült a gyermekjóléti és gyermekvédelmi ellátó rendszer átalakításáról. A koncepciókat a Népjóléti Minisztérium dolgozta ki. A gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodásról szóló törvénytervezet decemberben jelent meg. A koncepció részletesen tartalmazta az ellátások, szolgáltatások és hatósági beavatkozás rendszerét és a finanszírozás szabályait. A koncepció és törvénytervezet tézisei az alábbiakban foglalhatók össze:

- (1.) Stratégiai célkitűzés egy jóléti ellátó rendszer kialakítása, mely érvényre juttatja a gyermeki jogokat és hatékony megelőzési technikákat alkalmaz.
- (2.) Helyi és regionális családpolitikára van szükség.
- (3.) Erősíteni kell a szakmai szempontokat, csökkenteni az állami beavatkozást, ugyanakkor növelni kell a helyi önkormányzatok szerepét, erősíteni a területi ellátásokat.
- (4.) Meg kell teremteni a működési feltételeit a civil kezdeményezéseknek és a szociális vállalkozásoknak.
- (5.) El kell különíteni a megelőzést szolgáló ellátórendszer tevékenységét a hatósági intézkedésektől.
- (6.) Szakmai szempontoknak kell előtérbe kerülnie és komplex képzési rendszert kell kiépíteni az ellátatlan szakterületek számára.
- (7.) Döntésekben decentralizációra van szükség. Ki kell alakítani a korszerű gyermekjóléti és gyermekvédelmi ellátó rendszert. Az átalakítás során figyelemmel kell lenni a gyermekvédelem történelmi hagyományaira.

(8.) Komplex problémakezelésre és tervezésre van szükség, hiszen a politikai, gazdasági és társadalmi folyamatok összefüggései meghatározóak. Az új célkitűzések megvalósítása során figyelemmel kell lenni a továbbfejleszthetőségre és a más területekkel való kapcsolódásokra.

(9.) Az állami és nem állami szervezetek átalakítását és kiépítését ütemezni kell.

(10.) Központi és helyi önkormányzati forrásokkal szükséges megteremteni a finanszírozási feltételeket. (NM koncepció)

1993 márciusában a Népjóléti Minisztérium mellékletet adott ki a Köznevelés című folyóirat márciusi számához, melyben a gyermekjólét és gyermekvédelem törvényi szabályozásáról szóló koncepciót adták közre. A minisztérium a nemzetközi normákhoz igazodó, korszerű rendszer bevezetését tartotta szem előtt, annak céljait és felépítését fogalmazta meg. A szociálpolitikai megközelítés szerint a gyermekjóléti és a gyermekvédelem a szociális piacgazdasághoz kapcsolódó védőháló működtetését jelenti, melybe bekapcsolódhatnak különböző társadalmi szervezetek, egyházak és nem kormányzati szervek csoportjai. Az évtizedek óta halaszthatatlanná vált ellátások és beavatkozások rendszerét önálló jogszabályoknak és ellátásoknak a megteremtésével kívánta biztosítani.

1993 májusában két változatban készült törvénytervezet jelent meg. Az „A” változat a gyermek- és ifjúsági gondoskodásról, valamint a gyámszékekről szólt. Előkészítői szerint gyermekjólétről még sokáig nem beszélhetünk Magyarországon. Példaként említette, hogy Magyarországon 1987-ben a városi gyermekek 30%-át fenyegette az elszegényedés veszélye, ez az arány azóta nőtt. A „B” törvénytervezet a gyermekjólétről és gyermekvédelemről szól. Az „A” változatot a Gyermek-, Ifjúság- és Családjogi Kodifikációs és Dereguláris Bizottság adta közre, a „B” változat a Népjóléti Minisztérium tervezete volt. Amint címük is mutatja, egymástól eltérő elképzelések születtek az új törvényről. 1993 nyarán a Népjóléti Minisztérium előterjesztést készített a Kormány részére a gyermekjólét és a gyermekvédelem törvényi szabályozásának koncepciójáról. Bevezetőjében megállapították, hogy a politikai rendszerváltozás után a hivatalba lépett kormány programjában – a népjólét feladatai között – központi helyet kapott a család megerősítése, a megelőzésre épülő család-, gyermek- és ifjúságvédelem, valamint a gyermeki jogok maradéktalan érvényesítésének biztosítása. A kormányprogram említette a gyermeki jogokat is magában foglaló gyermek- és ifjúsági törvény megalkotását.

1994-1997 között ismét több koncepció készült a Népjóléti Minisztérium és a Kodifikációs Bizottság által. Hosszú előkészítő szakasz után 1997 áprilisában fogadta el az Országgyűlés az új törvényt, amely 1997. november 1-jén lépett hatályba. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt a Magyar Köztársaság Alkotmányával, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvénnyel, a Gyermekek jogairól szóló ENSZ Egyezményvel valamint a szociális igazgatásról szóló 1993. évi III. törvénnyel összhangban alkották meg.

A törvény először deklarálta, hogy kizárólag anyagi okok miatt nem lehet gyermeket kiemelni a családjából. Legfőbb célkitűzése, hogy a döntések során a gyermekek mindenek felett álló érdekét szem előtt tartva kell eljárni. A törvény megkülönbözteti a hatósági és az önkéntesen igénybe vehető ellátásokat, a gyermekek szociális jogait és ellátásuk rendszerét. Megkülönbözteti a gyermekvédelmi alap- és szakellátásokat. Először rendelkezik a megelőzést szolgáló gyermekjóléti szolgáltatásról és intézményi formájáról, a gyermekjóléti szolgálatról. Szakosított ellátások körében megállapítja a gyermekek teljes körű, otthon nyújtó ellátását. Megfogalmazza a gyermekek szociális jogait, meghatározza a gyermekvédelem ellátási rendszerét. Akkor alkalmaz hatósági kötelezést, ha a szolgáltatások önkéntes igénybevétele nem valósul meg vagy nem vezet eredményre. Az 1997. évi XXXI. törvény nyomán a gyermekvédelem átfogó reformja kezdődött el. A gyermekek jogait a törvény az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye alapján határozza meg.

A gyermekek védelmét pénzbeli, természetbeni és személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások, gyermekvédelmi szakellátások, valamint hatósági intézkedések biztosítják. A gyermekvédelmi rendszer működtetése állami és önkormányzati feladat. Gyermekjóléti alapellátások közé tartozik a gyermekjóléti szolgáltatás, a gyermekek napközbeni ellátása és a gyermekek átmeneti gondozása. Gyermekvédelmi szakellátás körébe tartoznak az otthon nyújtó ellátások és a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

Hatósági intézkedés – alapellátás keretében – a védelembe vétel. Gyermekvédelmi gondoskodás másik formája alapellátásban a családba fogadás. Ideiglenes hatályú elhelyezésre akkor kerül sor, ha a gyermeket ki kell emelni vér szerinti családjából. A gyermekvédelmi gondoskodás további formái a szakellátásban a nevelésbe vétel, az utógondozás és az utógondozói ellátás. A gyermekvédelmi rendszer része a fiatalkorúak javítóintézeti nevelése és a fiatalkorúak pártfogói felügyelete, amelyről külön törvény rendelkezik. 1997-ben a korábbi gyermek- és ifjúságvédő intézetek területi gyermekvédelmi szakszolgálatokká alakultak át. Ez nemcsak az intézmények elnevezésében eredményezett

változást, de magában a szolgáltató tevékenységben is. A szakszolgálatok tevékenységüket a gyámhivatalok felkérésére végezték. Feladatuk többek között az ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermekek gondozási helyére történő javaslattétel, a gyermekek személyiségvizsgálata, a nevelőszülői hálózat működtetése, az örökbefogadások előkészítése (örökbe fogadni szándékozók tájékoztatása és alkalmassági vizsgálatuk elvégzése), a családgondozás, az utógondozás, a gyámi hálózat működtetése és a szaktanácsadás.

A gyermekvédelmi törvény új eleme volt a gyermekvédelmi szakellátásba kerülő gyermek sorsának tervezése: tartós környezetének kialakítása, előre tervezése a cél. Ennek érdekében egyéni elhelyezési tervet készítenek a nevelésbe vett gyermekek számára. A gyermekvédelmi szakellátásból nagykorra jutott fiatalok 21. életévük betöltéséig utógondozói ellátásban részesülhetnek. Amennyiben nappali tagozaton tanulmányokat folytatnak, az utógondozói ellátás 24. életévük betöltéséig tarthat. Felsőfokú tanulmányok esetén ezt még egy évvel meg lehet hosszabbítani. Gyermekvédelmi szakellátás keretében otthont nyújtó ellátást nevelőszülő, gyermekotthon vagy más bentlakásos intézmény biztosíthat. A gondozott gyermeknek joga van a tőle különélő szülővel kapcsolatot tartani. Formái: folyamatos és időszakos kapcsolattartás. Ez történhet a gyermeknek gondozási helyén történő meglátogatásával, a gyermek elvitelével, felügyelt kapcsolattartás keretében illetőleg levelezés, telefonkapcsolat, ajándékozás, csomagküldés formájában.

A jogoknak a gyermekekre való egyre szélesebb kiterjesztése az 1990-es évektől hangsúlyozottá vált Magyarországon: „Gyakorlatilag a felnőttekre vonatkozó alkotmányos jogok kiterjesztése lehet az, amit gyermeki jogoknak nevezünk, azaz annak felismerése, hogy a gyermek sokkal kevésbé képes arra, hogy saját maga védelmében eljárjon. Éppen e hátrány kiegyenlítése érdekében kell megteremteni azokat a feltételeket, amelyek teljesülése esetében a gyermek a felnőtt társadalommal azonos jogokat élvezhet.” (Polt 1998:5)

1.4. Nemzetközi tapasztalatok

A magyar gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek szabadidő eltöltésének vizsgálatához rövid kitekintést végeztem a saját családjukon kívül nevelkedő gyermekek elhelyezésével kapcsolatos nemzetközi tapasztalatokról. Ehhez a kérdéshez szervesen hozzátartozik a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek hasznos szabadidő eltöltésre nevelése, a szabadidő pedagógiai kérdései, gyermekvédelmi vonatkozásai. Sajnos e tématerületen nagyon kevés nemzetközi szakirodalom található.

A nemzetközi tapasztalatok gyűjtéséhez figyelembe vettem, hogy a gyermekvédelemben az ellátásokat az adott ország társadalmi, gazdasági és kulturális háttere jelentősen meghatározza. Eltérnek az ellátási formák, az intézményi hátterek és nincs egységes terminológia sem. Ez is okozza, hogy kevés nemzetközi összehasonlító vizsgálat készült. Az európai országok gyermekvédelmi rendszerei három modellbe sorolhatók. Az első modellbe a dél-kelet-európai országok tartoznak, ahol a gyermekotthoni elhelyezés aránya alacsony, de a bekerülő gyermekek nagy létszámú intézményekben kerülnek elhelyezésre. A második modellt a közép-kelet-európai országok alkotják, ahol magas a gyermekotthonokban élők aránya; az elhelyezés oka többnyire a rossz szociális és gazdasági helyzet. Ezekben az országokban jelentős változások indultak meg az elmúlt évtizedekben: a gyermekotthoni elhelyezések száma csökkenő tendenciát mutat és a csecsemőotthonok száma is csökken. A harmadik modellt a „gazdag” európai országok alkotják, amelyek közül a dél-európai és az észak-európai országok elhelyezési gyakorlata, és a gyermekotthonokba kerülő gyermekek aránya is eltérő. (Rákó 2010)

A nemzetközi gyakorlatban többféle elv érvényesül. A védelem elve a gyermekek bántalmazásának és elhanyagolásának megakadályozására irányul. A gyermek legjobb érdekének elve szerint meg kell találni a gyermek számára megfelelő, biztonságot nyújtó elhelyezést. A legkisebb beavatkozás elve a gyermek családban való nevelkedésének biztosítását szolgálja, különböző támogatások által. (Rácz 2010)

Az USA-ban már a 20. század nyolcvanas éveiben fontos volt a gyermekvédelemben a gondozásba vett gyermekek tartós környezetének megtervezése: a „permanency planning”. E szerint a gyermekeket az átmeneti jellegű helyettesítő gondozásból mielőbb vissza kell helyezni saját családjukba vagy más tartós környezetbe, így pl. nevelőcsaládba. Az USA

gyermekvédelmi rendszerében elsősorban helyezték a hangsúlyt, hogy a veszélyeztetett gyermek mielőbb családba kerüljön. (Kozma Judit 1998)

Indiana államban 3 éven át tartó kutatást végeztek: vizsgálták azokat az okokat, melyek a családból kiemelt gyermek ismételt visszahelyezése során sikertelenséghez vezettek. Megállapították a családba történő sikeres visszahelyezés feltételeit, többek között koordinálták a gyermekvédelmi szolgáltatásokat, beleértve a nevelőszülői gondozást és a szülő-gyermek kapcsolattartást. Előírták és ellenőrizték, hogy a vér szerinti család és a szolgáltatást nyújtók ragaszkodjanak a gyermekvédelmi szolgálat által készített tervhez, annak sikeres végrehajtásához. Előírták a családdal, nevelőszülőkkel és a szakemberekkel való együttműködést és felkészítettek minden családtagot a gyermeknek a saját családjába, otthonába történő visszatérésre, figyelembe véve a gyermek speciális gondozási, nevelési tervét. Olyan családokat vizsgáltak, akiknek a gyermekét nevelőcsaládokban helyezték el egy időre. (Folaron – Hess, 1990)

Németországban 1991-ben lépett hatályba a gyermek- és ifjúságvédelmi törvény. A gondozásba vételkor figyelembe veszik a gyermekek életkorát, fejlettségi szintjüket, személyiségüket. Amikor egy gyermek gondozásba kerül, egyéni tervet készítenek. A szülő jogai erősek, melyeket csak nagyon indokolt esetben vonhatnak meg tőlük. Anyagi okból sosem kerülhet gondozásba gyermek. Intézménybe kerüléskor a szülők véleményét figyelembe veszik, az elhelyezésnél több lehetőség közül választhatnak. Életkortól függően a gyermek véleményét is meghallgatják. Az elhelyezés tervezése céljából megbeszélést tartanak a gyermek jövőjéről, a szülő és a gyermek bevonásával. Cél, hogy a gyermek lehetőleg mielőbb visszakerülhessen a családjába. Ügyelnek arra, hogy a serdülőkorú fiatalok szakmai képzésben vegyenek részt. Gondosan megtervezik iskoláztatásukat adottságaiknak, képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelően. Nagy hangsúlyt fektetnek a szülőkkel való kapcsolattartásra és ezt minden lehetséges módon igyekeznek elősegíteni. Szülőkhöz közeli elhelyezéssel, telefonkapcsolattal, levelezéssel, személyes találkozással. Ennek ellenére sem zökkenőmentes a családba történő visszahelyezés, sokszor nem is sikeres. A fiatalok számára részletes gondozási tervet dolgoznak ki, melynek az oktatásban való részvétel egyik legfontosabb eleme. Programot dolgoznak ki az életnek szinte minden területére: a napi teendőktől a házimunkán és a szabadidő eltöltésén át. Ennek lényege, hogy a gyermeket - életkori sajátosságainak megfelelően – minél aktívabbá tegyék, bevonják a tevékenységekbe. A gyermekek a szülőkkel tölthetik szabadidejük egy részét. A gyermekeket önállóságra és kreativitásra nevelik. A nevelés legfőbb célja az integráció, az önálló életvitelre felkészítés, a

társadalomba való beilleszkedés elősegítése. Nagyon ügyelnek arra, hogy a gyermekek ne izolálódjanak, társas kapcsolataik megmaradjanak.

Korábban lehetőségem nyílt egy nagy múltra visszatekintő egyházi intézményben tanulmányozni a lakásotthonban elhelyezett fiatalok életét és más elhelyezési formákat. Minden gyermek intézménybe kerülésekor egyéni tervet készítenek. A hatóság alaposan mérlegeli és elemzi, milyen esetekben jelöl gyámot a gyermek számára, mikor van szükség a gyermeknek családjából való kiemelésére, hogyan korlátozza a szülők jogait. Figyelembe veszik a szülők anyagi- és életkörülményeit. A gondozásba vételkor több gondozási helyet is felkínálnak, többféle lehetőség közül választhatnak. A gondozási terv a lakásotthoni élet minden területére kiterjed. Igyekeznek a családi környezethez hasonló körülményeket kialakítani; figyelembe veszik a gyermek jogait, kívánságait saját környezete kialakításában, szabadideje eltöltésében. Fontos szerep jut a különböző fejlesztő foglalkozásoknak: a lovasterápia a társadalombiztosítás által finanszírozott tevékenység volt már az 1990-es években.

Németországban nagy hangsúlyt helyeznek a megelőző ellátásokra is. Betekintettem egy olyan sikeres kísérletbe, ahol tanulási- és magatartási zavarokkal küzdő fiataloknak segítettek megelőző céllal. A gyermekeket nem emelték ki a saját családból, hanem a családban maradván szakemberekből álló team segített a sikeresebb beilleszkedésben, a kiemelés megelőzésében. A fiatal számára tervet készítettek, melybe többek között a szabadidő hasznos eltöltése is beletartozott. A gyermek nemcsak a saját családi környezetében maradhatott, hanem régi iskolájában tanulhatott tovább; kapcsolata megmaradt barátaival. Így kapcsolatrendszere változatlan maradt. Ebbe a gondozási folyamatba nemcsak a gyermek, de a környezete is beletartozott: más szakember foglalkozott a szülőkkel, a gyermekkel, az iskolával. A szakemberek együttműködtek egymással. Ennek a gondozási formának a lényege az önkéntesség: ha a gyermek és a szülők elfogadták a segítő szakemberek közreműködését. A szakemberek igyekeztek azokat a kompetenciákat erősíteni a családban, amelyeknek segítségével a gyermek megtanult a saját környezetében élni. Vannak olyan ellátási formák is, amikor a gyermeknek csak a szabadidejét ellenőrzik és felügyelik; az iskolából szociális munkások segítségével – egy ellátó központba ment a gyermek, ahol hasznosan tölthette a szabadidejét; étkezhetett, tisztálkodhatott, tanulhatott és szabadidejét értelmesen eltölthette. Este viszont a saját családi környezetébe tért haza. Összességében a német gyermekvédelmi rendszer sokféle gondozási és ellátási formával védi a gyermekeket a családban nevelkedés elősegítése céljából.

Portugáliában az első gyermek-és ifjúságvédelmi törvény 1911-ben látott napvilágot. Ezt követően lépésről lépésre alakultak meg a gyermekek érdekeit védő intézetek és jöttek létre olyan intézkedések, amelyek a gyermekek védelmét segítették elő. A 20. században újabb előrelépések történtek, szinte minden évben született olyan intézkedés, amely a gyermekek védelmét volt hivatott szolgálni. A gyermekvédelmi rendszer új modellje 2001 januárjától lépett hatályba. A gyermekvédelmi rendszer különféle beavatkozási szinten működik, amelyek összehangoltan és egymáshoz kapcsolódóan épülnek fel. Arra törekszenek, hogy a gyermek családi környezetben fejlődhessen, és az intézményes ellátás is a családban történő vizsgálódás későbbi megvalósulását segítse elő. Portugáliában is létezik nevelőszülői tevékenység. Azoknak a gyermekeknek nyújt gondozási alternatívát, ahol a gyermek – legalábbis átmenetileg – nem nevelkedhet a saját családjában. Amint a szülők meg tudják teremteni a neveléshez szükséges és elvárt körülményeket, a gyermeket visszahelyezhetik a családba. Törekvés, hogy a gyermek minél rövidebb időtartamot töltsön a nevelőszülőnél, de természetesen ott is előfordul hosszabb ideig tartó nevelőszülői gondoskodás. A különböző szabadidős tevékenységek pozitív hatással vannak a gyermekek személyiségfejlődésére. A gyermekvédelmi szakellátásba került gyermekeknek – különösen, ha gyermekotthonokba kerülnek – korlátozottabb lehetőségeik vannak a saját családban élőkénél. Az intézményes ellátásnak nagy szerepe lehet abban, hogy felkeltse a gyermekek tanulás iránti motivációját. A szabadidős tevékenységek a gyermekek problémamegoldó képességeit, készségeit is fejlesztik, így későbbiekben könnyebben vehetik az akadályokat. Az iskolai kudarc hátterében több olyan ok is meghúzódik, amely a gyermekek előéletében keresendő. A beavatkozás akkor lehet sikeres, ha egyénre szabott megoldást keresnek. A gondozásba vett gyermekeknek sok segítséget kell kapniuk ahhoz, hogy biztonságos környezetben éljenek, amely az életül mindenterületére kiterjed: egészségügy, oktatás, munka, családi és kortárs kapcsolatok. A saját családot nem lehet pótolni, ezért nagyon fontos a prevenció. Amikor mégis szükség van a gyermekvédelmi ellátásra, lényeges az együttműködés a gyermekvédelem különböző szereplői és a család között. Portugáliában sok változás történt e téren, de van még tennivaló. Cél, hogy a gyermek minél kevesebb időt töltsön a gyermekvédelmi ellátásban és minél hamarabb visszakerülhessen a saját családjába. (Bosnyák-Varga – Kátainé 2015)

Hollandiában 1992-ben lépett hatályba az ifjúságvédelmi és gondozási törvény. Alapelve, hogy a gyermekvédelmi beavatkozás minél rövidebb ideig tartson, és lehetőleg közel essen a gyermek eredeti környezetéhez. Ha a szülők felügyeleti jogát megvonják, azt a

bíróság által kijelölt harmadik személy gyakorolja, a gyermeket a saját családból kiemelve nevelik. Szociális munkás segíti a családot, nevelési tanácsokat ad, melyek kiterjedhetnek a gyermek szabadidejének eltöltésére, zsebpénz felhasználására, életvezetési tanácsokra. A „családi gyám” kinevezése a leggyakrabban alkalmazott gyermekvédelmi intézkedés, mely lehetőséget nyújt a családok differenciált segítésére. Csak annak a családnak lehet segítséget nyújtani, amelyik felismeri a saját problémáját és igénybe veszi a segítséget. Gyermek elhelyezésnél mindig mérlegelik a gyermek érdekeit, oktatási – nevelési lehetőségeit, szükségleteit. (Máté 1992)

Nagy – Britanniában 1989-ben született törvény a gyermekről. Ebben a szülői jog fogalmát a szülői felelősség elve váltotta fel. Igen elterjedt a nevelőszülői ellátás. A gyermekvédelmi gondoskodásban élők közel kétharmada nevelőszülőknél él. Az elmúlt években végzett kutatások szerint a kimeneti adatok azt mutatták, hogy a nevelőszülőknél nevelkedett gyerekek esetében jobbak voltak a mutatók az intézményes gondozásban részesültekhez képest, akiknek körében magasabb arányban fordult elő viselkedési zavar. Ennek egyik oka, hogy a nagyobb létszámú intézményekben háttérbe szorul a személyesség a nevelésben. (Rácz 2010) Az angol gyermekvédelemben a nevelőszülői gondozás a magyar gyakorlathoz hasonló. Elhelyezéskor figyelembe kell venni a gyermek jól-létét, vallási, etnikai hovatartozását, kulturális és nyelvi háttérét. A mindennapi élet során igyekeznek a nevelőcsaládok a saját családban élőkhez hasonló feltételeket biztosítani. A nevelőszülőknél el kell fogadniuk a gyermek másságát, különbözőségeit. Minden nevelőcsaládnak van egy tanácsadója, aki felügyeli a gyermekek nevelőcsaládban való elhelyezését, rendszeresen látogatja a családokat és telefonon is tartja velük a kapcsolatot. A tanácsadók teamben dolgoznak; ha a család saját tanácsadója nem érhető el, hivatali időben a fenntartónál mindig van a teamnek olyan szociális munkás tagja, aki a nevelőszülő számára kérdés, probléma esetére elérhető. A nevelőszülők bármikor segítséget kaphatnak, amennyiben szükségük van rá még abban az esetben is, ha a hivatal zárva van. A nevelőszülők orvosi, nevelési, és terápiás megsegítésben is részesülhetnek. Havi rendszerességgel van a nevelőszülők számára úgynevezett támogató csoport, ahol lehetőséget kapnak arra, hogy más nevelőcsaládokkal találkozzanak egy témára és egy-egy témát megvitassanak. Megállapítható, hogy annak a nevelőcsaládnak sikeres a tevékenysége, ahol a család minden tagja kiveszi a részét a nevelésből. Ezért van támogató csoport a nevelőszülők saját fiai és lányai számára is, lehetőséget biztosítva számukra, hogy rendszeresen találkozzanak és különböző közös szabadidős tevékenységekben vehessenek részt. Minden nevelőszülő kézikönyvet kap, amely

információkat biztosít a nevelésről, és amelyet a tanácsadó szociális munkással együtt később egészítenek ki újabb információkkal. Mindannyian kapnak egy kedvezményes vásárlásra jogosító kártyát, amelyet helyi üzletekben használhatnak fel a vásárlásaik során. A gondozott gyermekek fokozott védelmet élveznek az abúzusokkal szemben. A szabadidő eltöltés során különböző játékokat, sportokat biztosítanak számukra. (Torbay Council 2014)

2. Elhelyezési folyamat a gyermekvédelmi szakellátásban: nevelőszülői gondozás

Húsz évvel ezelőtt lépett hatályba a gyermekvédelmi törvény. Azt megelőzően a gyermekek szakellátásban történő elhelyezése esetén nem készítettek tervet a gyermek további gondozására, nevelésére. A gondozási helyek kijelölése az adott megye gyermekvédelmi férőhelyeinek és a helyi adottságoknak megfelelően történt, nem volt egységes gyakorlat az elhelyezésben. A törvény nagy pozitívuma, hogy az alap- és szakellátás egymásra épül; kötelezően előírt az együttműködés a jelzőrendszer tagjai között. A gyermekvédelmi jelzőrendszerhez tartozik minden olyan intézmény és szervezet, amely a gyermekek ügyeinek intézésével foglalkozik.

2.1. A nevelésbe kerülő gyermek

A településeken működő gyermekjóléti szolgálatok egyik feladata, hogy – veszélyeztetettség esetén, a gyermekek érdekében - javaslatot tegyenek a családból történő kiemelésre. Ehhez általában a család súlyos működési zavara vezet, melynek „tünehordozója” a gyermek. Magatartászavarban, hiperaktivitásban, nem egyszer iskolakerülésben, csellengésben nyilvánulhat meg. A veszélyeztető tényezők általában halmozottan fordulnak elő. Elhelyezésnél lehetőleg családpótló megoldást kell biztosítani a gyermek számára. Ha a személyiségállapota lehetővé teszi, elsődlegesen nevelőcsaládot keresnek neki. Amennyiben erre valamilyen okból (pl. a gyermek személyiségállapota, vagy a gyermeknek megfelelő gondozási hely hiánya) nincs lehetőség, akkor gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben helyezi el a gyámhivatal – a területi gyermekvédelmi szakszolgálat javaslata alapján – a gyermeket. Az eljárás során a gyámhivatal vizsgálja, van-e nevelésére alkalmas külön élő másik szülő, hozzátartozó vagy olyan alkalmas személy, aki a

gyermek nevelését vállalná. A jelzőrendszer – ha tagjai között jó az együttműködés – elősegítheti a gyermekek sorsának pozitív alakulását a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében. Közreműködik a gyermek szükségleteinek megfelelő elhelyezésben és növelheti az esélyt a családba történő visszakerülésre.

2.2. Szakértői vizsgálatok

A gyermek családba történő visszahelyezésének elősegítése, vagy nevelésbe vétel szükségessége esetén – gyámhivatali felkérésre - a területi gyermekvédelmi szakszolgálat elhelyezési értekezletet hív össze. Az ideiglenes hatállyal elhelyezett, vagy nevelésbe vett gyermek gondozási helyének meghatározása érdekében a megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság – a gyámhivatal felkérése alapján - elvégzi a gyermek személyiségvizsgálatát és erről szakvéleményt készít. Azt követi a gyermek egyéni elhelyezési tervének elkészítése az elhelyezési értekezleten. A megbeszélésen érdeklődnek a szülőktől, mit tesz annak érdekében, hogy gyermeke ismét visszakerülhessen a családba. A kapcsolattartásnak mely formáját és milyen gyakorisággal kéri és gyermekének családból történt kiemelését követően hogyan tartott kapcsolatot gyermekével? Kért-e segítséget szakemberektől és milyen formában, milyen módon vette azt igénybe? Ismeri-e, követi-e gyermeke értelmi, fizikai és személyiségfejlődését? Mi a véleménye a gyermekét gondozó intézményről, családról? Van-e elképzelése gyermeke továbbtanulásáról, jövőjéről? Van-e valamilyen kívánsága gyermeke tehetséggondozása, szabadidő eltöltése, hitéletének gyakorlása vonatkozásában?

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat feladata az elhelyezési értekezlet megszervezése, melynek kitűzött időpontjára minden szakvélemény rendelkezésre áll. A szakszolgálat szakemberei felveszik a kapcsolatot a gyermek lakóhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálat családgondozójával. Tájékoztódnak a gyermek és a család helyzetéről, az elhelyezést megelőzően folytatott családgondozásról és arról, mi vezetett a családból történő kiemeléshez.

Az adatok továbbítása már több mint tíz éve a „Gyermekeinek védelmében” című adatlap rendszer alkalmazásával és meghatározott rendben való továbbításával történik. Ezeket az adatlapokat elmúlt évtizedben többször módosították. Az elhelyezési értekezlet szervezése, megtartása 2014 óta már nem kötelező, azonban a gyermekek helyzetének jobb

megismerése, a gyámhivatali döntést segítő javaslat szakszerű előkészítése érdekében a vizsgált Bács-Kiskun megyében továbbra is tart a gyermekvédelmi szakszolgálat elhelyezési értekezleteket.

2.3. Az elhelyezési folyamatban együttműködő intézmények; az elhelyezési értekezlet

A gyermekvédelmi törvény kiemelt szerepet szán a jelzőrendszer tagjai együttműködésének. Az elhelyezési/tervezési értekezlet jelentős fórum lehet, ha – a szülőknél, gyermekeken és más hozzátartozókon kívül - valamennyi meghívott szakember megjelenik. Rendkívül fontosnak tartom a gyermekjóléti szolgálat családgondozóinak részvételét, mivel véleményük döntő jelentőségű lehet a szakellátásba való kerülés, a kapcsolattartás milyensége és mennyisége vagy az esetleges hazagondozás szempontjából. Előfordul, hogy idő és/vagy pénzhiány miatt a családgondozók nem jelennek meg az értekezleten.

Az értekezlet megszervezésének idejére a megyei gyermekvédelmi szakértői bizottság szakvéleménye rendelkezésre áll. Megjelenik a javasolt gondozási hely képviselője és a jövőendő gyám. Alábbi témákról formálnak javaslatot:

- megyei gyermekvédelmi szakértői bizottság javaslata alapján a nevelésbe vételre és gondozási formára történő javaslattétel, a gyermek szükségletének figyelembe vételével (normál, különleges, speciális szükséglet);
- gondozási hely megnevezése;
- kapcsolattartás módjainak rögzítése (folyamatos, időszakos és egyéb kapcsolattartás);
- elhelyezési terv megfogalmazása;
- gyermekvédelmi gyám személyére történő javaslattétel;

Az elhelyezési értekezlet jó lehetőséget kínál a résztvevők - az ügyben érintett szülők, gyermekek, szakemberek - véleményének kifejtésére. Az értekezlet összehívásának célja javaslattétel és nem hatósági cselekmény. Lehetőség nyílik a szülők, a gyermek és esetlegesen más hozzátartozók álláspontjának meghallgatására és rögzítésére kissé oldottabb keretek között. Sokszor tapasztaljuk, hogy a szülők, gyermekek fenntartásokkal, félelmekkel, nem ritkán téves információkkal érkeznek. Bizalmuk elnyerése, közvetlen légkör megteremtése

szempontjából nagy szerepe van az értekezletet vezető szakembernek. Amennyiben vita várható, szerencsés, ha a szakemberek az értekezlet megkezdése előtt egyeztethetnek, az értekezletet vezető szakember (esetgazda/facilitátor) közreműködésével. Az elhelyezési értekezleten a gyermek véleményét figyelembe vevő elhelyezési tervnek kell készülnie. A tervet a területi gyermekvédelmi szakszolgálat – elfogadásra - megküldi a gyámhivatalnak. A terv készítése során lényegesnek tartom a gyermek érdekeinek képviselését, a szakemberek álláspontjának figyelembe vételét, a szülők és a gyermek véleményének tiszteletben tartását.

Ennek érdekében tevékenykedik többek között a gyermekjogi képviselő, aki nem hatósági személy; segítő szakember a gyermekvédelemben. Feladata a gyermekek jogainak biztosítása; ennek érdekében a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok által szervezett elhelyezési értekezleteken, esetmegbeszéléseken, továbbá a gyámhatósági tárgyalásokon feladata a gyermek és szülő támogatása, segítése, panaszainak megfogalmazása, illetőleg - szükség szerint - tájékoztatás, tanácsadás. Amennyiben a gyermekjogi képviselő nem ért egyet a szakszolgálat által készített javaslattal, különvéleményt fogalmazhat meg, melyet eljuttat az illetékes gyámhivatalnak. A gyermek hasznos szabadidejének eltöltése érdekében igyekszik megismerni az elhelyezésre kerülő gyermek szokásait, korábbi tanulmányi munkáját, iskolai és iskolán kívüli foglalkozásait, hobbiját, kedvelt szabadidős tevékenységeit.

Az elhelyezési értekezlet valamint a gyámhivatali tárgyalás jelentős mozzanat lehet a nevelésbe vétel folyamatában, amennyiben az érdekelt szakemberek fontos fórumnak tartják a gyermek jövőjének tervezése szempontjából. Az elhelyezési értekezlet bevezetése óta eltelt évek tapasztalatai alapján kijelenthetjük, hogy azok a gyermekek, akiknek szervezeten és tervszerűen segítenek, nagyobb eséllyel kerülhetnek haza, esetleg más tartós elhelyezési formába (pl. örökbefogadásra). Egyéni elhelyezési terv nélkül a segítség véletlenszerű volt. 2014-től már nem kötelező ezt a fórumot megtartani. Helyét átvette – átveszi a gyámhatósági tárgyalás, mely hatósági jellege miatt nem ugyanazt a célt – a gyermek jövőjének tervezését - szolgálja. A nevelésbe vételi eljárásban az elhelyezési értekezlet az a fórum, ahol a gyermek szükségleteiről, az elhelyezés folyamán felmerülő kívánságairól szó eshet. Ennek keretében az elhelyezési értekezletet vezető személy megkérdezi a szülőt és a gyermeket, van-e a gyermeknek olyan kedvelt tevékenysége, amelyet szívesen folytatna a nevelésbe vételt követően. Részt vesz-e az iskolai tanórán kívül szakköri foglalkozásokon vagy más iskolai szabadidős tevékenységben, melyek a kedvelt szabadidős tevékenységei, valamilyen sport, kulturális, egyházi vagy egyéb foglalkozásokon, van-e valamilyen speciális érdeklődési köre

vagy hobbi. Amennyiben a gyermek erről nyilatkozik, a szakemberek rögzítik véleményét. A nevelés folyamatossága megkívánja, hogy a gyermek számára az öt tovább nevelők biztosítsák e tevékenységi formákat - a nevelésbe vételt követően is. A gyermek számára biztosítani kell azt a jogot, hogy megválaszthassa kedvenc időtöltését, hobbiját – amennyiben korábban volt ilyen - és folytathassa ezeket a tevékenységi formákat vagy újabb választási lehetőségeket biztosítsanak számára. A gyámhatóság tárgyalásain hatósági keretek között vitatják meg a szakszolgálat javaslatában szereplő kérdéseket. A döntés joga minden esetben a gyámhatóságoké: határozattal döntenek a gyermek további elhelyezéséről, kapcsolattartásáról. A határozat indoklásában foglalkoznak a gyermek iskolai előmenetelével, járt-e rendszeresen iskolába, milyen a tanulmányi eredménye, a szülők figyelemmel kísérték-e gyermekük tanulmányi munkáját (vagy elhanyagolták e kötelezettségüket). Külön kiemelik, hogy a gyermek családjában milyen módon töltötte szabadidejét, a szülők odafigyeltek-e a gyermek szabadidejének beosztására.

2.4. A gyermekvédelmi jogszabályokban biztosított szabadidős feltételek

A gyermekvédelmi törvény a gondozásba kerülő gyermekek érdekében szabályozza a szabadidő kulturált eltöltésének feltételeit, kereteit. A nevelőszülők kötelesek biztosítani a családjukban elhelyezett gyermekeknek a szabadidő eltöltéshez szükséges tárgyi feltételeket. A gyermekvédelmi törvény ezzel deklarálja a gyermekek jogait az ellátás és a kulturált szabadidő eltöltés terén. A jogszabályok azonban csak a kereteket adják meg, melyeket tartalommal a jogalkalmazók – esetünkben a nevelőszülőket működtető gyermekvédelmi szolgáltatók és maguk a nevelőszülők – töltik meg. Ez utóbbiak nem képeznek homogén társadalmi csoportot, hiszen nevelőszülői tevékenységüktől eltekintve más területen többségükben különböznek egymástól, értjük ez alatt társadalmi helyzetüket, iskolai végzettségüket, képzettségüket. Kérdés, hogyan biztosítják a napi gyakorlatban a jogszabályok által előírt szabadidős feltételeket? Ez nyilván nem független érdeklődésüktől, iskolázottságuktól, anyai helyzetüktől. A szolgáltatók pedig lehetőségükhöz mértén hozzájárulnak a gyermekek hasznos szabadidő eltöltéséhez – utóbbi években egyre hangsúlyosabbá válik e terület – nem egyszer szabadidő szervező alkalmazásával. Mindenképpen jelentős előrelépés ez a gondozott gyermekek életminősége tekintetében. Mellékletben ismertetem a témára vonatkozó jogszabályokat.

3. A kutatás célja, helyszínei, hipotézisei, mintavétele, módszerei

Régóta foglalkoztat a kérdés, hogy a kisgyermekkorai személyiségfejlődésükben és szocializációjukban megzavart, esetenként retardált gyermekek le tudják-e hátrányaikat küzdeni, amennyiben gyermekvédelmi szakellátásba kerülnek. Későbbiekben – fiatal felnőttként – be tudnak-e illeszkedni a társadalomba vagy elkallódnak? A szakellátásba kerülő gyermekek közt igen sok nehezen nevelhető, viselkedészavart mutató, beilleszkedési, magatartási, tanulási nehézséggel küzdő gyermek van. A nevelőszülők feladata, hogy ezeket a hátrányokat a gondozás-nevelés folyamatában csökkentsék, illetőleg optimális esetben megszüntessék, és a gyermekek behozzák lemaradásaikat. A gondozásba vett gyermekek nemcsak új családba kerülnek, hanem rövid időn belül iskolai tanulmányaikat is folytatják – gyakran új környezetben. Az iskola fontos teret szán a tanórán kívüli elfoglaltságoknak – a szabadidős tevékenységeknek jelentős szerepük lehet a tanulók személyiségformálásában.

3.1. A kutatás célja

Kutatásom céljául tűztem ki annak vizsgálatát, hogy a nevelőszülői nevelés során a megvalósulnak-e a szabadidő hasznos eltöltésével kapcsolatos elvárások? Tudjuk, hogy a szabadidős tevékenységek a személyiségfejlődésnek, az önmegvalósítást preferáló tevékenységeknek ideális terepei, így fontos szerepet játszhatnak a gyermekvédelemben felnővők életében is. A kedvvel, örömmel végzett foglalatosságok, különösen, ha a személyiség fejlettségével összhangban lévők, rendre pozitív hatást gyakorolnak a személyiség további alakulásának. Segítik a gyermek önművelődését, javítják a szociális interakciói kidolgozottságát, olyan magatartásminták elsajátításához adnak lehetőséget, amelyek a differenciálódó személyiség fontos attribútumaivá vál(hat)nak. (Hagymásy 2005) Éppen ezért fontos annak vizsgálata, hogy a szabadidő eltöltése milyen haszonnal jár a nevelőszülői nevelés során.

3.2. A kutatás helyszínei

A gyermekvédelem tradicionálisan megyei autonómiával szerveződik, rendelkezik. Jellemzői is eszerint változnak – összefüggésben a társadalomföldrajzi kontextussal (Varga 2015). Vizsgálatomat Bács-Kiskun megyében végeztem, ahol több mint 1000 gyermek nevelkedik nevelőcsaládokban. A nevelőszülőknél élő gyermekekkel kapcsolatos adatfelvételt a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatához tartozó nevelőszülői hálózathoz végeztem, 2011-ben. A nevelőszülői hálózat fenntartója kutatásom mintavételének idején a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat volt; 2011 decembere óta a Szeged-Csanádi Egyházmegye fenntartása alá tartozó Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató Bács-Kiskun Megyei Igazgatóságához tartozik.

3.3. Kutatói kérdések

A nevelőcsaládokban élő gyermekek szabadidő eltöltését vizsgálva az alábbi kérdéseket fogalmaztam meg és a következőket vizsgáltam:

- Hozzájárulnak-e a nevelőszülők a gondozott gyermekek szabadidejének hasznos eltöltéséhez?
- Eltérő mintázatot mutat-e a nevelőcsaládban gondozott és a saját családban nevelkedő gyermekek szabadidős tevékenysége?
- Biztosítanak-e változatos kulturális-, sport- és szabadidős tevékenységi formákat, melyekben a gondozott gyermekek és fiatalok részt vehetnek?
- Megteremtik-e azokat a feltételeket, amelyekkel esélyt biztosítanak a hátrányok leküzdéséhez?

3.4. Hipotézisek

A vizsgált témakörök alapján feltételezem:

H1: A nevelőszülők által biztosított és a saját család szabadidős programjainak változatossága nem mutat szignifikáns különbséget.

H2: A gyermekek szabadidő eltöltéssel kapcsolatos önálló döntését a nevelőszülők inkább befolyásolják.

3.5. A kutatás mintavétele

A mintavételt dokumentumelemzéssel, 2005-2010 között legalább egy évig nevelésbe vett gyermekek adatlapjai közül választottam. A minta választásának két kritériuma, hogy a választott gyermek a 6-18 éves korosztályból kerüljön ki és iskolai tanuló legyen. A tanulók között voltak többségi iskolába járók, eltérő tantervű iskolába járók és középiskolások is (szakiskolai tanulók, szakközépiskolások és gimnazisták). Az adatlap rendszer végig követi a gyermek útját a gyermekvédelmi rendszerben, alapellátásban történő gondozástól a nevelésbe vételig, azt követően egészen a nevelésbe vétel megszűnéséig. Mintavételelem adatszolgáltatójaként olyan adatlapot szolgált, melyet a nevelőszülők a nevelőszülői tanácsadóval és a gyámmal együtt töltenek minden évben. Követve a gyermek életútjának alakulását, figyelembe véve fejlődését az adott évben, előzetes fejlődését, gondozási helyét, egészségi állapotát, iskolai előmenetelét, nevelőcsaládban elfoglalt helyét és a nevelőszülővel való kapcsolat alakulását, a vér szerinti szülővel való kapcsolatát. Az adatlap tartalmazza a gyermek iskolai és iskolán kívüli fejlesztésére vonatkozó információkat, szabadidős tevékenységeit, hobbiját, házimunkába való bekapcsolódását, etnikai és vallási hovatartozását – amennyiben ezt igényli – és az egyházi rendezvényekbe való bekapcsolódását. Végül, de nem utolsósorban a gyermek további elhelyezésére, sorsára vonatkozó javaslatokat.

Kutatásom szempontjából utólag felvetődött a dilemma, hogy ezen adatlapokat mennyire lehet objektívnek és valószerűnek tekinteni a nyert információk szempontjából, mivel a kitöltött adatlapok részben a nevelőszülők szubjektív véleményét tartalmazzák. Azonban úgy véltem, mivel az adatlapot nemcsak a nevelőszülő, hanem a nevelőszülői tanácsadó és a gyermek gyámja ellenőrzi - a kitöltésben maguk is részt vesznek -, ezért elfogadhatónak tartottam kutatásom szempontjából. Nem állíthatom, hogy teljesen objektív adatokat nyertem, de a vizsgálathoz ezt az eszközt bocsátotta rendelkezésemre a szolgáltató. A gyermekek életkörülményeinek különbözősége, elhelyezésük változatossága miatt célszerűbbnek láttam ezt a módszert választani a kitöltéses kérdőív helyett. Mivel a gondozott gyermekek nem homogén csoportként vettek részt kutatásunkban – mint az iskolai tanulók -, így az adatlapok kérdéscsoportjaira adott válaszok alapján inkább objektív eredményeket

kaphattam; a szabadidő eltöltés vonatkozásában fő tendenciákat, jellemző tevékenységi formákat elemezhettem.

A mintában részt vevő családok összetétele: a vizsgálathoz választott 151 fő nevelt gyermek összesen 54 fő nevelőszülőnél nevelkedik. Életkoruk: 6-18 éves korosztály, általános és középiskolába járó tanulók. A nevelőszülők település szerinti megoszlása: 31 fő él városban, 20 fő községben és 3 fő külterületen. Környezetükre nagyrészt jellemző, hogy többségük családi házban él, melyhez általában nagy kert tartozik. Közülük sokan munka mellett kertet művelnek, illetve saját szükségletre háziállatokat tartanak. Iskolai végzettségüket vizsgálva négy csoportba sorolhatók: 8 általános iskolát végeztek, szakmunkások (vagy egyéb OKJ-s végzettséggel rendelkezők), érettségizettek és felsőfokú tanulmányokat végeztek. Legmagasabb a szakmunkás végzettséggel rendelkezők száma, azt követi az érettségizettek aránya (33,3%).

Kutatásomhoz a gondozott gyermekek adatlapjait használtam fel; dokumentumelemzés módszerét alkalmaztam összesen 151 gyermek esetében. Folyamatosságukban vizsgáltam az adatlapokat úgy, hogy minden gyermeknél 5 év összes adatlapját tekintetem át az iskolai (tanórán kívüli fejlesztések, iskolán belüli szabadidős tevékenységek) és iskolán kívüli, nevelőcsaláddal eltöltött időszakokban végzett tevékenységek szempontjából. (Természetesen voltak közöttük olyanok, akik nem töltöttek 5 évet a rendszerben, azonban ha legalább 1 évet vagy többet éltek nevelőszülőnél, akkor a mintából nem vettem ki. A megszűnés indoka hazakerülés és néhány esetben örökbefogadás volt.) Már kutatásom kezdetén kitűnt, hogy a szabadidős tevékenységeknek széles skálája mutatkozott a nevelőszülőnél élő gyermekek adatlapjai alapján.

Kontroll csoportnak két iskolai csoportot választottam: egy eltérő tantervű iskola 138 diákját és egy többségi általános iskola 39 tanulóját. Igyekeztem olyan köznevelési intézményeket választani, ahol a tanulók társadalmi helyzete nem különbözik jelentős mértékben a gondozott gyermekek körülményeitől.

3.6. A kutatás eszközei és módszerei, a statisztikai elemzés módja

Kutatásomban kvantitatív és kvalitatív kutatási eszközöket egyaránt alkalmaztam. A kvantitatív vizsgálathoz kérdőív szolgálta az adatgyűjtést, a kvalitatív kutatási eszközök közül pedig dokumentumelemzést és az interjú módszert alkalmaztam. A kérdőíves vizsgálat során

nyert adatokat SPSS 21. statisztikai programban rögzítettem. A minta főbb jellemzőinek megismerésére leíró statisztikai próbákat alkalmaztam (kategorikus változók esetén abszolút, illetve relatív gyakoriságot, folytonos változók esetén átlag, illetve szórás-értéket számoltam), a változók közötti összefüggéseket matematikai statisztikai próbákkal (khi-négyzet próba, Fisher' exact test, kétmintás t-próba) igazoltam. Szignifikánsnak tekintettem az eredményeimet a $p < 0,05$ érték esetén. A kvalitatív elemzés során leíró statisztikai próbákat alkalmaztam.

3.6.1. Dokumentumelemzés: „Gyermekeink védelmében” adatlap rendszer

A mintavétel alapjául a „Gyermekeink védelmében” című adatlap rendszer szolgált. Ezt az adatlap rendszert az 1990-es évek végétől alkalmazzák a gyermekvédelemben, alap- és szakellátásban egyaránt. A gyermekvédelmi törvény hatályba lépését követően kormányrendelet jelent meg bevezetéséről, melynek alkalmazását 1999 novemberétől tették kötelezővé a gyermekvédelmi alap- és szakellátásban egyaránt. Alkalmazásának szükségességét a gyermekvédelmi szakma vegyes érzésekkel fogadta: voltak, akik ellenezték, mert úgy érezték, a magyar gyermekvédelmi rendszerhez nem igazán illeszkedik. Külföldi (angolszász) minta alapján készültek az adatlapok. Első változatuk az akkori, átalakuló magyar gyermekvédelmi rendszerbe nem volt könnyen beilleszthető. Voltak olyan szakemberek is, akik üdvözölték az adatlap rendszer alkalmazását, mivel azt megelőzően egységes dokumentáció a gyermekvédelemben nem létezett. Az adatlapokat első években a gyámhivatalok is ellenérzéssel fogadták, abban foglaltak sok esetben figyelmen kívül hagyták döntéseik során vagy el sem olvasták őket. Az adatlapok bevezetéséért felelős országos intézet többször átalakult és magát az adatlap rendszert többször módosították a gyermekvédelmi szakma javaslatainak figyelembe vételével. Jelenleg is alkalmazzák a gyermekvédelmi alap- és szakellátásban egyaránt. Használata több téren indokolt: gyermekvédelmi alapellátásban segít a gyermekről és családjáról szóló információk összegzésében, a szakellátásban a javaslatok és tervek egységes elkészítésében. Egységes adatok rögzítéséhez járulnak hozzá a gyermekekről és környezetükről: minden gyermekről azonos típusú adatokat, tényeket, információkat tartalmaznak, és azonos módon továbbítják a gyermekvédelem minden szereplőjének. Az esetért végső soron minden esetben az esetgazda gyermekjóléti szolgálat a felelős, mely a családot gondozta vagy a családdal szükség szerint kapcsolatba került és a gondozási folyamatot elindította. Az adatlapok jelentősége abban is

megmutatkozik, hogy hozzájárul a gyermek sorsával foglalkozó szakemberek együttműködéséhez azáltal, hogy továbbítja az információkat számukra. Évek múlva is rendelkezésre áll, ha a gyermekkel kapcsolatos adatot vagy eseményt szükséges visszaidézni vagy ellenőrizni. Az adatlapokat betűjellel és számmal látták el, annak megfelelően, hogy mely intézménynek kell gondoskodni a kitöltésről.

Az általam vizsgált dokumentumok elsősorban a GH – 3 jelű és számú adatlapok, melyeket a gondozási helyen tölt ki a nevelőszülő, a gyám a nevelőszülői tanácsadóval együtt, a gyermek helyzetének értékelése céljából. Ezzel a gyámhatóságnak számolnak be minden évben a gyermekkel történt eseményekről, egészségi állapotról, fizikai és személyiségállapotban bekövetkezett fejlődésről és változásról, a szülőkkel való kapcsolattartásról, tanulmányi előmenetelről, szabadidős elfoglaltságokról. Hogyan valósultak meg a gyermek gondozási-nevelési tervében foglaltak, hogyan illeszkedett be új környezetébe, milyen változások következtek be elhelyezése óta? Jelentős szerep jut a gyermek testi fejlődését, fizikai és egészségi állapotát taglaló kérdéseknek: milyen módon segíti a gondozó a gyermeket az egészséges életmód kialakításában? Részt vesz-e fejlesztő foglalkozásokban és tehetséggondozó programokban a nevelt gyermek? Milyen szempontok alapján választották ki oktatási intézményét? Mennyire aktív a gyermek a játékban, szabadidős programok részvételében, szabadidős tevékenységekben? Hogyan segíti a nevelőszülő a gyermeket szabadidejének megszervezésében, hobbitevékenység kiválasztásában? Milyen a gyermek kötődése nevelőszülőihez, gondozóihoz: van-e igénye beszélgetésre, problémái megosztására? Van-e igény és lehetőség a nevelőszülővel közös tevékenységekre: pl. ház körüli munka, barkácsolás, játék, külső programok? (36)

A gyermekvédelmi törvény szabályozza az adatlap rendszernek kutatási célokra történő felhasználását. A kutatás kezdetekor dilemmát jelentett számomra, hogy ezek az adatai lapok mennyire tükrözik a valós helyzetet, hiszen annak adattartalma szubjektív elemeket mindenképpen tartalmaz: többségében a nevelőszülő (gyám) tölti ki a tanácsadó szakember felügyeletével. Ez utóbbira tekintettel arra jutottam, hogy a kitöltés nem tartalmazhat valótlan adatokat, hiszen a nevelőszülő minden esetben működtetője és a gyámhatóság ellenőrzése alatt áll, amely kizárja a valós tények indokolatlan megváltoztatását.

3.6.2. Kérdőív a gyerekekkel, fiatalokkal

Kutatásomban a kvantitatív kutatási módszerek közül a kérdőív módszerét alkalmaztam (Szokolszky 2004). Nyílt és zárt kérdések sorát állítottam össze: ezzel mértem fel a nevelőcsaládokban élő gyermekek szabadidő eltöltésének szokásait, illetőleg két iskola diákjaival töltöttük ki a kérdőívet, mely anonim volt. A kérdőív első részében személyes adatokra kérdeztem: a gyermek nemére, életkorára, osztályfokára, családtagjaira (akikkel együtt él), testvérei számára és azok életkorára. Azt követően az iskolában, tanórákon kívül végzett tevékenységekről érdeklődtem. A kérdőívek eredményeinek feldolgozása SPSS eszközzel történt.

A saját családban élő iskolás gyermekekkel két iskolában töltöttem ki kérdőíveket. A kérdőív kérdései megegyeztek a nevelt gyermekek körében vizsgált kérdésekkel. A kérdőív bevezető kérdései a családi viszonyokra vonatkoztak, azt követően a szabadidőnek az iskolában és az iskolán kívül eltöltött részére, az iskolai és iskolán kívüli szabadidős tevékenységekre terjedtek ki. Az iskolák közül az egyik a megyeszékhely környéki kistélepülés általános iskolás tanulói köréből kerültek ki. A másik iskola diákjai vidéki, közepes lélekszámú város EGYMI általános iskolás és szakiskolai tanulóinak köréből.

Iskolában, de tanítási órákon kívül végzett tevékenységek képezték a kérdőív első nagy blokkját. A napközibe járás, a fejlesztő foglalkozásokon és tanulószobán való részvétel volt az első kérdéskör. Azt követte a sportkör és szakkör. Érdekelte az is, vajon járnak-e a tanulók moziba, színházba? Részt vesznek –e osztálykiránduláson, tanulmányi kiránduláson és erdei iskolában? Járnak-e uszodába? Járnak-e iskolai könyvtárba? Játszanak-e az iskolában a tanórákon kívül? Bekapcsolódnak-e az iskolai rendezvényekbe? Használják-e az iskolában a számítógépet? Részt vesznek-e művészeti tevékenységekben: kézműves és rajz, zene és táncfoglalkozásokon? Látogatják-e – iskolai szervezésben - a múzeumokat? Részt vesznek-e egyéb iskolai rendezvényekben?

A kérdőív második nagy blokkja az iskolán kívüli tevékenységek köre volt. Megkérdeztem a tanulóktól, hogy sportolnak-e, játszanak-e szabadidejükben? Végeznek-e házimunkát? Szoktak-e nyaralni, kirándulni, sétálni? Otthon tanulnak-e, járnak-e korrepetálásra? Számítógépeznek, tévéznek-e? Rész-e az életüknek a könyvtár, mozi, színház? Családi programokba bekapcsolódnak-e, egyházi rendezvényeken részt vesznek-e? Szabadidejükben olvasnak, kézműves foglalkozásra járnak-e? Rajzolnak, táncolnak-e? Gondoznak-e háziállatokat? Van-e ezen kívül más egyéb elfoglaltságuk?

Végül megkértem a tanulókat, írják le véleményüket a szabadidejükről pár mondatban.

3.6.3. Interjú a nevelőszülőkkal

Úgy véltem, a nevelőszülőknél élő gyermekek szabadidős tevékenységeiről teljesebb képet kapok, ha interjút készítek azokkal a személyekkel, akik a mindennapokban legközelebb állnak a nevelt gyermekhez: a nevelőszülőkkal.

A nevelőszülőkkal készített interjúk témája a náluk nevelkedő gyermekek szabadidő eltöltésére vonatkozott. Az interjúk felvétele a nevelőszülői tanácsadók által javasolt nevelőszülőkkal történt; a választás kritériuma a nevelőszülők lakóhelye (településforma), iskolai végzettsége és nevelőszülői tevékenységük időtartama volt. Az interjúkérdésekre a válaszadás önkéntesen történt, az adatok rögzítése során a nevelőszülők neve helyett számokat használtam. Az interjú kérdéseit – a személyes adatokon kívül - a szabadidős szokások, tevékenységek köréből állítottam össze, melynek kérdései értekezésem mellékletében megtalálhatók.

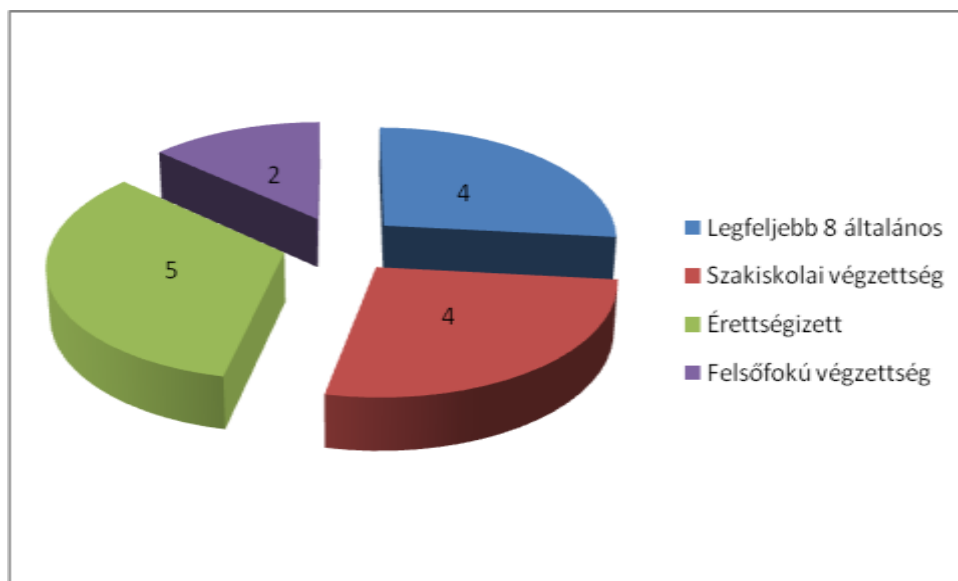
4. A kutatás eredményei

A kutatás eredményei közül először a nevelőszülői interjúkat elemzem, azt követően a kérdőív eredményeit fogom ismertetni.

4.1. A nevelőszülőkkel felvett interjúk eredményei

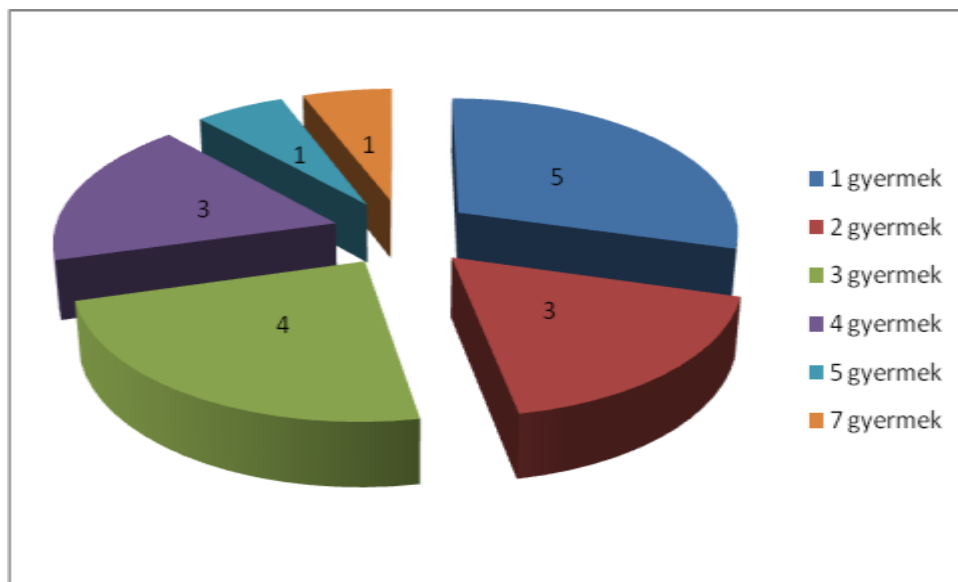
Kutatásom során 17 nevelőszülővel készítettem interjút. Az interjú felvételében a nevelőcsaládokat a fenntartójuk képviselőjében rendszeresen látogató, a nevelést/gondozást segítő nevelőszülői tanácsadók közreműködtek.

Az interjúban részt vevő nevelőszülők átlagéletkora 50,8 év. Nemek szerinti megoszlásuk: 16 nő és 1 férfi. Lakóhelyük szerint nyolc család községben, faluban él, 7 család városban és 2 külterületen (tanyán). A megkérdezett nevelőszülők többsége (10 fő) kizárólag a nevelőszülői tevékenységgel foglalkozik, más munkahellyel nem rendelkeznek. Legtöbben középfokú végzettségűek: majdnem fele-fele arányban szakmunkások: fodrász, varrónő, csecsemő- és gyermekgondozó, illetőleg érettségizettek. (1. számú ábra) Kettő diplomások: reflexológus (főiskolai végzettséggel) és 1 fő óvónő. Ezen kívül 1 fő nyugdíjas (nem közölte eredeti foglalkozását) és 1 főnek nincs szakmája.

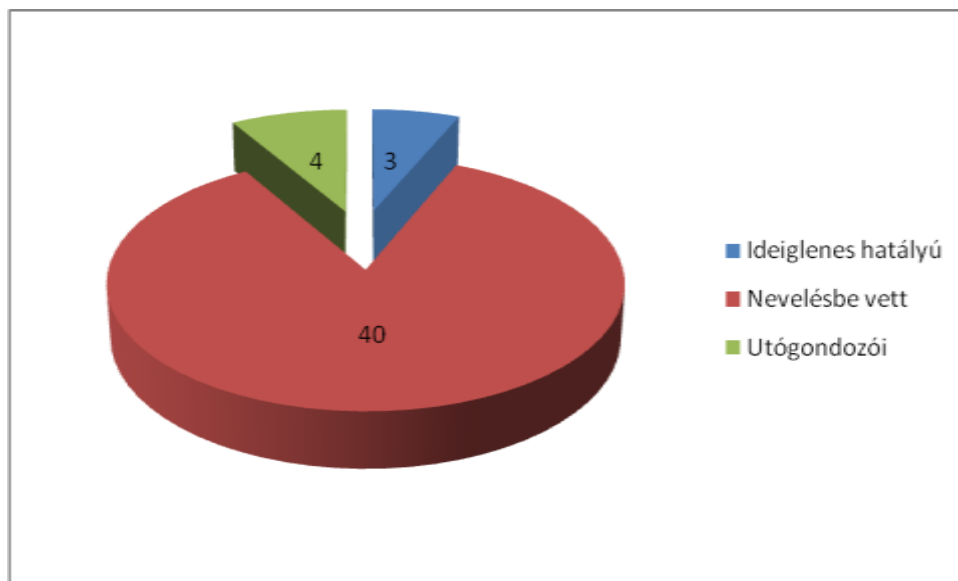
1. sz. ábra: A nevelőszülők legmagasabb iskolai végzettsége (n=17)

A mintában szereplő nevelőszülők többsége egy vagy két gyermeket nevel, illetőleg jelentős a három gyermekesek száma is. (2. számú ábra) A gyermekvédelmi törvény rendelkezik arról, hogy a testvéreket lehetőleg együttesen kell elhelyezni. Leginkább ebből a helyzetből adódik, hogy ötös, hatos testvérsorok kerülnek együttesen nevelőszülőkhöz. Az elhelyezés sikerességének akkor lesz esélye, ha a gyermekek minél fiatalabb életkorban kerülnek az új befogadó környezetbe. Ritkábban eredményes az együttes elhelyezés, ha a testvérsorokban serdülőkorú vagy éppen nagykorúság előtt álló fiatal van, akik már nehezebben tudnak egy új családba, más szokásrendszerbe illeszkedni. (Természetesen van példa sikeres elhelyezésre ilyen helyzetben lévő gyermekek esetében is.)

2. sz. ábra: A nevelőcsaládban nevelkedő gyermekek száma (n=17)

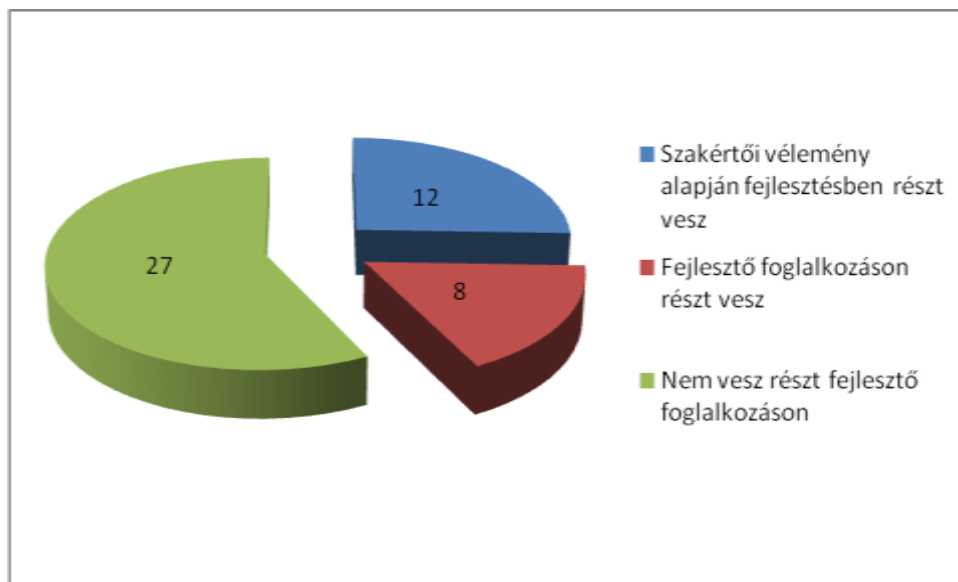
A nevelőszülőknél nevelkedő gyermekek közül mindössze 3 fő volt ideiglenes hatályú elhelyezésben a családnál, a többiek már nevelésbe vette a gyámhatóság. Vannak közöttük, akik kisgyermekkoruk óta ugyanabban a nevelőcsaládban élnek és akadnak közöttük olyanok is, akik 1 éven belül kerültek az adott nevelőcsaládba. Néhány nevelőszülő a nagykorúvá vált gyermekről tovább gondoskodik: négy fő utógondozói ellátótként maradt a nevelőcsaládban. 40 gyermek már nevelésbe vétel alatt áll. (3. számú ábra)

3. sz. ábra: Gondozott gyermekek státusza (n=47)

A nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek normál vagy különleges szükségletűek. Bár a válaszokban többször előfordul a „speciális szükséglet”, ezen a nevelőszülők a különleges ellátási igényű (fogyatékos, tanulási nehézségekkel küzdő, magatartási zavarral küszködő) gyermeket értették. A beilleszkedés nehézségeiről is érdeklődtem; ismeretes, hogy a gyermekeknek ezzel kell gyakorta megküzdniük a nevelésbe vétel során. Nem lesz mindig sikeres a nevelőcsaládba helyezés. Sajnálatosan sokszor előfordul, hogy a gyámhivatal felkérésére azonnal kell döntenie a gyermekvédelmi szakszolgálatnak a gyermek gondozási helyére vonatkozó javaslatról, ezért nincs elég idő, hogy a szolgáltató tájékozódjon a gyermek szükségleteiről, személyiségállapotáról. Legtöbbször csak a családból történő kiemelés indokai ismertek (sőt gyakran még azok sem), így nehéz a megfelelő nevelőszülő kiválasztása. Előfordul, hogy kizárólag a szabad férőhely a döntő. Optimálisabb esetben tekintettel vannak arra, hogy a szülő lakóhelyétől a nevelőszülő otthona ne legyen 50 km-nél távolabb, a nevelőszülő és a gyermek közötti életkor a törvényi előírásoknak megfeleljen, illetőleg a gyermek személyiségállapota, körülményei alapján nevelőcsaládba helyezhető legyen. A kihelyezés sikeressége már csak hetekkel, hónapokkal a kihelyezés után derül ki, melynek igen sok összetevője van. Beletartozik ebbe a nevelőcsalád szerkezete, a nevelt gyermek iránti elfogadás és nem utolsósorban, hogy a gyermek természete, viselkedése, magatartása és a nevelőszülő személyisége és körülményei mennyire illeszkednek egymáshoz. A nevelőszülőkkel készült interjú során a megkérdezett nevelőszülők többsége arról számolt be, hogy a náluk nevelkedő gyermekek jól beilleszkedtek. Két esetben beszélt a

nevelőszülő arról, hogy a nála nevelkedő gyermek magatartászavara miatt nehezen illeszkedett be a családba. Volt olyan nevelőszülő, aki teljes értékű családtagként jellemezte a nála nevelkedő gyermeket. A nevelt gyermekek iskolázottsága: 7 fő jár eltérő tantervű iskolába, a többiek általános iskolai, szakiskolai vagy középiskolai tanulók, óvodás (iskolaelőkészítő). Tanórán kívüli fejlesztésben vesz részt a gyermekek közül 12 fő. Ezen kívül külön fejlesztő foglalkozásra jár nyolc tanuló: mozgásfejlesztésre, szomatopedagógus által történő foglalkoztatásra, beszédfejlesztésre, nyelvtan és matematika tárgyakból történő fejlesztésre, logopédiai fejlesztésre. A gyermekek 57%-a (27 fő) nem vesz részt fejlesztő foglalkozásokon. (4. számú ábra)

4. sz. ábra: Fejlesztésben való részvétel (n=47)

A gyermekek tanulmányi átlaga többségében közepes és jó között helyezkedik el. Vannak köztük kitűnő tanulók, de találhatóak gyengén teljesítők is. A nevelőszülők szerint a gyermekek általában motiváltak a tanulásban, erre buzdítást kapnak tőlük. Sok gyermek szívesen jár iskolába, életcélokkal rendelkeznek, tisztában van a tanulás fontosságával. Akadnak olyanok is, akik a tanulásra való buzdítást nem veszik komolyan. A nevelőszülők úgy vélik, hogy a nevelt gyermekek többségének nincs még kialakult pályaválasztási elképzelése. Saját nevelői szerepüket jelentősnek érzik a gyermekek pályairányításában. Véleményük szerint a gyermekeknek szükségük van arra, hogy a nevelőszülők tanácsot adjanak nekik, illetőleg a családban beszéljenek a pályaválasztás fontosságáról. Néhányan

szakemberhez fordulnak: pályaválasztási tanácsadó segítségét kérik. A nevelőszülők támogatják az általuk reálisnak és ésszerűnek tartott pályaválasztási elképzeléseket. Előfordult, hogy a nevelőszülő nem tartotta reálisnak a gyermek elképzelését, közlése szerint ez esetben tanulásban akadályozott, enyhe értelmi fogyatékos gyermekről volt szó.

Az megkérdezett nevelőszülők az iskolai szabadidős programokkal kapcsolatban arról számoltak be, hogy nevelt gyermekeik néhány kivétellel szívesen kapcsolódnak be az iskolai szabadidős programokba. Szakkörökre járnak, sporttevékenységekben és kirándulásokon vesznek részt. A tanórán kívüli foglalkozások körében változatos programokról szóltak: rajz és zenei foglalkozások, kézilabda, játék, foci, egyéb sport tevékenységek, tánc, matematika szakkör, tenisz, judo, faliújság szerkesztés, zongora, kézműves, lovaglás, atlétika, röplabda, görkorcsolyázás, társastánc szakkör, gördeszkázás, színjátszó csoportban részvétel, informatika. Megkérdeztem a nevelőszülőket a nevelt gyermekek iskolán belüli baráti kapcsolatairól. A nevelőszülők kivétel nélkül arról számoltak be, hogy a nevelt gyermekeknek vannak barátaik, sőt kialakult baráti köreik. Általában szeretik társaikat, vannak több év óta tartó barátságok, közös programokkal. Számtalan és sokféle közös programról számoltak be; említették a strandolást, közös játékot, születésnapok ünneplését, kerékpáros túrákat, egymás meglátogatását, nyári jégkászást, mozit, zenehallgatást, számítógépezést, közös nyaralásokat, foci-szurkolást, közös szakkörre járást, társasjátékot, sakkozást, beszélgetéseket. Eljárnak egymáshoz, szoktak egymásnál aludni, közösen sportolni, kultúrházban és sportpályán találkozni, kerti partikon, bulikon, sportversenyeken együtt részt venni.

Kérdéseim másik nagy csoportja a köznevelési intézményeken kívüli szabadidős tevékenységekre vonatkozott. A nevelőszülők mindenképpen fontosnak tartják a szabadidő hasznos eltöltését. Nagyobb gyermeknél előfordult, hogy a nevelőszülő már csak ritkán tartotta szükségesnek a szabadidő általa történő megszervezését, mert véleménye szerint a gyermeknek szabadon választható tevékenykedésre is szüksége van. Nagyobb – serdülőkorú – gyermekek már legtöbbször saját maguknak szerveznek programokat. Megkérdeztem a nevelőszülőket, beosztják-e a nevelt gyermekek szabadidejét, vagy rájuk hagyják, hogy ők döntsenek erről? Válaszaikból kiderül, hogy a serdülőkorú gyermekek szabadidejük nagy részét barátaikkal töltik, sokan a szabadidejüket már maguk osztják be. Többen számoltak be arról, hogy közösen beszélnek meg a szabadidős programokat, figyelembe véve a gyermekek életkori sajátosságait. Vélekedésük szerint a gyermeknek időnként meg kell hagyni a döntés szabadságát. A napirendeket közösen beszélnek meg. Általában életkortól függ, hogy a gyermek mennyire önálló a szabadidő beosztásában. Vannak nevelőszülők, akik szerint első a

tanulás és a házimunka, a gyermek ez után fennmaradó többlet idejéről szabadon dönthet. Közös családi programokban szinte minden gyermek részt vesz. Fontosnak tartják a közös tevékenységeket. Volt olyan nevelőszülő, aki megemlítette a szabályok megtanulásának és az időbeosztásnak fontosságát, és az életre való felkészítést. Rákérdeztem, hogy a nevelőszülő kiemelt figyelmet fordít-e a nevelt gyermek szabadidős elfoglaltságára? A nevelőszülők szükségesnek tartják a kontrollt, hogy egyetértésre jussanak a gyermekkel e kérdésben. Különös figyelmet igénylőnek tartják e kérdést, mert nem akarják, hogy a gyermek nem kívánatos társaságba kerüljön. Szükségesnek tartják, hogy tudjanak róla, a gyermek hol van, kivel, mit csinál? Van, aki odafigyel, hogy a gyermek ne a „technikai kütyükkel” foglalkozzon, hanem tartózkodjon inkább a szabad levegőn. Minden gyermekre felügyelnek, különös figyelmet igényel véleményük szerint a szabadidős elfoglaltságokkal való törődés, figyelem. A gyermekek átlagosan két órát töltenek otthoni tanulással. Vannak gyermekek, akik a napköziben megtanulják a leckét és sokan önállóan tanulnak. A nevelőszülők odafigyelnek a gyermekek otthoni tanulására. Kollégisták is vannak a nevelt gyermekek között. Néhány gyermek nem igényel segítséget, de sok gyermekkel együtt tanul a nevelőszülő. Kikérdezéssel, feladatok átnézésével, lecke ellenőrzéssel segítenek a tanulásban, vagy magyarázattal, ha a gyermek valamit nem ért. Van olyan nevelőszülő, aki csak akkor segít, ha a gyermeknek nehézsége akad a tanulnivalókkal. Ha szükséges, biztosítanak a gyermekeknek korrepetálási lehetőséget, és legtöbbször kikérdezik a leckét. A nevelt gyermekek döntő többsége részt vesz iskolán kívüli szabadidős tevékenységekben, de akadnak olyanok, akik már nem szeretnek felnőtt családi programokba bekapcsolódni. A gyerekek közül sokan lelkesek és szeretnék mindent kipróbálni. Többen járnak szakkörökbe, gyógytornára, gyógy-úszásra, sokan sportolnak (elsősorban a focit kedvelik); népszerű a lovaglás, úszás, szabadlevegőn tartózkodás; általában a sportok, játék- tevékenységek. Sajnos kevés gyermek szeret olvasni. Összejárnak labdázni, beszélgetni, játszani. Rákérdeztem a hobbikra is: a hobbival rendelkezők többsége leginkább a focit, kerékpározást, gördeszkázást, számítógépezést; lányok között a háziállatok gondozását, rajzolást, természetfilm nézést, táncot, Barbie-babázást említették. A nevelt gyermekek többségének vannak iskolán kívül játszótársai, barátai. Osztálytársakkal barátkoznak, szomszéd gyerekek is befogadják őket, összejárnak. Közös programjaik nagyon változatosak: focizás, filmnézés, együtt nyaralás, nézelődés a városban, beszélgetés, játék, buli, kirándulások, játszótér, könyvtár, közös séta, lovaglás, csocsó, kerékpár, mozi, fagyaltozás. A házimunkába való bekapcsolódásról is megkérdeztük a nevelőszülőket. A gyermekek többségét életkoruknak és fizikai adottságaiknak megfelelően bevonják a házi- és ház körüli

munkákba. Van, aki kedve szerint szívesen részt vesz és vannak, akik csak többszöri kérésre fognak hozzá. Akadt olyan nevelőszülő, aki arról számolt be, hogy családjában nevelkedő minden gyermek korának, tudásának megfelelő munkát kap. Csak olyat, amit szívesen végez, és amelynek elsajátítását felnőtt korában hasznosíthatja. Mindenkinek megvan a napi feladata. Mindenki képességeinek megfelelő munkát végez. Rákérdeztem a házimunkák típusaira. Legtöbben a takarításban vesznek részt: saját szobájukat takarítják, rendbe teszik; ezen kívül mosogatnak, törölgetnek, különböző kerti munkákat végeznek, a házi állatokat etetik, gondozzák. Mosás végeztével teregetnek. Sokan a konyhában szeretnek tevékenykedni, felügyelettel már főzni szoktak. Bevásárlásban, porszívózásban vesznek részt. Kinti munkát végeznek: gereblyézést, fűnyírást, kerti munkát. Vásárlás, csekkok befizetése, kutyák, macskák etetése, helyük tisztán tartása, kutyák sétáltatása is a feladatok közé tartozik. Főzés, sütés, saját holmi rendben tartása, szekrényrendezés. Olyan is van, aki már teljes háztartást tud vezetni, melyet szívesen végez, ha a nevelőszülő dolgozik. Fontos tényező a szociális kompetencia fejlesztésére és az önálló életre nevelésre a nevelőszülők együtt tevékenykedése a nevelt gyermekekkel. A nevelőszülők többsége azt a választ adta e kérdésre, hogy többségében együtt és külön is tevékenykednek. Van, aki igyekszik mintát adni a gyermeknek, ezért minden munkát együtt végeznek, mert véleménye szerint a gyermekek így tanulják meg a mindennapi teendőket. Olyan is akadt, akik ugyan együtt szoktak dolgozni, de időnként hagyják, hogy a gyermek egyedül végezze a rá bízott feladatot. Némely gyermeknek sűrű kontrollra van szüksége, segítségre szorul.

Az interjúban megkértem a nevelőszülőket, sorolják fel a családi közös programokat. Változatos feleleteket kaptam: strand, kirándulás, különböző rendezvények, koncert, színház, sportversenyek, mozi látogatás, nyaralás, tűzijáték megtekintése, játszótéren való hintázás, foci, közös születésnapok, névnapok, ünnepek, közös fürdözések nyáron, ünnepek közös megünneplése (pl. karácsony), könyvtárlátogatás, séta, fesztiválok, családi napok, kinti főzés, társasjáték, beszélgetések, közös játék, közös bevásárlások, társasjáték (pl. sakk, malom,) kirakózás, hímzés, kártyázás, TV-zés, sütés-főzés, családi összejövetelek, karácsonyi, húsvéti ünnepek a nagy családdal, közös kerti partik, ház körüli munkák, vasárnap templom, rendezvények. A nevelőszülők sokrétű programot biztosítanak a nevelt gyermekeknek, bevonják őket a napi tevékenységekbe, megünneplik a jeles ünnepeket és évfordulókat, és saját családi programjaikba is bevonják őket.

A nevelőszülői nevelésnek gyakran konfliktusokkal terhelt része a vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartás. A szülőknek joguk és egyben kötelességük (lenne) a

gyermekekkel kapcsolatot tartani. Különbőféle módon történik ez a gyakorlatban, és legtöbbször nem zajlik le zökkenőmentesen. A szülők jelentős része nehezen dolgozza fel gyermekének kiemelését a családból. Ugyanakkor sok szülő a kapcsolattartási kötelezettségének sem tesz eleget, nem próbál tenni azért, hogy gyermeke visszakerülhessen a saját családjába. A statisztikák azt mutatják, hogy a nevelésbe került gyermekeknek töredéke kerül vissza a családba. Fontos, hogy a gyermek ne szakadjon el gyökereitől, tartson kapcsolatot hozzátartozóival. A megkérdezett nevelőszülők válaszaik szerint a kapcsolattartás többségében nem rendszeres. Mindössze öt gyermek esetében említettek rendszeres és zavartalan találkozásokat, azok is többségében havonta 1-2 óra időtartamban zajlanak. Többségében felügyelt a kapcsolattartás és az is előfordul, hogy a Büntetés-végrehajtási Intézetben valósul meg a szülő fogva tartása miatt. Vannak néhányan, akik csak telefonon tartanak kapcsolatot gyermekekkel, sok gyermek iránt pedig évekig nem érdeklődik szülő, hozzátartozó. A gyermekek egy része nem szeretne kapcsolatot tartani szüleivel, melynek számos oka lehet.

Megérdeklődtem a nevelőszülőktől, van-e információjuk arról, hogy a vér szerinti szülő biztosít-e programokat a gyermekeknek a kapcsolattartás ideje alatt? A legtöbb nevelőszülő arról számolt be, hogy a szülők a kapcsolattartás idején sem biztosítanak programot a gyermekeknek. Néhány nevelőszülő válaszolta, hogy a nála nevelkedő gyermek apja szokott közös kirándulást, strandolást szervezni. Szülőkön kívül – a közeli hozzátartozók körül - nagyszülővel, testvérrel működik még a kapcsolattartás. Fényképkészítés, videózás szerepelt a szülőkkel közös programok között, bár a fényképkészítés előírás a nevelőszülők számára. Sok nevelőszülő nem válaszolt erre a kérdésre, nincs információja vagy a gyermeknek nincs is kapcsolattartása.

Kutatásomban választ kerestem továbbá a gyermekek vallásos nevelésére; részesülnek-e ebben, járnak-e iskolán kívül hittanra? A nevelőszülők válasza fele-fele arányban volt igen, illetve nem. Volt, aki megjegyezte, hogy iskolán belüli tantárgy, néhányan arra hivatkoztak, hogy a fiúkat nem érdekli, illetőleg saját döntésük alapján nem járnak a gyermekek. Van olyan család, ahol a gyermek szeret hittanra járni és olyan nevelőszülő, aki azt mondta, hogy járnak templomba. Ehhez kapcsolódóan kérdeztünk az egyházi rendezvényeken való részvételre, melyre összesen négy nevelőszülő válaszolt; ebből hárman az első áldozást említették, egy nevelőszülő pedig arról számolt be, hogy a nála nevelkedő két gyermek (akik első áldozók is voltak), énekelnek a templomban. Többi nevelőszülő nem

válaszolt erre a kérdésre, mert a náluk nevelkedő gyermekek nem vesznek részt egyházi rendezvényekben.

Végezetül azt kértem a nevelőszülőktől, hogy foglalják össze a témáról véleményüket. Sajnos a kapott válaszok alapján megállapítottam, hogy a kérdésfeltevés nem volt pontos, a nevelőszülők nem azonosan értelmezték az utolsó kérdést: volt, aki a szabadidős témát értette, volt, aki az utolsó (vallásos nevelésre vonatkozó) kérdést és volt, aki általában a nevelőszülői nevelést. Ezért a válaszok elég változatos képet mutattak. Az első nevelőszülő családjába nemrég került egy kislány, az adaptáció folyamata zajlik. A gyermek nagyon érzékenyen reagál az őt ért ingerekre, a korábbi életéről nem akar beszélni. Nagyon félénk, nehezen nyit a környezete felé, de utána mindenről van véleménye, és ezt kendőzetlenül el is mondja. Ingerszegény környezetből került a nevelőszülőhöz, naponta rácsodálkozik a nevelőszülő számára természetes dolgokra. Étkezése egyre kiegyensúlyozottabb, sokat fejlődött testileg az elmúlt két hónap alatt, korábban rengeteg egészségügyi problémája volt, ezek szinte megszűntek. Az 5. sz. nevelőszülő úgy gondolja, hogy az egyik legszebb és legfontosabb hivatást végzi. Sajnos szükség van erre, de megpróbál olyan szeretetet, gondoskodást, nevelést biztosítani a gyermek számára, amely egyenértékűsége törekszik a vér szerinti családban való nevelkedéshez. A 6. sz. nevelőszülő a vallásos nevelésről alkotott véleményét: szerinte, ha a gyermek későbbiekben érdeklődik a vallás felől, ő nem akadályozza, kivéve a szélsőséges vallási nézeteket (ezt nem fejtette ki bővebben). A 7. sz. nevelőszülő úgy véli, nagyon jó, hogy ezeknek a gyerekeknek van lehetőségük jobb életközösségben felnőni. Sokat fejlődnek, de nem eleget ahhoz, hogy ebben a világban önálló életet éljenek. Családi háttérre lenne még szükségük. Legalább 25 éves korukig kellene támogatni őket, de akad olyan is, akit még tovább. A 14. sz. nevelőszülő szerint a téma nagyon jó, de sajnos a problémák megoldása nagyon nehéz, mert már kamaszkorban a barátok véleménye fontosabb a gyermekek számára. A kapcsolattartásokat nagyon fontosnak érzik, ezért megpróbálnak minden lehetőséget megragadni, ha a (szülők) személyesen nem hajlandók találkozni, akkor legalább telefonon, vagy interneten tudjanak beszélni. Több nevelőszülő lényegesnek tartja a vallásos nevelést, de a döntést a gyermekekre bízta. Van, aki úgy gondolja, hogy a mai világban fontos lehet egy ilyen kapaszkodó, lehetőség, segítség, amit a vallás nyújt. Gyerekkorban még szívesen tanulják, érdekesnek tartják későbbiekben, pedig a lehetőség adott, hogy szükség esetén újra a vallás felé forduljon a gyermek.

Összefoglalva az interjúkat kitűnik, hogy a nevelőszülők lényeges kérdésnek tartják a gyermekek szabadidejének hasznos eltöltését. Iskolai végzettségüktől függetlenül, változatos

programokat kínálnak számukra. Különösen jelentős a közös programok szerepe a gyermekek személyiségfejlődése és szociális kompetenciájuk fejlődése szempontjából. A nevelőszülők fontosnak tartják a vér szerinti kapcsolattartást, az interjúkból mégis az derül ki, hogy a gyermekek többségének nem gyakori a szülői kapcsolattartása. A vér szerinti szülők sajnos kevés kivétellel nem próbálják meg a gyerekükkel való időt hasznosan eltölteni. A vallásos nevelést a nevelőszülők többsége fontosnak tartja, mintegy lelki kapaszkodónak, amelyhez a gyermek bármikor visszatérhet, de a döntést mindig a gyermekekre bízzák.

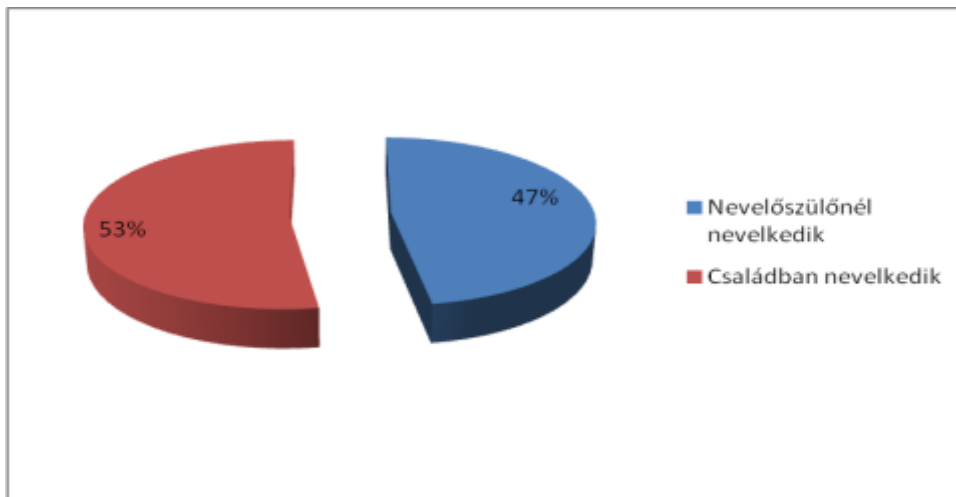
4.2. A kérdőív eredményei

A kérdőív eredményeinek összegzésében külön értékeltem az iskolai élethez kapcsolódó foglalkozásokat és az iskolán kívüli tevékenységeket. Elvégeztem ezt a saját családban élő gyermekek kérdőíveinek értékelésénél, és a dokumentumelemzéssel nyert adatok értékelésénél a nevelőcsaládokban élő gyermekek körében egyaránt. Kutatási eredményeim összességükben igazolták a dolgozatban feltett kérdéseimet, felvetett hipotéziseimet.

Az iskolai szabadidős foglalkozások közül a gyermekek többsége sporttevékenységekben vesz részt. A sporttevékenységek között a legtöbben a focit kedvelik, fontos a kerékpár és jelentős számban lovagolnak. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók nagy számban járnak napközibe, részt vesznek tanulószobai foglalkozásokon. Sokan közülük fejlesztő foglalkozásokra járnak. Az iskolai rendezvényeken való részvétel száma jelentős, ami nyilvánvaló, hiszen ezeken a programokon a részvétel többségében kötelező. A nevelőszülőnek együtt kell működnie az iskolával és nem akadályozhatja az iskolai programokon való részvételt. Ezt ellenőrzik a gyermekvédelmi gyámok és a nevelőszülői hálózat fenntartója képviselőiben a nevelőszülői tanácsadók.

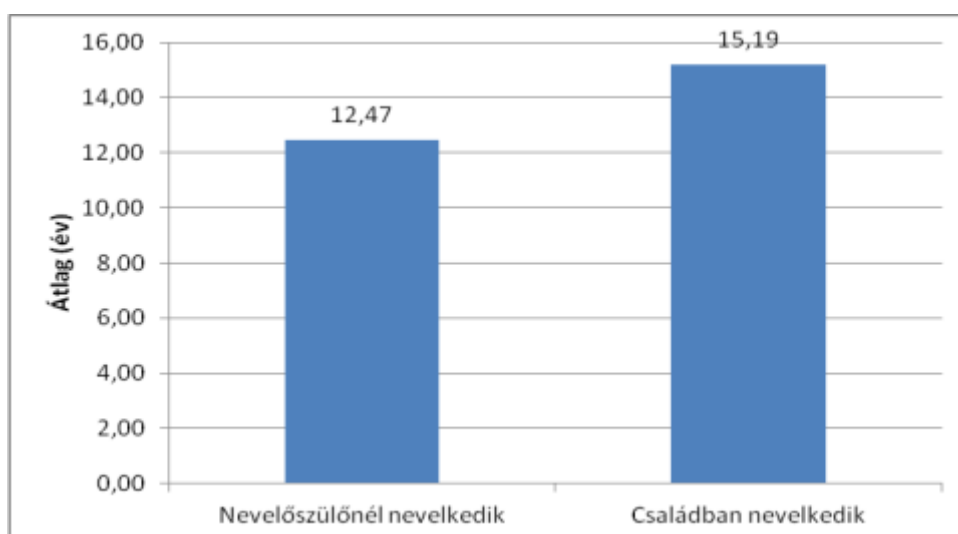
Iskolán kívüli tevékenységek közül legtöbben a nevelőcsalád programjaiba kapcsolódnak be. Sokan járnak kirándulni a nevelőcsaláddal. Lényeges a munkára nevelés; a nevelőszülők bevonják, tanítják a különféle házimunkákra, ház körüli tevékenységekre a gyermekeket, melynek fontos szerepe van későbbi önálló életkezdésükben. Számos gyermek jár hittanra, egyházi rendezvényeken vesznek részt. A gyermekek többségének van kedvenc időtöltése, hobbija. A nevelőszülők biztosítják számukra a tevékenységekhez szükséges feltételeket.

A kérdőívek feldolgozása SPSS eszközzel történt. Mindkét csoport eredményeit értékeltem; azonban a dolgozat keretében többségükben azokat a kérdéseket emeltem ki és ábrázoltam diagrammal, melynek eredményei szignifikánsnak bizonyultak egymással. A vizsgált minta nagysága összesen 318 fő volt. (5. számú ábra) Ebből nevelőszülőnél nevelkedik 151 fő (47%), családban él 167 fő (53%).

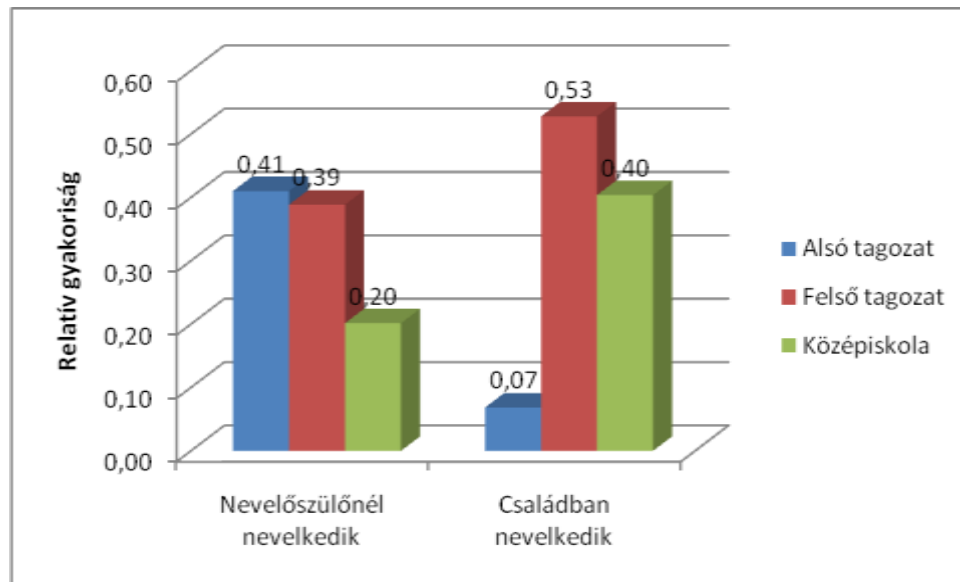
5. sz. ábra: A nevelés szintere szerinti megoszlás (n=318)

A gyermekek átlagéletkora a nevelőcsaládban élőkénél 12,4 év, a saját családban élőkénél ez az érték némileg magasabb, 15,19 év. (6. számú ábra)

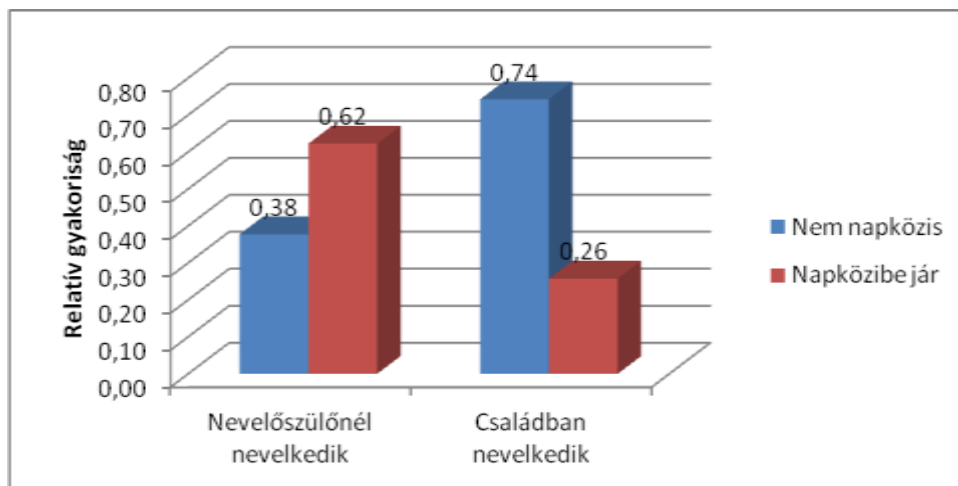
6. sz. ábra: Átlagéletkor 2-mintás t-próba ($p=0,008$ $n=312$)

Az iskolázottságot vizsgálva a nevelőszülőknél élők körében magasabb az alsó tagozatosok aránya és legkevesebben a középiskolába járók vannak. A saját családban élők körében fordított az arány: legkevesebben vannak az alsó tagozatosok, és legtöbben a középiskolába járók.

7. sz. ábra: Beiskolázottság $p < 0,001$ ($n=300$)

A mintában szereplő, nevelőcsaládban élő gyermekek közül sokan járnak napközibe. (8. számú ábra) A nevelőcsaládok számára előírt követelmény a gondozásba vételt követően, hogy az elhelyezés után néhány nappal a gyermek iskolai beíratásáról gondoskodniuk kell. Még abban az esetben is, ha a gyermek csak ideiglenes hatályú elhelyezéssel kerül hozzájuk. Ez részben a tankötelezettség miatt van így, részben pedig azért, hogy a gyermek a rendszeres iskolába járásból ne maradjon ki, hiszen sokan közülük éppen azért kerülnek gondozásba, mert a szülő nem járatta őket rendszeresen iskolába. Szakmai megítélés kérdése azonban, szerencsés-e az egyébként deprimált, saját családját elvesztő gyermek számára azonnali beiskolázást előírni anélkül, hogy megismerné és megszokná új környezetét, beilleszkedne új családjába. A gyermek mindenképpen veszteségként éli meg saját családjának elvesztését még akkor is, ha súlyosan veszélyeztették; elhanyagolták, bántalmazták vagy ingerszegény, szükségleteit alapvető szinten sem kielégítő környezetben élt. Az iskoláztatással többnyire együtt jár a napközibe történő beíratás.

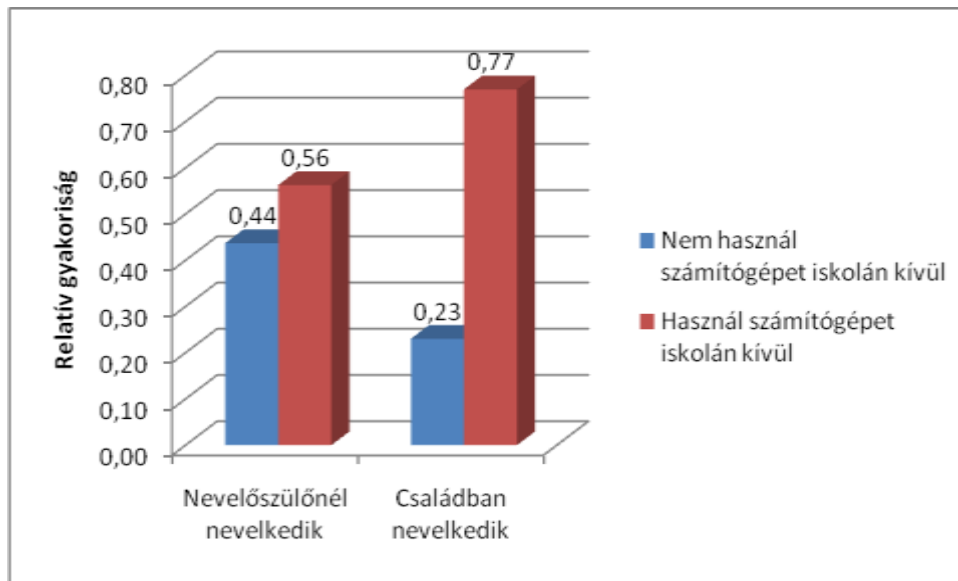
8. sz. ábra: Napközi $p < 0,001$ ($n = 318$)

Az általam vizsgált időszakban hatályos törvényi szabályozás szerint még nem volt kötelező a délutáni foglalkozásokon való részvétel, azonban a kapott eredményekből látható, hogy az összes vizsgált nevelőszülőnél élő gyermeknek több mint felét – 94 fő (62,3 %) – napközibe járatják. Mindebből több okra következtethetünk: részben a nevelőszülők biztosabbnak érzik, ha az iskolában készíti el a gyermek a másnapi leckét, egyben a napközi felügyeletet biztosít számukra. Sok gyermeknek van a napközi ideje alatt fejlesztő foglalkozása, szakköre. Vannak olyan nevelőszülők is, akik külterületen élnek vagy éppen az iskola és a lakóhelyük nem ugyanazon a településen található. Ennek több oka lehet: vannak olyan nevelőszülők, akik az erősebb követelmények, az iskola magasabb oktatási szintje miatt – a jobb képességű gyermekeket – bejáratják községi lakóhelyükről a közelben lévő városi iskolákba. Akad példa ennek ellenkezőjére is: gyengébb képességű vagy éppen beilleszkedési-, tanulási, magatartási zavarral küzdő gyermeket kisebb tanulói létszámú, város környéki községi iskolába íratnak be. Léteznek olyan települések - elsősorban Bács-Kiskun megye déli részén - ahol a lakosság életkorának emelkedése vagy éppen a lakosság elköltözése miatt lassan elnéptelenedik az iskola. Ezekben az intézményekben szívesen fogadják gondozott gyermekeinket még akkor is, ha tudvalévő, hogy a gyermek gyengébb képességű, fejlesztésre szoruló vagy magatartási problémával küszködik. Utóbbi években a nevelőszülői toborzás megindult ezeken a településeken: számos új nevelőszülő jelentkezett olyan községekben, ahol korábban nem volt jellemző a nevelőszülői tevékenység. A toborzás eredményeként, a kevés munkalehetőség következtében sok új nevelőszülő vállalja ezt a feladatot. Elősegítette ezt az utóbbi év egyik nagy jogszabályi változása: több évtized várakozás után a nevelőszülői tevékenység foglalkoztatási jogviszonyra vált.

A kontroll csoport tanulói közül sokkal kisebb arányban vesznek részt napközis foglalkozásokon. A napközibe járók száma 43 fő (25,7%). A csoport teljes létszámából a tanulók 74,3 %-a (124 fő) nem jár napközibe. A nevelt gyermekek többségének szüksége van arra, hogy folyamatosan figyelemmel kísérjék tanulmányi előmenetelüket, korábbi tanulmányi hiányosságaik miatt. Általában segítséget és irányítást igényelnek a tanulás terén. Fokozottan kell önállóságra szoktatni őket és helyes tanulási technikákat elsajátíttatni velük. Helyes a nevelőszülők részéről, ha minden gyermek egyéni képességeinek és korábbi ismereteinek megfelelően választják meg, milyen napi felkészülési formát választanak a gyermek számára: iskolai keretek között vagy inkább otthon készüljön a másnapi iskolai feladatokra.

Összehasonlítva a két eredményt látható, hogy a nevelt gyermekek körében sokkal nagyobb arányban járnak a gyermekek napközibe, mint a saját családban élő gyermekek körében. Míg a nevelt gyermekeknek mindössze 37,7%-a (57 fő) nem járt napközibe, addig a saját családjukban nevelkedő gyermekek közül ez az arány sokkal több, közel kétszerese: 74,3 % (124 fő).

Az otthoni számítógép használatának kérdése érdekesen alakult. A két csoport között markáns különbség adódik e tekintetben: jelentősebb számban használnak otthon számítógépet a saját családjukban nevelkedő gyermekek, mint a gyermekvédelmi szakellátásban élők. (9. számú ábra) Míg a nevelt gyermekek közül számítógépet használ otthon 85 fő (56,3%), számítógépet nem használ 66 fő (43,7%). A kontroll csoportban 117 fő (77%) használ számítógépet. Összességében az otthoni számítógép használat a nevelt gyermekek több mint felét érinti (56,3 %). Ennek több oka lehet. Valószínűsíthető, hogy a számítógép használatát kisebb arányban engedik meg a nevelt gyermekeknek, illetve a gyermekek sokkal kisebb arányban rendelkeznek saját számítógéppel, mint a saját családban élők. (Nem vizsgáltam, hogy a nevelőcsaládok milyen arányban rendelkeznek számítógéppel.) A kontroll csoport tagjai közül kiugróan magas a számítógép használók aránya: 77 %.

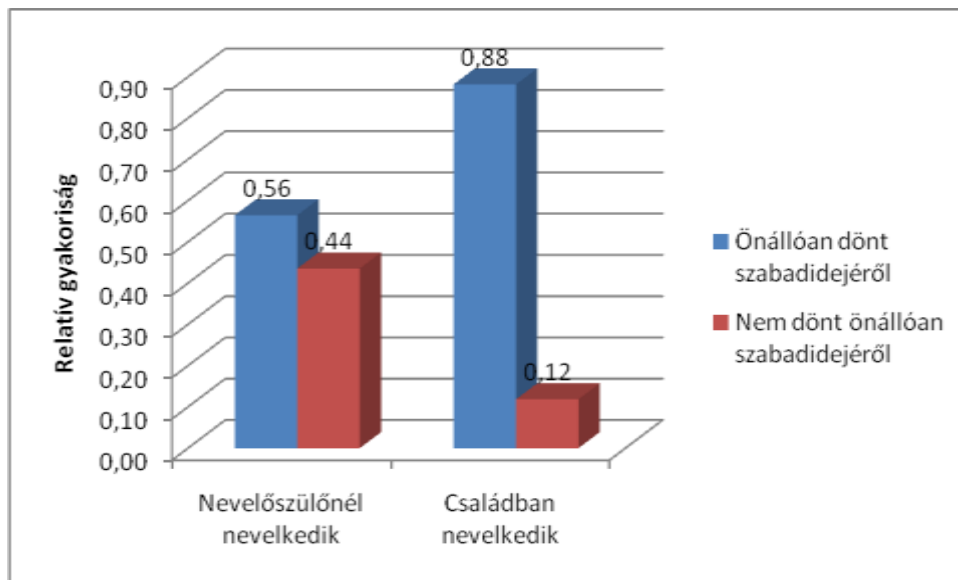

9. sz. ábra: Számítógép használat $p < 0,001$ ($n=303$)

Összességében elmondható, hogy a kontroll csoport gyermekei gyakrabban használják otthon a számítógépet, míg a nevelt gyermekek csoportjában ez az arány kisebb. Ennek okai változatosak lehetnek. A nevelőszülőknél kevesebb családban található számítógép vagy kevésbé engedik meg a nevelt gyermekek számára annak használatát. A nevelt gyermekek közül vannak, akik saját számítógépet használnak: akiknek a vagyoni helyzete engedi, gyámhatósági engedéllyel vásárolhatnak maguknak számítógépet. Ez a gyermek saját tulajdona, melynek meglétét a gyermekvédelmi szakemberek és a gyámhatóság egyaránt ellenőrzi. Vélhetően a gondozott gyermekek számítógép használatára körültekintőbben figyelnek a nevelőszülők, a gyermekvédelmi szakemberek által történő rendszeres ellenőrzés miatt. Így vélhetően kevesebb időt tölthetnek a számítógép előtt a saját családban élő gyermekeknél.

Kutatásomban érdeklődtem arról, hogy a gyermekek mennyire önállóak a szabadidő eltöltés kérdésében. Mennyiben befolyásolja szabadidejüket a szülői döntés? Maguk osztják be, vagy a szülők határozzák meg a gyermekek szabadidős tevékenységi formáit? A két csoport között markáns különbség mutatkozott e kérdésben. (10. számú ábra) A vizsgált nevelőszülőnél élő gyermekek csoportjában a gyermekek közül 70 fő (56,5 %) dönt önállóan, 54 fő (43,5%) esetében a nevelőszülők döntenek. A saját családban élőkénél a szabadidő mindössze 18 fő (11,8%) szülői döntés eredménye és 134 fő (88,2%) önállóan dönt a szabadidejének eltöltéséről. Összességében a vizsgált gyermekek mindkét csoportjában az önállóan döntők aránya lényegesen magasabb azoknál, akiknek a szabadidejéről a felnőttek

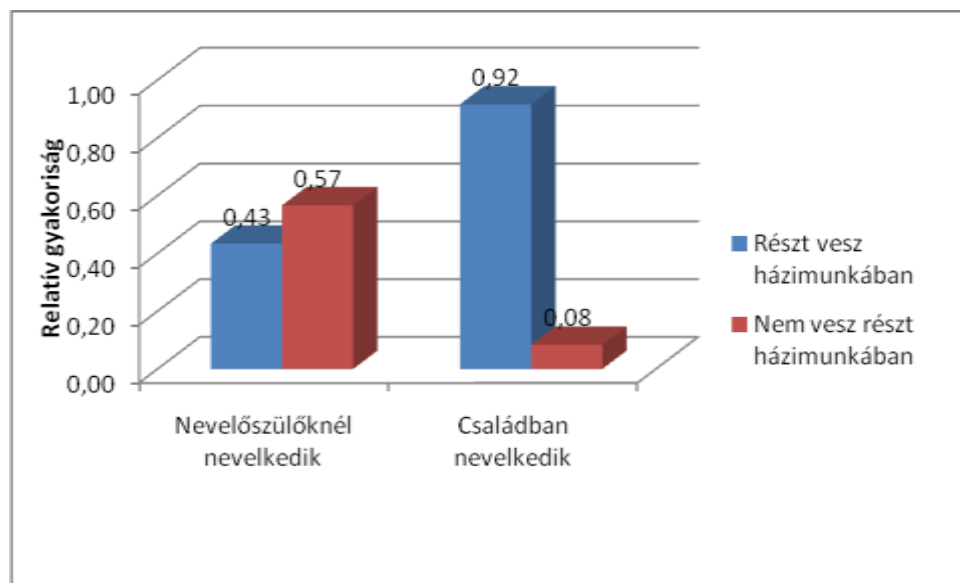
(szülők, nevelőszülők) döntenek; a gyermekek 73,9% maga határozza meg, mivel szeretné tölteni a szabadidejét. Feltételezhető, hogy a normakövető életvitel, a szabálykövető életmód kialakításával a nevelőszülők nagyobb önállóságot biztosítanak a gyermekeknek és a nevelt gyermekek is felelősségteljesebben döntenek e kérdésben. Ahol nem engedik a nevelőszülők a gyermek önálló döntését érvényesülni, legtöbb esetben oka, hogy a gyermek még nincs elég régen a nevelőszülőnél elhelyezve, adaptálódása folyamatban van és valószínűsíthető, hogy a nevelőszülő félti a gyermeket vagy nem eléggé bízik meg abban, hogy a gyermek hasznos tevékenységgel tölti el a szabadidejét. Dolgozatom elméleti részében írtam arról, hogy a gyermekek sok esetben kerülnek nevelőcsaládba azért, mert saját magatartásuk deviáns volt vagy a szülő nem élt normakövető életet, veszélyeztetve ezzel gyermekét. Így a pozitív minta alakítása a nevelőszülő feladata, amely hosszabb időt – esetenként akár több évet - vesz igénybe.

10. sz. ábra: Önálló döntés a szabadidőről $p < 0,001$ ($n = 276$)

A kontroll csoport tagjai közül sokkal nagyobb arányban döntenek a gyermekek önállóan a szabadidejükről. Összességében a saját családjukban élő gyermekek 88,2 %-a dönt önállóan a szabadidejéről. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a saját családban a szülő jól ismeri a gyermekét; tudja, mennyire önálló e téren gyermeke, mit lehet rábízni. A nevelt gyermekek szabadidejét a nevelőszülők inkább beosztják: nagyobb a felelősségük, számon kérik tőlük, mit engednek meg a nevelt gyermeknek. A saját családban élő, önállóan döntők aránya így harmadával több a nevelt gyermekek csoportjánál.

A házimunkákba való bekapcsolódás igen kényes kérdés a gyermekvédelmi szakellátásban. A nevelőszülői neveléssel kapcsolatban sajnos előfordulnak előítéletek, sztereotípiák a lakókörnyezet részéről: még manapság is előfordul, hogy a nevelőszülőket azzal vádolják lakókörnyezetükben, hogy a náluk elhelyezett gyermekeket dolgoztatják. Azonban a nevelőszülők fontos feladata, hogy a gyermekeket be kell vonni a ház körüli tevékenységekbe. A sikeresen elvégzett feladatok ösztönzőleg hatnak rájuk, a sikerélmények növelik önbizalmukat. Nagyon jelentős a nevelőszülővel együtt végzett tevékenység, amely által nemcsak tanul a gyermek, de szociális képességei is fejlődhetnek. A gyermek életkorát, értelmi és fizikai fejlettségét mindenképpen figyelembe kell venni. Probléma az is, ha a gyermek kihelyezése után hosszú ideig nem kap saját feladatokat, esetleg kíméletből, vagy ha a nevelőszülő úgy véli, hogy a gyermek az adott feladatot nem képes elvégezni. Nagyon lényeges, hogy csak olyan feladatot kapjon a gyermek, amelyet szívesen végez és nem megerőltető számára. A vizsgált mintában a nevelt gyermekek közül 81 fő (56,6%) nem vesz részt házimunkákban, 62 fő (43,4%) bekapcsolódik a különféle házimunka körébe tartozó tevékenységekbe. A saját családban élőknél fordított a helyzet: a gyermekek 91,6%-a, 142 fő kapcsolódik be a házimunkákba, és csak 8,4%-uk nem végez semmilyen házkörüli tevékenységet (13 fő). (11. számú ábra)

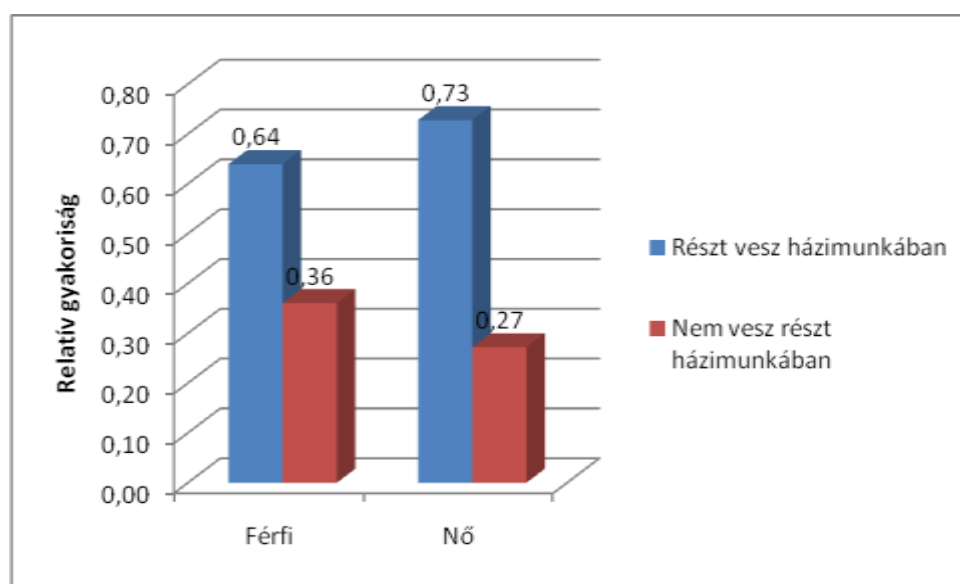

11. sz. ábra: Házimunka $p < 0,001$ ($n=298$)

A gyermekvédelmi gondoskodásban élő, vizsgált gyermekeknek kisebb csoportja vesz részt a házimunkában. A gyermekvédelmi szakellátás fontos feladata, hogy a felnőtt életre, a társadalomba történő beilleszkedésre, az önálló életvitelre való felkészülésre neveljék a gyermekeket. Ennek fontos állomása a munkára nevelés. Lényeges annak hangsúlyozása, hogy a gyermekeknek életkoruknak megfelelő és nem megerőltető munkát szabad végezniük.

Az összes gyermeket tekintve a saját családban élő gyermekek többsége, 91,6 %-a kiveszi részét a házimunkából. A házimunka részvétel tekintetében nagy különbség van a saját családban nevelkedő gyermekek javára: több mint háromnegyedük kapcsolódik be rendszeresen a házimunkákba, szemben a nevelt gyermekek csoportjával, akiknek fele sem végez valamilyen házimunkát. A házimunkában való részvétel igen változatos képet mutat. A gyermekek többsége a ház körüli tevékenységekből illetve a konyhai munkákból veszi ki a részét leggyakrabban.

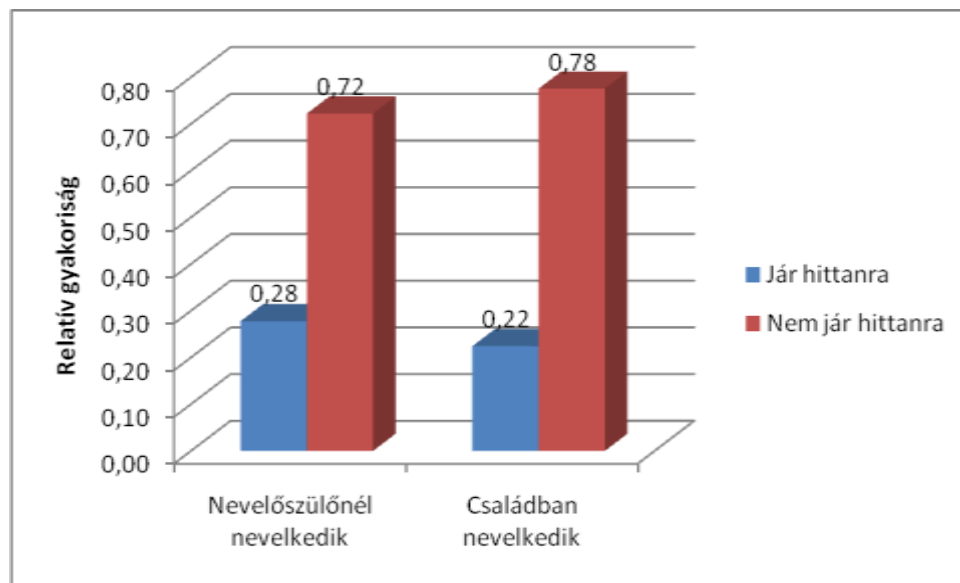
A konyhai tevékenységek körébe tartozott a gyermekek által felsoroltak közül: bevásárlás, bekapcsolódás a konyhai előkészítő munkálatokba (pl. borsófejtés, zöldségtisztítás), csipetkekészítés, főzés, sütés, grillezés, mosogatás, palacsintakészítés, terítés, törölgetés, rendrakás. Ház körüli munkák közül állatgondozást, kisállatok etetését, barkácsolást, kertészkedést, kerti munkákat, kutya ellátását, növények locsolását sorolták fel. Házimunka –takarítás csoportba tartozott a rendrakás, szoba rendberakása, szemét kivitele, takarítás, teregetés, szemétkihordás. A nevelőszülőknek kiemelt feladata az önálló életre történő felkészítés, bevonhatják a gyermekeket a házimunkákba, megtaníthatják őket a ház körüli tevékenységekbe.

12. sz. ábra: Nemek megoszlása a házimunka részvételben $p=0,132$ ($n=294$)

A nemek közötti eltérést is érdemes kiemelni. Ebben a tekintetben nincs különbség a két vizsgált csoport között: a lányok mindkét csoportban valamivel nagyobb arányban vesznek részt a házimunkában. (12. számú ábra)

A következő vizsgálati kérdés a hittanoktatásban való részvétel. Mindkét csoportban - az összlétszámhoz képest - kisebb arányban vannak a hittanra járók: nincs közöttük szignifikáns különbség. (13. számú ábra)

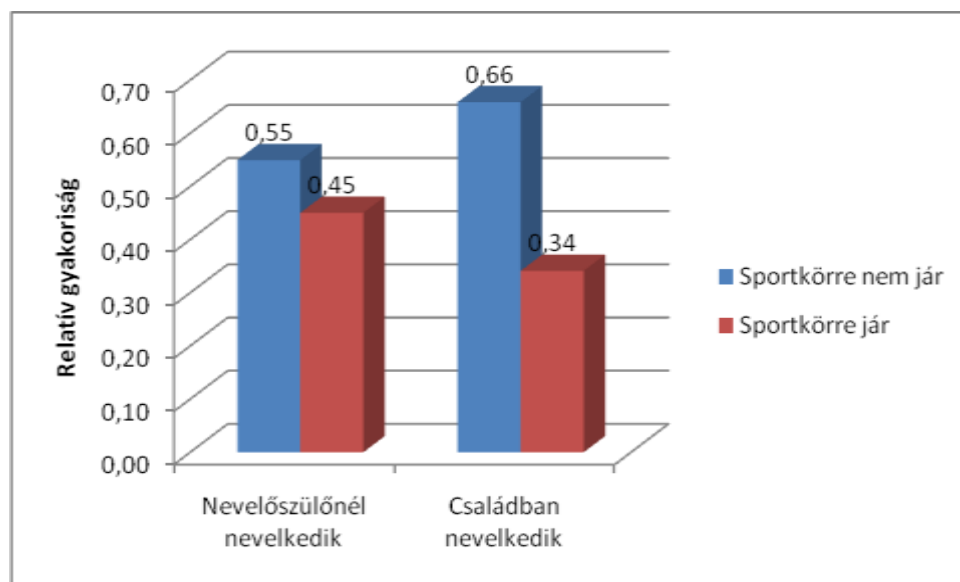
13. sz. ábra: Hittan $p=0,29$ ($n=300$)

A gyermeki jogok sorában kiemelt szerepe van a vallási hovatartozás szerinti nevelésnek – amennyiben a gyermek igényli. Az elhelyezési folyamatban minden esetben megkérdezzük a szülőt és a gyermeket, kíván-e hittan oktatásba bekapcsolódni. Amennyiben a gyermek igényli ezt, a gyermekvédelmi szolgáltatóknak és az általa foglalkoztatott nevelőszülőnek biztosítani kell a gyermek számára a hittan oktatáson való részvételt. A két csoport megoszlásánál azt tapasztalhattam, hogy nincs jelentős különbség a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelőszülőknél élők és a saját családban élő gyermekek hittan részvétele között. Némileg magasabb a nevelt gyermekek körében, melynek oka lehet többek között a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók helyzetének tervezése, melynek során ez a kérdés is felmerül. A nevelőcsaládok vallásossága is szerepet játszhat, továbbá az egyházak karitatív tevékenysége kiterjed a gyermekvédelmi szakellátásban élőkre.

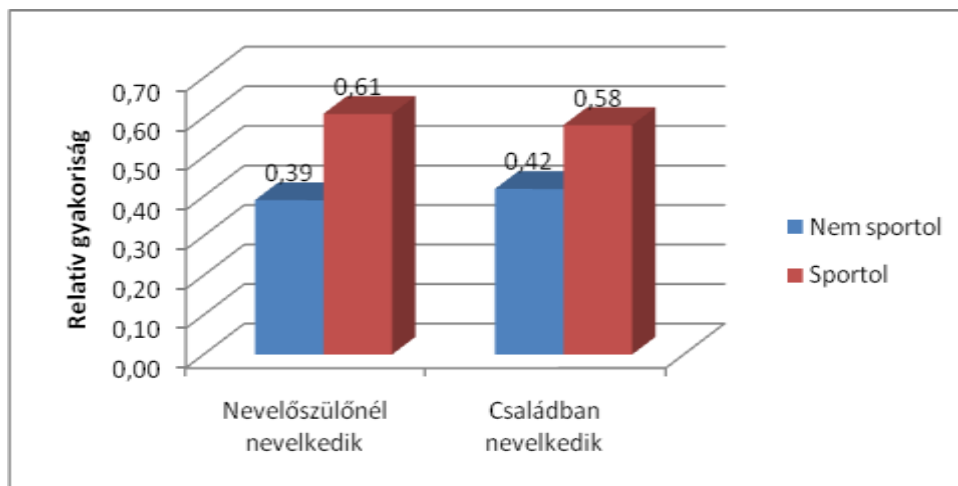
A gyermekvédelmi törvény a gyermek jogai között sorolja fel a szabad vallásgyakorlást, ez szerepel a gyermekek adatlapjaiban is. Ötféle tevékenységet találtam

kérdőíveim feldolgozása során, melyek ide sorolhatóak: hittan oktatás, egyházi tábor, templomi kórus, rendszeres templomba járás, egyház által szervezett programok (pl. ünnepekhez kötődő). A nevelőszülők között – bár ezt jelen kutatásunkban nem vizsgáltuk – sokan vallásgyakorlók. Templomba járnak, egyházi rendezvényekre kapcsolódnak be általuk a nevelt gyermekek. Vannak olyan települések a megyében, ahol nagy hagyományai vannak a hitéletnek a nevelőszülői nevelésben. Összességében azonban kutatásunk eredménye azt mutatta, hogy ebben a kérdésben mindig az adott család vallásos meggyőződése játszik szerepet, függetlenül attól, hogy nevelőszülőről vagy saját szülőről van szó.

Az eredmények azt mutatják, hogy a nevelőszülőknél élők nagyobb arányban kapcsolódnak be sportkörökbe. (14. és 15. számú ábra) E mellett az is látható, hogy a nevelt gyermekek és a saját családjukban élők között is a legkedveltebb szabadidős tevékenységi formák a különféle sportfoglalkozások. A nevelőszülőknél élők azonban az iskolai kínálatot veszik inkább igénybe, míg a családban felnövőök életében az iskolán kívüli lehetőségek nagyobb mértékben megjelennek.

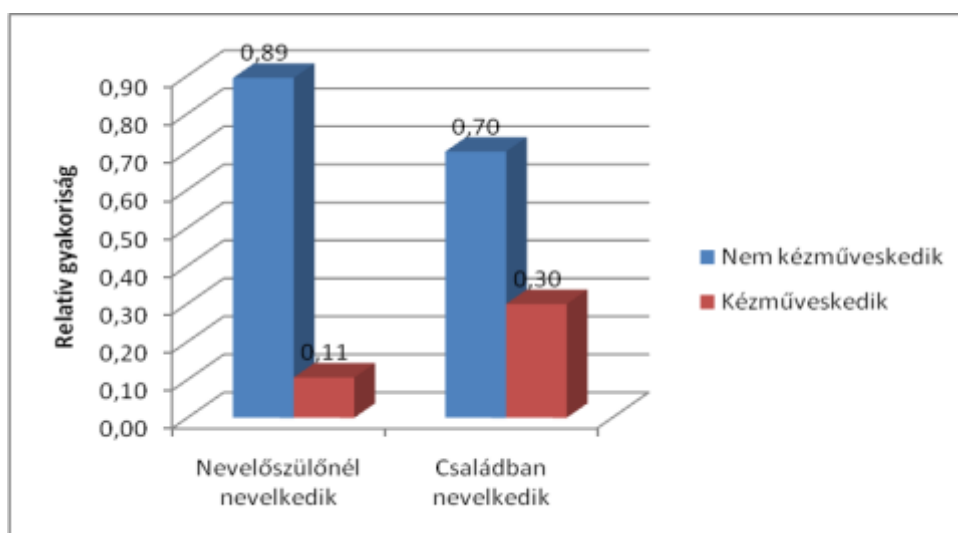

14. sz. ábra: Iskolai sportkör $p=0,031$ ($n=318$)

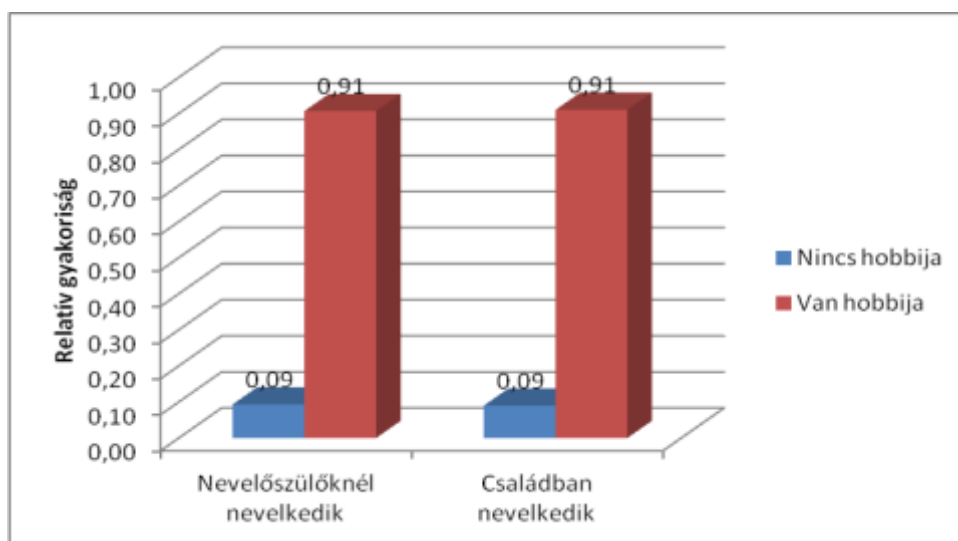
15. sz. ábra: Iskolán kívüli sport $p=0,648$ ($n=318$)

Vizsgáltuk a gyermekeknek iskolán kívüli kézműves foglalkozásokon való részvételét. A gondozott gyermekek csoportjában a részvételi arány mindössze 10,5% (16 fő). A kontroll csoport gyermekei sokkal magasabb arányban vesznek részt kézműves foglalkozásokon: több mint harmaduk, összesen 30,0 % (50 fő) jár kézműves foglalkozásokra. (16. számú ábra) Ebből arra következtethetünk, hogy a nevelt gyermekek a kézműves foglalkozásokba inkább az iskolában kapcsolódnak be, iskolán kívül sokkal kisebb arányban járattják a nevelőszülők a gondozott gyermeket kézműves foglalkozásokra.

16. sz. ábra: Kézműves foglalkozások $p<0,001$ $n=318$

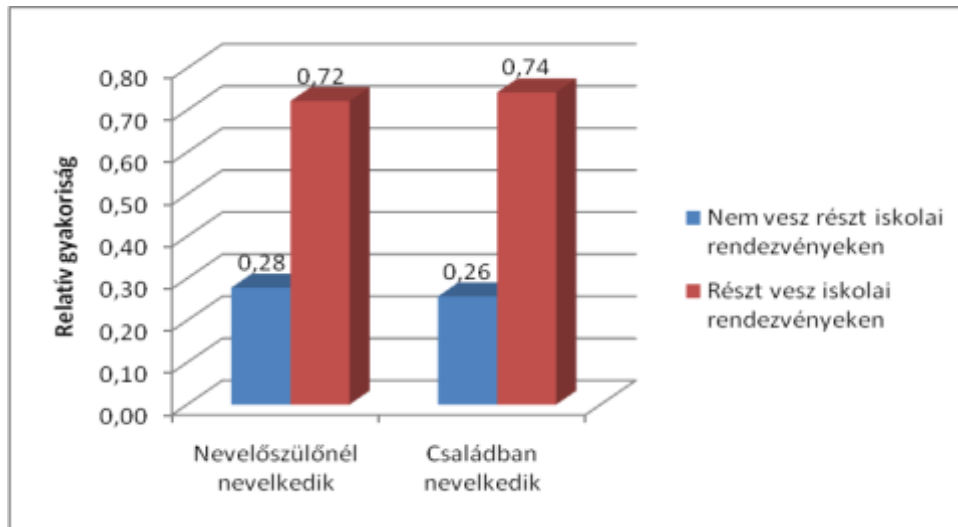
Lényeges kérdésnek tartom, hogy a gyermekek milyen egyéb, maguk választotta tevékenységekkel töltik szabadidejüket. Vizsgáltam, hogy a nevelt gyermekeknek vannak-e hobbijaik? Megállapítottam, hogy a gondozott gyermekek 90,0 %-ának (136 fő) van valamilyen hobbija. (17. számú ábra) Igen változatos tevékenységi formákat találtam: legnépszerűbbek a sportok, a kirándulás és a játék. Fontos szerepet töltenek be a gyermekek szabadidejében a különböző művészeti és kulturális tevékenységek. Sok az olvasással, tanulással, számítástechnikával kapcsolatos foglalkozás aránya és a ház körüli tevékenységek. Nincs szignifikáns különbség a hobbik tekintetében saját családban élők és a nevelt gyermekek között.

17. sz. ábra: hobbi $p=1,00$ ($n=317$)

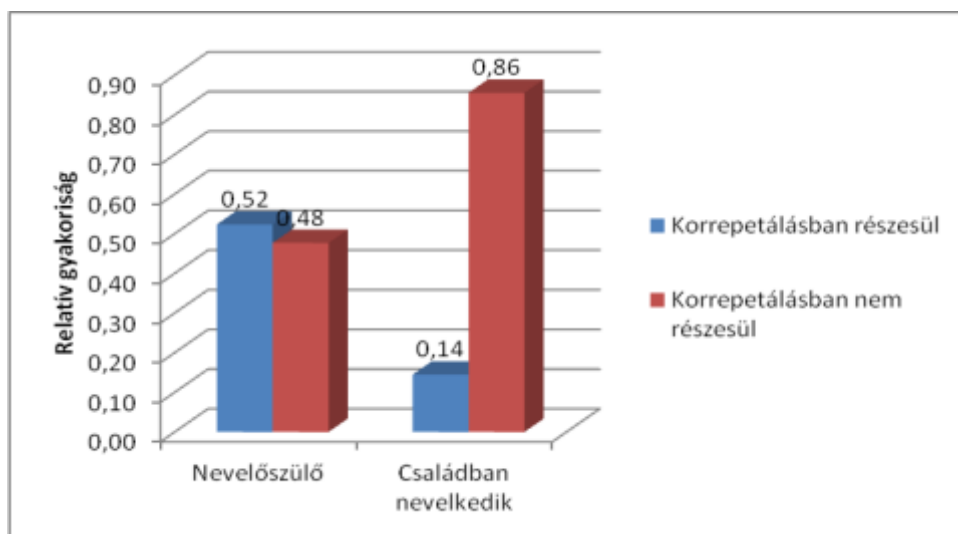
A nevelésbe vett gyermekek többsége (72,1%) bekapcsolódik a különböző iskolai rendezvényekbe. (18. számú ábra) Az általános iskolás korcsoportban (6-10 éves és 11-14 éves korosztály) közel hasonló arányban vesznek részt, a 15-18 éves korosztályban ez némiképp csökken. Oka, hogy a nevelőszülőknek a gyermek oktatására, iskoláztatására kiemelt figyelmet kell fordítaniuk: rendszeresen ellenőrzik őket a gyermekvédelmi szakemberek (nevelőszülői tanácsadók, hivatásos gyámok, gyámi gondozói tanácsadók) akik számon kérik a nevelőszülőktől, hogy biztosítják-e gondozottaik számára a rendszeres iskolába járást, az iskolai rendezvényeken való részvételt. Akár az elhelyezés megváltoztatását is eredményezheti, ha a nevelőszülő nem ügyel a nála elhelyezett gyermek iskolába járására. Sajnos akadnak olyan gyermekek – elsősorban a serdülőkorban gondozásba került fiatalokról van szó - akik már arra „szocializálódtak”, hogy nem szükséges iskolába járni, nem érték a tanulás. Ezen gyermekekkel nagyon nehéz megértetni, hogy a tanulás értéket képvisel. Sajnos elég gyakran előfordul, hogy a serdülőkorú gyermek nem akarja

teljesíteni az iskolába járás kötelezettségét, az iskolai rendezvényeken pedig nem szívesen vagy egyáltalán nem vesz részt.

18. sz. ábra: Iskolai rendezvényeken való részvétel $p=0,705$ ($n=318$)

A nevelőszülőknél élő gyermekek 52%-a részesül korrepetálásban, szemben a családban élők 14%-val. Ez az eredmény is mutatja, hogy a nevelésbe vett gyermekek számára nagyon fontos a tanulás segítése, melyhez a nevelőszülők számos alkalommal vesznek igénybe külső segítséget (pl. szaktanárt). A saját családban élő gyermekeknek sokkal kisebb arányban van erre szükségük, a mintában szereplő gyermekek közül 86 % egyáltalán nem vett részt korrepetáláson. (19. számú ábra)

19. sz. ábra: Korrepetáláson részvétel $p<0,001$ ($n=317$)

Kutatásom eredményei igazolták, hogy a saját családjukból kiemelt gyermekek hátrányaikat sokan egész életükben sem lesznek képesek leküzdeni. Ezt igazolta, hogy a nevelt gyermekek között – a saját családban élőkhez képest – elenyésző volt azon gyermekeknek száma, akik nem vettek részt szakértői vélemény alapján előírt fejlesztésben. Ide sorolhatók az iskolai felzárkóztatáshoz, fejlesztéshez, tehetséggondozáshoz köthető programok, tevékenységek, valamint a logopédiai, fejlesztőpedagógus által biztosított foglalkozások. Ezeket legtöbbször az iskolai tanítási órák után biztosítják a gyermekeknek. Ez azonban sokszor nem elég, ezért a nevelőszülők az iskolai fejlesztéseken kívül korrepetálást is biztosítanak a gyermekek számára. Nem vizsgáltam, hogy a fenti csoportban a korrepetálást a tanítás után az iskolában szakemberek vagy iskolán kívül a nevelőszülők által biztosított más személyek végzik (pl. családtag, diáktárs, fizetett különórát tartó pedagógus). Összességében elmondható, hogy a nevelt gyermekek többségének van szüksége az eredményes tanuláshoz tantárgyi felzárkóztatásra, korrepetálásra.

5. Szabadidős tevékenységek a nevelőcsaládokban elhelyezett gyermekeknél

A családjukból kiemelt gyermekek számára a gyermekvédelmi törvény biztosítja azokat a jogokat, mely alapján e gyermekek érdeklődésüknek megfelelő szabadidős foglalkozásokon és tehetségfejlesztő programokon vehetnek részt. A nevelőcsaládokban nevelkedő gyermekek többségükben jelentős szocializációs és kulturális hátránnyal, ingerszegény környezetből érkeznek a nevelőcsaládjukba. A gyermekvédelmi szakemberek rendszeresen ellenőrzik, hogy a nevelőcsaládban elhelyezett gyermekek részére biztosítják-e a nevelőszülők az előírt feltételeket, a kulturált szabadidő eltöltéséhez szükséges eszközöket, megkapják-e a számukra szükséges fejlesztéseket. Van-e helyes időbeosztásuk, a tanulási időn kívül biztosítják-e számukra a pihenőidőt és a szórakozásra, kikapcsolódásra alkalmas időtartamot? Ennek érdekében a gyermekek nevelőcsaládban történt elhelyezése után minden gyermeknek egyéni gondozási – nevelési tervet készítenek, mely tartalmazza a felsorolt kérdéseket. Feladatokat határoznak meg a gyermek és a nevelőszülő számára, a teljesítéshez szükséges határidőket pedig rögzítik. A nevelési tervben meghatározott feladatok teljesítéséért felelős a nevelőszülő, a nevelőszülői tanácsadó és a gyermek törvényes képviselője, a gyermekvédelmi gyám. Kutatásomban a nevelési tervben meghatározott célok és feladatok közül vizsgáltam, hogy a gyermekek a kötelező iskolai foglalkozásokon kívül

bekapcsolódnak-e különböző programokba? Biztosítanak-e számukra új lehetőségeket, esélyt érdeklődésük kibontakoztatásához? A gyermekek adatlapjainak értékelése, dokumentumelemzés során változatos tevékenységformákat sikerült összegyűjteni, összeállítani, összehasonlítva a családban élő gyermekek tevékenységeinek gyakoriságával.

5.1. Iskolai neveléshez kapcsolódó foglalkozások

A szakkörök népszerűnek bizonyultak a nevelt gyermekek csoportjában. Sok gyermek kapcsolódik be különböző szakkörök, diákkörök munkájába. Ide soroltuk továbbá az iskolai versenyeket, amelyeken a gondozott gyermekek részt vesznek: szép kiejtési verseny, mesemondó verseny, drámaszakkör, sportkörök, iskolai kórus és zenetanulás. A színházba járás nem gyakori a nevelőcsaládban nevelkedők körében. Általában az iskolai foglalkozásokhoz kapcsolódóan mennek színházba a gyermekek. Számuk kevesebb a családban élők színház látogatásához képest. A színházhoz képest a moziba járás sem jellemző tevékenység a nevelt gyermekek körében, számuk elenyésző. A családban nevelkedők sokkal nagyobb arányban járnak moziba. A nevelőszülők biztosítják a gyermekek részvételét; nemcsak a kötelező tanulmányi kirándulásokon, hanem az osztálykirándulásokon is részt vehetnek a gondozott gyermekek. Iskolai könyvtárba jár a nevelt gyermekek 18,5 %-a, azonban lényegesen kevesebben mint a saját családban élők (46,1%). Az általam vizsgált nevelt gyermekek egyáltalán nem járnak múzeumba. Szembeszökő a különbség a saját családban élők 25,7%-ához képest.

Tevékenység	Nevelőszülőknél nevelt Relatív gyakoriság (%)	Családban nevelt Relatív gyakoriság (%)
Szakkör	44,4	32,9
Színház	4,6	24,6
Mozi	2	27,5
Osztálykirándulás	52,3	64,1
Iskolai könyvtár	18,5	46,1
Múzeum	0	25,7

1. sz. táblázat: Iskolai szabadidős tevékenységek (Saját szerkesztés)

5.2. Iskolán kívüli tevékenységek

A vizsgált gyermekek körében a sporttevékenységek között a listavezető magasan kiemelkedő százalékban a kerékpározás volt. Ennek – lévén vidéki, alföldi településekről beszélünk - elsősorban a sport mellett közlekedési szerepe van (hasonlóan a kismotorozáshoz). Csekély mértékben ugyan, de előfordult a jogosítvány megszerzésére irányuló tevékenység, elsősorban a középiskolás tanulók körében. Különböző sport tevékenységet sorolhatunk ide: többek között kerékpár, kismotorozás, lovaglás, horgászat, sakk, pingpong, kosár- és kézilabda, futball, mini gokart, tollaslabda, különféle harcművészetek, tájfutás, fogathajtás, görkorcsolya, mezei futás, tájfutás, fáklyafutás, atlétika, úszás, jóga. Ezen kívül kedvelt a konditerembe járás, népszerű a strand és uszoda, versenysportok, edzés, biciklitúra.

A nyaralás a nevelőcsaládokban elhelyezett gyermekek negyedrésznél fordul elő. A saját családban élőknel sokkal gyakoribb a nyaralás, közel háromszorosa a nevelt gyermekeknel. A kirándulás kedvelt tevékenységi forma a nevelőcsaládok körében. A szolgáltatók a nevelőszülők számára előírják, hogy az iskolai szünetekben élményeket biztosítsanak a gyermekek számára. Megyénkben sok meleg vizű fürdőhely, folyópart található, könnyen elérhető rövidebb utazásokra. Így jellemzőbb a rövidebb utazások tervezése. A szolgáltatók maguk is gyakran szerveznek rövidebb utakat (különösen egy-egy meghatározott céllal) a gondozott gyermekek számára. Látható a kutatási eredményeken, hogy a nevelt gyermekek körében nagy arányú a kirándulásokon résztvevők aránya, csaknem duplája a saját családban nevelkedőkhöz képest.

Tevékenység	Nevelőszülőknél nevelt Relatív gyakoriság (%)	Családban nevelt Relatív gyakoriság (%)
Sportolás	60,9	56
Nyaralás	23,2	68,4
Kirándulás	81,5	43,6
Otthoni tanulás	82,8	70,3

2. sz. táblázat: Szabadidős tevékenységek iskolán kívül (Saját szerkesztés)

Az otthoni tanulás mindkét csoportban jelentős aránnyal szerepel, bár kissé több a nevelt gyermekek körében. Ennek több oka lehet. Leginkább a gyengébb tanulmányi

eredményt, a tanulási motiváció hiányát feltételezem (szükséges velük otthon is foglalkozni, kikérdezni a leckét, ismételni a napi tananyagot). A saját családban élők önállóbbak, eredményesebben a tanulásban.

5.3. Összegzés a nevelt gyermekek szabadidő eltöltéséről

A nevelőszülői elhelyezés célja és feladata elsődlegesen, hogy a gyermek számára lehetőleg olyan állandó és biztonságos környezetet nyújtson, ahol a gyermek családi mintával ismerkedhet. Megtanulhatja a szabályokat, a társadalmi elvárás szerinti viselkedést, alkalmazkodást a társadalmi normákhoz. A nevelőszülők mind különbözőek: iskolai végzettségük, környezetük, nevelési céljaik, életmódjuk, ismereteik, kulturáltságuk változó, ezért az általuk nyújtott minta sem egyforma. Közös bennük, hogy más szocializációs közegből került gyermekeket kell a saját környezetükbe illeszteniük, gondozniuk, nevelniük, életre felkészíteniük. Az őket működtető nevelőszülői hálózatok azonos elvárásokat támasztanak velük szemben. Kötelezettségeiket jogszabályok határozzák meg, nevelői tevékenységüket folyamatosan ellenőrzik. A nevelés terén fontos szerepük van a gyermekek tanulás iránti motivációinak erősítésében, az iskolai és iskolán kívüli szabadidős tevékenységekbe való bevonásban. Ehhez a szükséges feltételeket biztosítaniuk kell és elősegíteni, hogy a gyermek hasznos foglalatosságokkal töltsé idejét a kötelező iskolai feladatok elvégzése után – iskolában és otthon egyaránt. Minden tőlük telhetőt meg kell tenniük, hogy a náluk nevelkedő gyermek tartózkodjon a káros szenvedélyektől. A hasznos szabadidő eltöltés segíti a gyermek szocializációját, későbbiekben a társadalmi beilleszkedését. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a nevelőszülők különböző társadalmi helyzete, eltérő iskolázottsága, érdeklődési köre a nevelést jelentősen befolyásolja. Azonban mindnyájuk számára azonos kötelezettségek, elvárások vannak a nevelés-gondozás terén, melyet teljesíteniük kell. Ellenkező esetben a nevelőszülői jogviszonyt a működtető megszüntetheti. A gyermekvédelmi szakemberek segítik a nevelőszülőket a szabadidő helyes beosztásában, a tevékenységek kiválasztásában és együttműködnek közös programok szervezésében.

Számtalan közös tevékenység fordul elő a nevelőcsaládokban: sütés, grillezés, sátorozás, éttermi ebéd, közös strandolás (fürdő), folyóparti séták, kutyasétáltatás, tévézés, kirándulás, nyaralás, barkácsolás, családi ünnepek. A közös programoknak kiemelt

jelentősége van a gyermekek a nevelőcsaládokba való beilleszkedésében, kötődésében. Gyakorlati tapasztalatok mutatják, hogy sok gyermeket a nevelőcsaládban együtt megélt élmények, kedvelt szabadidős tevékenységek segítettek hozzá káros szenvedélyek megelőzéséhez, későbbi sikeres beilleszkedéshez. Egyéb tevékenységek: a többi csoportba nem sorolható tevékenységek tartoznak ebbe a körbe. A nevelt gyermekek körében leggyakrabban - az iskolai fejlesztések és az otthoni tanulás mellett - az iskolai tanulmányokhoz kapcsolódó gyakorlás szerepelt. Amint a nevelőszülők az interjúban erről beszámoltak, sok gyermeknél szükség van lecke kikérdezésére, ismétlésre. Ezen kívül a programok között előfordult: játszótérre járás; munka; közösségi programok; cserkészet; környezetvédelem; vérszerinti testvérekkel való közös együttlét. Ide soroltam továbbá az iskolán kívüli és a nevelőcsalád otthonán kívül töltött időt: kollégiumban töltött szabadidőt, nevelőszülői hálózat által szervezett külföldi csereprogramokat, falusi vendéglátást, szabás-varrás tanfolyamot, külön nyelvtanulást és nyelvórákat, zeneiskolai hangszer tanulást, fűvőszenekarban szereplést.

A gyermekeket – saját családban élőket és a nevelőszülői gondozás alatt állókat egyaránt – megkérdeztem arról, mit jelent nekik a szabadidő. Többségük úgy nyilatkozott, hogy a szabadidő fontos számukra: egyedül vagy a barátokkal töltik szabadidejüket. Sokan segítenek a házimunkákban szüleiknek, nagyszüleiknek. Szívesen gondozzák a háziállatokat. Leggyakrabban előforduló szabadidős tevékenységeik a különböző sportágak közül kerülnek ki; első helyen a foci, azt követően a lovaglás és a kerékpározás. Szeretnek sétálni és a természetben, szabadban tartózkodni. Szívesen rajzolnak, olvasnak. Vannak, akik táncolni járnak, énekkarosok, zenélnek (dobolás, gitározás). Szívesen beszélgetnek barátaikkal, de a hozzátartozóikkal is. Leginkább azt kedvelik a szabadidőben, hogy azt csinálják, amit szeretnek. A különféle játékok és a pihenés fontos számukra. Sokan emellett említik a tanulást, mint szabadidős tevékenységet. Szívesen számítógépeznek, tabletet használnak. Vannak, akik egyházi rendezvényekre, gyülekezetekbe járnak, bibliát olvasnak. Sokan írtak arról, hogy jól érzik magukat a szabadidejükben. Néhány gyermek beszámolójában sajnálatosan a szabadidő káros eltöltésének formái is feltűnnek: „szívás”, „flash”, csavargás, egész napos unatkozás. Ezek azonban csak néhány esetben fordultak elő.

6. Összegzés

Összességében megállapítható, hogy a tanulók szeretik és értékesnek tekintik a szabadidejüket, melyet az is jelez, hogy a szabadidő beosztására többségük odafigyel. Jól érzik magukat, szeretnek egyedül lenni, de legalább ilyen fontos számukra a barátokkal való együttlét. A kérdőívek egyik válasza a szabadidőről: „Teljes mértékben kikapcsol, mert elvonja a figyelmemet. Szeretek kertészkedni, szeretem a virágokat, mert feldobnak, és jobb hangulatom lesz tőle. Jókat szeretek sétálni, és ilyenkor nézem a virágzó bokrokat, és virágokat, fákat. A tavaszt és a nyarat idézik elő, hogy itt a jól megérdemelt pihenés!”

A nevelőszülők döntésétől függetlenül az őket működtető szolgáltató rendszeresen ellenőrzi és befolyásolja a gyermekek számára biztosított szabadidős tevékenységeket.

6.1. Következtetések, javaslatok: a hipotézisek áttekintése

A disszertáció elején feltett kérdéseim alapján – a hipotéziseket illetően – a következő megállapításokra jutottam:

H1: A nevelőszülők által biztosított és a saját család szabadidős programjainak változatossága nem mutat szignifikáns különbséget.

A nevelőcsaládokban élő gyermekek szabadidős tevékenysége a dokumentumelemzések alapján nagy változatosságot mutat, de nem mutat szignifikáns különbséget a saját család által biztosított programokhoz képest. Jelentős az iskolában, de tanórán kívül végzett tevékenységeknek az aránya. A nevelőszülők a gondozott gyermekek többségét napközis foglalkozásokra, illetve tanulószobai foglalkozásokra írták (kutatásunk mintavétele még az egész napos iskola bevezetése előtt történt). Iskolai rendezvényeken részt vett a nevelt gyermekeknek több mint 70%-a. Az iskolai rendezvényekbe való bekapcsolódást a nevelőszülői hálózatot működtetők fontosnak tartják. Nagy jelentősége van a gyermek iskolai beilleszkedésében annak, hogy a nevelőszülők biztosítják-e mindazon feltételeket a gyermekek számára, amelyeket a saját családban élők megkapnak. A nevelőszülői

kötelezettséget a szolgáltató számon kéri a nevelőszülőtől. A gyermek ugyanis nem kerülhet hátrányba e téren sem, iskolatársaitól, osztálytársaitól. Fontos kérdés az iskolai beilleszkedés, a sikeres tanulmányok egyik előfeltétele. Sok esetben tapasztaljuk, hogy a nevelésbe kerülő gyermek korábban egyáltalán nem járt iskolába, vagy sok igazolatlan hiányzása volt. Ezért is nehéz számukra az új iskolai környezetbe történő beilleszkedés. Éppen ezt segítheti elő az iskolai rendezvényekbe való bekapcsolódás, a napközi, az osztálykirándulásokon való részvétel, különböző szakkörökbe, sportkörbe való bekapcsolódás. Az iskolai szabadidős tevékenységek mellett fontos a gyermekek számára az a szabadidő, melyet a nevelőcsaládban töltenek. Ennek minősége, hasznos eltöltése, különböző programokba való bekapcsolódás biztosítása fontos feladata, kötelezettsége a nevelőszülőknek. A vizsgált tevékenység formákból láthattuk, hogy a gyermekek gyakran járnak kirándulni a nevelőcsaládokkal. Bekapcsolódnak a nevelőszülők saját családi programjaiba. Otthoni tanulás, különböző sport és kulturális tevékenységek színesítik életüket.

Az eredményes neveléshez tartozik a gyerekeknek a házimunkákba való bevonása. E téren a dokumentumelemzések alapján tapasztalhattuk, hogy a nevelőcsaládban kisebb arányban kapcsolódnak be a gyermekek a házimunkákba, mint a saját családban élők. A házimunkák összetétele nagy változatosságot mutat. Három fő csoportot alkottunk a dokumentumok értékelésekor. Az adatokat elemezve konyhai tevékenységeket (1.), ház körüli munkákat (2.) és a házimunka-takarítás tevékenység (3.) csoportokat találtunk.

Mindezekkel a tevékenységekkel új lehetőségeket biztosítanak a gondozott gyermekeknek személyiségük teljesebb kibontakoztatásához. A nevelőszülők folyamatos segítséget kapnak a gyermekvédelmi szakemberektől. Az első hipotézisemet igazoltnak tekinthetem. A szolgáltatók igyekeznek minél több és változatosabb programot kínálni a gyermekek számára. A saját családban élők szabadidős tevékenységei is igen változatosak. Kutatásom eredményei alapján azt is megállapítottam, hogy a nevelőszülők által biztosított és a saját család szabadidős programjainak változatossága nem mutatott jelentős eltérést.

H2: A gyermekek szabadidő eltöltéssel kapcsolatos önálló döntését a nevelőszülők inkább befolyásolják.

A nevelőszülők a gyermekek több mint 70%-a esetében beosztják a szabadidejüket, figyelnek - ügyelnek a szabadidő eltöltésére. Ettől függetlenül a gyermekek több mint 46 %-a

önállóan dönt a szabadidős tevékenységeiről. A gyermekek nagy többsége rendelkezik valamilyen hobbival, kedvelt időtöltéssel. Ezek közül kiemelkedik a sport (legnagyobb arányban a foci, a kerékpározás és a különböző kirándulások), de számosan vesznek részt művészeti tevékenységekben (rajz, tánc, zene), illetőleg olvasás-kultúra szerepe is jelentős. Fontos a szabadidő eltöltés szempontjából az otthoni számítógép használat, a nevelt gyermekeknek több mint fele számítógépezik otthon. A hitéletnek sok gyermek életében jelentős szerep jut: közel harmaduk jár hittanra, negyedük egyházi rendezvényeken rendszeresen részt vesz. (Mintavételünk idején még nem volt iskolai tantárgy a hittan, csak szabadon választhatták.)

Kutatásom eredményei azt mutatták, hogy a nevelőszülők biztosítják a hátrányos, sőt veszélyeztetett helyzetből családjukba került gyermekek személyiségének kibontakoztatásához szükséges iskolai és iskolán kívüli szabadidős tevékenységek széles tárházát, ugyanakkor a saját családban élőkénél nagyobb ellenőrzést gyakorolnak a gyermekek szabadidő eltöltése felett. A nevelőszülők iskolai végzettsége csak részben befolyásolja ezt a folyamatot. A nevelőszülők ugyanis az őket működtető intézmény fenntartó ellenőrzése alatt állnak. Ezért sem szándékosan, sem esetleges hiányos iskolázottságukból következően nem gátolhatják a náluk elhelyezett gyermekeket továbbtanulásukban, tehetségük kibontakoztatásában. El kell ismernünk azonban, hogy a nevelőszülő szokásainak, értékrendjének, saját érdeklődésének mindenképpen szerepe van a nevelt gyermek életében, hiszen elsősorban ezzel szembesül nap mint nap a nevelőcsaládban. Azt pedig, hogy egy nevelőszülő milyen tevékenységeket preferál a saját családjában, mindenképpen befolyásolja saját iskolai végzettsége, s így – bár közvetve – de ez hatással lehet a nevelt gyermekekre is. Igazoltnak tekintem második hipotézisemet a tekintetben, hogy a nevelőszülők folyamatos instruálása és ellenőrzése biztosítja a szabadidős tevékenységek változatosságát. Azzal a kiegészítéssel, hogy a nevelőszülői ellátás elsősorban a felügyeleti elvárások alapján mutat olyan változatosságot, mint a családban nevelkedő gyermekek esetében. Ennek következtében a gondozott gyermekek szabadidős programjainak változatossága nem függ a nevelőszülők iskolai végzettségétől.

A dokumentumelemzés és a kérdőívek, valamint nevelőszülőkkel készült interjúk feldolgozása alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a gondozott gyermekek számára változatos programok kínálatából jelentősen kiveszik részüket a nevelőszülőket működtető hálózatok is. Számos fenntartó – különösen a sok férőhellyel rendelkező hálózatok - alkalmaz már szabadidő szervezőt.

Az utóbbi években a szolgáltatók – felismerve a hasznos szabadidős tevékenységek pozitív személyiségformáló hatását - növekvő mértékben igyekeznek plusz foglalatosságokat (sport, kultúra) kínálni a saját családon kívül nevelkedő gyermekeknek hétvégékre, ünnepekre, iskolai szünetek idejére. Ezt természetesen mindkét csoportnál befolyásolják a szülők életkörülményei. Minden szempontot figyelembe véve azt állíthatom, hogy a harmadik hipotézisem is igazolódott – az életkori sajátosság erősebben meghatározó tényező, mint az, hogy milyen a gyermek és a szülő kapcsolata.

Elmondható, hogy a nevelőszülők megteremtik a feltételeket a gondozott gyermekek változatos szabadidős programjaihoz. Ezzel esélyt biztosítanak a hátrányok leküzdéséhez. Eredményeim azt is mutatták, hogy a nevelőcsaládban élő gyermekek tevékenységrendszere és a saját családban élőké nem különbözik jelentősen. Az életkornak megfelelő tevékenységek kiválasztásában fontos szerep hárul a nevelőszülőknél kívül az iskolára, a pedagógusokra valamint a - nevelőszülővel nevelési, gondozási tevékenységében segítő, ellenőrző - gyermekvédelmi szakemberekre.

6.2. Összegző gondolatok

Összességében elmondható, hogy a nevelőszülők biztosítják a hátrányos, sőt veszélyeztetett helyzetből családjukba került gyermekek személyiségének kibontakoztatásához szükséges iskolai és iskolán kívüli szabadidős tevékenységek széles tárházát. Ezzel új lehetőségeket biztosítanak a gondozott gyermekek számára, személyiségük teljesebb kibontakoztatásához. E tevékenységükhöz folyamatos segítséget kapnak a gyermekvédelmi szakemberektől.

A nevelőszülőket működtető intézményi fenntartók és a hatóságok ellenőrzéseik során a hasznos szabadidő eltöltést figyelemmel kísérik. A kérdőívek értékelésénél nem vettem figyelembe – bár a gyermekek válaszoltak e kérdésre -, hogy a saját családjukban élő gyermekek kivel, kikkel töltik szabadidejüket. Ennek oka, hogy a nevelőcsaládban élőkről rendelkezésre álló dokumentumok erre vonatkozó adatokat nem, vagy csak elvétve tartalmaztak. Nem vizsgáltam azonban azt – a pozitív eredményeket jelentősen befolyásoló tényezőt - sem, hogy a gyermek mennyi időt töltött gyermekvédelmi szakellátásban, nevelésbe vétel alatt. Ezt kizárólag a vizsgált gyermekek kiválasztásánál vettem figyelembe: fontos adat volt számomra, hogy a kutatásban olyan gyermekek dokumentumait elemezzem,

akik már legalább egy évet nevelésben töltöttek. Olyan gyermekeket vizsgáltam, akiknél nem történt időközben gondozási hely-változás. Emiatt eredményeimet a folyamatosan gondozásban lévő, gyermekvédelmi szakellátásban nevelésbe vétel alatt egy gondozási helyen nevelkedő, nevelőcsaládban élő gyermekek köréből nyertem. Nem vizsgáltam a speciális szükségletű, deviáns gyermekeket és olyanokat sem, akiket bármely okból más családba kellett áthelyezni, vagy akik időközben hazakerültek. Vélelmezhetően ezért kutatásom a valós helyzetenél pozitívabb eredményeket mutatott.

6.3. Záró gondolatok

Hogyan kapcsolódik össze tehát a szabadidő és a gyermekvédelem? A gyermekvédelem olyan szakma (hivatás), melyben a szakemberek nehéz feladatot vállalnak. A halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeknek nemcsak otthont és szülőt kell pótolniuk, hanem meg kell ismertetni őket a világnak olyan dolgaival, eseményeivel, történéseivel, folyamataival, amelyektől korábbi életükben – feltehetőleg – el voltak zárva, vagy valamilyen okból nem jutottak hozzá. A hasznos szabadidő eltöltés nemcsak azért fontos a gyermeknek, mert új élményekkel és új ismeretekkel gazdagodhat, hanem örömezéshez is juthat általa. A szabadidő eltöltésének milyensége – tartalmassága, rendszeressége, intenzitása, stb. – mindenképpen jelentősen befolyásolja, de talán még egész életre vonatkozóan is meghatározhatja az egyén személyiségfejlődését. Ezért kisgyermekkortól lehetőséget kell adni a gyermeknek az értelmes, konstruktív szabadidő eltöltés lehetőségére. Támogatni és irányítani e téren, hiszen ez is a tanulási folyamat része. A gyermekvédelmi szakellátásban felnövő gyermekeknek sok esetben már az anya - gyermek kapcsolat sérüléséből, hiányából erednek magatartási, beilleszkedési, tanulási problémáik. Gyakran előfordul, hogy alig, vagy csak felszínesen ismerik szüleiket, hozzátartozóikat. Keveset tudnak gyökereiről. Nem tudják, mit hoztak családjukból; családtagjaik közül ki, miben volt tehetséges? Segíteni kell nekik, hogy minél többet tudjanak „kihozni” magukból, támogatást nyújtani tehetségük kibontakoztatásához, pozitív mintát mutatni számukra. Major Zsolt Balázs írja a gyermekvédelemről: „A gyermekvédelem önálló szakma, hivatás. Önmagában sem a pedagógia, sem a pszichológia tudományának ismeretei nem elégségesek a mindennapi szakmai munka támogatásához. Ha nem mély megértésre, „a felszín mögé nézésre” épülő

eklektikus szemléletmóddal közelítjük meg a gyermekvédelmi feladatokat, szükségszerűen azt fogjuk érezni, hogy tehetetlenek vagyunk, „nincs eszköz a kezünkben”. És valóban nincs eszköz a kezünkben, ha nem tekintünk a dolgok mélyére, nem értjük meg valóban, hogy mi zajlik, zajlott le a gondozott gyermekek lelkében.” (Major 2009:194)

Örvendetesnek tartom, hogy utóbbi években a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek egyre inkább felismerik a szabadidő eltöltés jelentőségét a gyermek optimális fejlődésében. Megyémekben a szolgáltatók egyre több eseményt, hétvégi élményprogramokat, különféle sport és kulturális tevékenységeket biztosítanak a nevelt gyermekeknek. Úgy tűnik, a hasznos szabadidő eltöltés egyre fontosabbá kezd válni a gyermekvédelmi szakellátásban. Ezzel segíthetjük a gondozott gyermekek kedvezőbb személyiségfejlődését, önismeretük fejlesztését. Hiszem, hogy a jó mindenki benn lakozik; megfelelő segítséggel, tartalmas időtöltésekkel sikerül a nevelőszülőknél felnövekvő gyermekekből érdeklődő, értékes embereket nevelni, elősegítve ezzel társadalmi beilleszkedésüket.

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. habil. Varga Aranka docens asszonynak szakmai tanácsaiért, önzetlen segítségéért. Köszönettel tartozom a PTE BTK Oktatás és Társadalom Doktori Iskola vezetőinek és oktatóinak; Prof. Dr. Forray R. Katalin professzor asszonynak, Ambrusné Prof. Dr. Kéri Katalin professzor asszonynak és Dr. habil. Orsós Anna tanszékvezető asszonynak a doktori iskola képzésében való részvétel lehetőségéért, a magas színvonalú elméleti ismeretek nyújtásáért.

Köszönettel tartozom munkahelyemnek, a Kaposvári Egyetem Pedagógia Karának. Dr. Podráczky Judit dékán asszonynak az érdeklődésért, Szombathelyiné Dr. Nyitrai Ágnes Anikó tanszékvezető főiskolai tanár asszonynak építő kritikáiért, hasznos szakmai tanácsaiért. Dr. Takács István ny. intézetigazgató úrnak sokrétű szakmai segítségéért. Dr. Di Blasio Barbarának, a Gyógypedagógiai Intézet vezetőjének és kollégáimnak azért, hogy kitartásra buzdítottak. Köszönetet mondok Dr. habil. Albert Gábornak, Nagyné Árgány Brigittának, Dr. Fináncz Juditnak, akik hasznos szakmai tanácsokkal láttak el. Köszönöm Szántó Diána tanszéki adminisztrátor kollégámnak a technikai segítséget. Külön köszönöm Dr. Nagy Enikő és Petőné Dr. Csima Melinda kollégáimnak a kutatómódszertan terén nyújtott szakmai segítségüket.

Köszönöm mindazoknak a Bács-Kiskun megyei gyermekvédelmi és köznevelési intézmények vezetőinek és dolgozóinak, akik a kérdőívek és interjúk felvételéhez önzetlen segítséget nyújtottak. Kiemelt köszönettel tartozom Müller István igazgató úrnak, Rapcsák Sándorné ny. gyermekotthon-vezető - gyógypedagógusnak, Kelemenné B. Kis Julianna pedagógusnak, Kovács Andrásné intézményvezetőnek, Szomolainé Nagy Valéria ny. szakmai vezetőnek és munkatársaiknak. Köszönöm Szécsényi Sándornak, a Bács-Kiskun megyei TEGYESZ volt igazgatójának, hogy lehetőséget biztosított a dokumentum-elemzéshez.

Hálásan köszönöm gyermekeimnek: Ágnesnek, Zsuzsannának és Gabriellának türelmüket és kitartásukat; hozzátartozóimnak, rokonaimnak és barátaimnak sokrétű segítségüket. S akikre már csak emlékezhetek: hálásan köszönöm Szüleimnek, hogy mindig mindenben mellettem álltak és segítettek. Dr. Dénes Györgynek a biztatást és támogatást köszönöm. Huber Márta pedagógusnak közel két évtizedes barátságát és a „pécsi háttér” biztosítását. Szeretettel gondolok rájuk: nélkülük e dolgozat nem jöhetett volna létre.

Irodalom

- Arendt, Hannah 1995. Múlt és jövő között nyolc gyakorlat a polgári gondolkodás terén. Budapest: Osiris Kiadó – Readers International. 172.
- Aszmann Anna 1999. A gyermekek egészségi állapota, egészséget befolyásoló magatartása (Mit tehet az iskola a gyermekek egészséget befolyásoló szokásainak javítása érdekében?) Aszmann Anna szerk., Egészségvédelem az oktatásban: Tájékoztató az oktatási - nevelési intézmények vezetői és pedagógusai számára. 108. Anonymus.
- Azzopardi, Anthony 2004. Szabadidő: kockázati tényezők és a sebezhetőséghez vezető utak. Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk., Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben. 223-247. Szeged: Belvedere Meridionale.
- Bábosik István 1999. A nevelés elmélete és gyakorlata. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 82.
- Bábosik István 2004. Nevelélmélet – Nevelés az Európai Unióban. Budapest: Osiris Kiadó. 44.
- Bábosik István – Mezei Gyula 2005. Neveléstan. Budapest: Telosz Kiadó. 76.
- Barabásné Kárpáti Dóra 2012. A szabadidő-eltöltési formák hatása a fiatalok kábítószer-fogyasztására. Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények. 4.1. 149-156.
- Bauer Béla – Tibori Tímea 2002. Az ifjúság viszonya a kultúrához. Szabó Andrea – Bauer Béla - Laki László szerk., IFJÚSÁG 2000 – Tanulmányok I. 180-201. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Bauer Béla 2010. Kulturális spirálok: A magyar fiatalok kulturális és szabadidős szokásainak különbözőségei – különös tekintettel a Baranyában, illetve Budapesten élő fiatalokra. Kapocs, 9. 4. 2-14.
- Balogh Anikó 2010. A gyermeknevelés fontos állomásai. „Pro-Team” Nonprofit Kft.
- Bartos Éva 2009. Egyenlő esélyű kulturális-, sport-, és szabadidős tevékenységek. Budapest: FSZK.
- Berlingerné Sashegyi Katalin – Klézliné Teffner Gabriella – Bucher Erika – Tölösi Kálmán 2010. Nyári tábor nevelőcsaládokban élő gyermekeknek. Kapocs, 9. 2. 60-61.
- Bokorné Szegő Hanna 1979. A gyermek védelme a nemzetközi jogban. Jogtudományi Közöny 6. 310-315.
- Bokorné Szegő Hanna 1990. Előszó. Egyezmény a Gyermekek Jogairól.
www.bpxv.hu/v4wf434rf/uploads/2005/4/egyezmény_a_gyermekek_jogairól.pdf?629372
- Boros Szilvia – Kalmárné Rimóczi Csilla 2011. A szabadidő-eltöltési szokások testi énképre gyakorolt hatásai. Kalokagathia. 49. 2-4. 118-128.
- Borosán Livia 2011. A szabadidő mint pedagógiai lehetőség. Bábosik István (et al.) szerk., Pedagógia az iskolában: a szociális életképesség megalapozása. 144-146. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem ELTE Eötvös Kiadó.
- Bosnyák-Varga Tímea – Kátainé Lusztig Ilona 2015. Gyermekvédelem Portugáliában.

- Kaposvári Gyógypedagógiai Vademecum II. Újabb megközelítések a gyógypedagógiában. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar. 7-22.
- Bourdieu, Pierre 1998. Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. Lengyel György - Szántó Zoltán szerk., Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Kiadó Kft. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. 155-176.
- Bukta Zsuzsanna 2008. Sport, szabadidő, rekreáció. Civil Szemle 5. 1-2. 14-15., 27-38., 31.
- Csikszentmihályi Mihály 2001. Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest: Akadémiai kiadó.
- Csikszentmihályi Mihály 1998. És addig éltek, amíg meg nem haltak: a mindennapok minősége. Budapest: Kulturtrade Kiadó. 79.
- Csikszentmihályi Mihály 2009. Az öröm művészete. Flow a mindennapokban. Budapest: Nyitott Könyvműhely. 41.
- Csizmadia Péter, Szabó Mónika, Aszmann Anna 2003. Táplálkozási és szabadidő eltöltési Szokások serdülőkorú roma és nem roma tanulók körében III. Egészségnevelés – Educatio Sanitaria 64/1. 9-15.
- Cs. Nagy Ágnes 2007. A gyomaendrői középiskolások kultúrafogyasztása és szabadidő-eltöltése. Új Ifjúsági Szemle 5/3. 58-65.
- Dettre Erzsébet szerk., 2007. „Gyermekeink védelmében”. Módszertani kézikönyv az egységes gyermekvédelmi nyilvántartási rendszer használatához. Budapest: Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Domszky András 1994. Bevezető gondolatok a gyermekvédelem értelmezéséhez. Csókay László (et.al.) szerk., Hazai Vera, Herczog Mária. A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata. Budapest: PONT Kiadó. 9.
- Dumazedier, Joffre 1976. A szabadidő kulturális forradalma és permanens nevelés az ipari társadalmakban. Falussy Béla szerk., A szabadidő szociológiája: Tanulmányok. Budapest: Gondolat. 179-198.
- Frenkl Róbert 2002. Előszó. Dobozy László szerk., Válogatott tanulmányok a rekreációs képzés számára. Budapest: Magyar Sporttudományi Társaság. 7-8.
- Füle Sándor 2002. Párbeszéd a szülők és pedagógusok között. OKKER Oktatási, Kiadói és Kereskedelmi Kft.
- Éliás István – Tucza Rita 2007. Múzeumpedagógia szabadidőben. Fordulópont. 37. 75-82.
- Fazekas Anna 2012. Státuszszelzés és szabadidő. Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány Kutatópont. 219-244.
- Fazekas Anna 2015. Dél-Alföld – Regionális Ifjúsági Helyzetelemzés. Nagy Ádám, Székely Levente szerk., Harmadrészt Magyar Ifjúság 2012. Regionális Helyzetelemzések. ISZT Alapítvány – UISZ Alapítvány – Excenter Kutatóközpont. 151-206.
- Folaron, Gail – Hess, Pegg 1990. Placement Decisions: Teaching Effectiveness in Child Welfare. Boston, Massachusetts. Practice and Policy NASW.
- Foster carers handbook 2014. Torbay Council, UK. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/192705/NMS_Fostering_Services.pdf

- Furlong, Andy – Stalder, Barbara – Azzopardi, Anthony 2003. Sebezhető Ifjúság. Sebezhetőség az oktatásban, a munkavállalásban és a szabadidőben Európában. Előszó. 176-180. Szeged: Belvedere Meridionale.
- Fülöpné Erdő Mária 2010. Szabadidő és rituálék a családban. Katolikus Pedagógia 1. 265-276.
- Fülöpné dr. Erdő Mária, Fehér Ágota, Tóth József, Vida Zsuzsanna szerk., 2013. Új nevelőszülők képzése. Oktatói segédanyag 2. Írta és összeállította: az Apor Vilmos Katolikus Főiskola Szakmai Munkacsoportja. Budapest: Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
- Gombos Péter 2014. Szövegértés-fejlesztés hátrányos helyzetű diákoknál. Gombos Péter – Kiss Gábor szerk., Már tudok olvasni? Tanulmányok az értő olvasásról. Kiadja: Kaposvári Egyetem. Centrál Press Nyomda, Kaposvár. 107-109.
- Gombos Péter 2015. Az irodalmi nevelés jövője. Gombos Péter szerk., A művészet és a kultúra befogadásának alapkérdései. Filozófiai, pszichológiai és pedagógiai aspektusok. A kiadvány a TÁMOP-4.1.2.b.2,-13/1-2013-0014 azonosító jelű, a „Pedagógusképzést segítő hálózatok továbbfejlesztése a Dél-Dunántúli régióban” elnevezésű projekt keretében készült. A tanulmányok szerzői a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karának oktatói. Felelős kiadó: Podráczky Judit dékán. Dombóvár: Szecsox Nyomda Kft. 49-63.
- Gyenei Melinda 2004. Iskoláskorúak szabadidős tevékenysége tanulmányi eredményük tükrében. Alkalmazott pszichológia 6/ 4. 6-19.
- Gyenge Eszter 1999. Az óvodás és iskolás gyermekek pszichés problémái. Aszmann Anna szerk., Egészségvédelem az oktatásban. Tájékoztató az oktatási- nevelési intézmények vezetői és pedagógusai számára. Anonymus. 62.
- Gyermekvédelmi Fogalomtár 2007. Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete.
- Hagymásy Katalin 2005. A szabadidő pedagógiai és pszichológiai kérdései. /<http://users.atw.hu/golleszegual/html/szabadido.htm/>
- Halpern, Robert 2000. The promise of after-school programs for low-income children. Early Childhood Research Quarterly. Volume 15. Issue 2. Pages 185-214.
- Hankiss Elemér 2012. A Nincsből a Van felé. Gondolatok az élet értelméről. Budapest: Osiris Kiadó. 231.
- Hardy, L. L. – King, L. – Reinten-Reynolds, T. – Bauman, A. 2011. Is active after school program participation associated with physical activity outcomes? Obesity Research & Clinical Practice, Volume 5, Supplement 1. Page 25.
- Hauptman Ágnes 2004. A szabadidő-szervezés lehetőségei a szociális munkában egy nyári tábor során. Család, Gyermek Ifjúság 13/4. 6-19.
- Heidegger, Martin 1992. Az idő fogalma. A német egyetem önmegnyilatkozása. Budapest: Kossuth Könyvkiadó. 34.
- Hoffmann Judit 2006. A szabadidő pedagógiai és gyógypedagógiai kérdései. Pécs: Comenius Kft.
- Hurd, Amy R. – Anderson, Denise M. 2011. Definitions of leisure, play, and recreation. The Park and Recreation Professional's Handbook <http://humankinetics.com/excerpts/definitions-of-leisure-play-and-recreation>

- Hüse Lajosné – Tar Józsefné – Vitányiné Fenyves Angelika 2005. Integrációt segítő szabadidős tevékenységek. Óvodai nevelés. 58/ 8. 291-292.
- Homoki Andrea 2005. Jövőképek és életesélyek. Az „Aranyhal” esete a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiatalokkal. Szretykó György szerk., Az ifjúság helyzete és jövőképe. Adalékok az ifjúság szociológiai elemzéséhez. Comenius Bt. 233-250.
- Jávor István 2005. A munka világa. Bayer József – Jávor István – Utsi Ágnes szerk., Társadalomismeret. A politika – a munka világa – az életmód kérdései. Budapest: Dinasztia Tankönyvkiadó. 81-154.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 2013. A kultúra és az értékek szerepéről. Kovách Imre, Dupcsik Csaba, P. Tóth Tamás, Takács Judit szerk., A társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. Tanulmányok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai intézet). Argumentum. 83–99.
- Kádár Magdolna Katalin – Balogh Mónika 2008. A kábítószer-fogyasztás háttértényezői kiemelten a családi kapcsolatokra, a szabadidő eltöltésére és az értékrendszerre vonatkozóan – állami és egyházi középiskolások körében. Egészségfejlesztés = Health Development, 49/ 5-6. 8-18.
- Káldy Zsolt – Kincses Ádám – Nagy Gábor – Szakácsné Boros Anita 2010. Társkapcsolatok a gyermekvédelmi intézményekben. Kapocs. 9/4. 52-60.
- Kiss Gabriella 2006. Szabadidő-diskurzusok a XXI. század elején. Szín. 11/ 5. 30-33.
- Kiszely György 2002. Az urbanizáció, a szabadidő és az emberiség biológiai jövője. Egészségnevelés – Educatio Sanitaria. 43/ 3. 129-130.
- Koncepció a gyermekvédelem rendszerének átalakításáról 1992. Népjóléti Minisztérium (Munkaanyag, 1992. október)
- Kovácsné dr. Bakosi Éva 2013. A szabadidő pedagógiai kérdéseiről. Magyarország – Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007 – 2013. /www.Hungary-Romania-cbc.eu; HURO-1001/268/2.3.1. /
- Kovács Tamás Attila 2002. A rekreáció fogalma, értelmezése. Dobozy László szerk., Válogatott tanulmányok a rekreációs képzés számára. 49-50. Budapest: Magyar Sporttudományi Társaság.
- Kósáné Ormai Vera 1999. Pszichológus az iskolában. OKKER. 128.
- Kozma Judit 1998. A gyermekvédelmi sokszög. Esély. 1998/3. 126-132.
- Kuczi Tibor 2010. Szabadidő: lustasághoz való jog? Replika. 70. 7-14.
- Kun Katalin 2012. Alapkészségek fejlesztési lehetősége a népi játékok és a néptánc tanításával. Tudásmenedzsment - A PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Periodikája 13/ 1. 88-98.
- Kürti Jarmila 1988. Az iskolai eredményesség és a szocializáció. Budapest: Akadémiai Kiadó. 37.
- Lipp Márta 2005. Települési szabadidős lehetőségek és lakossági igények. Szín. 10/ 1. 1-7.
- Leiner Károly 2006. A kompetenciafejlesztés lehetőségei a tanórákon és a szabadidős tevékenységekben. Új Pedagógiai Szemle. 57/ 11. 112-121.
- Linder, Staffan Burenstam 2010. A hajszolt szabadidős osztály. Kuczi Tibor szerk., Időprésben: hajszolt munka, hajszolt fogyasztás. Replika. 70. 15-30.

- Madarász Éva 2008. Sérült emberek szabadidős programszervezése külföldön és hazánkban. Gyógypedagógiai Szemle. 36/2. 149-151.
- Major Zsolt Balázs 2009. „Erő és alázat” – IP a rendszerszemléletű gyakorlatban, avagy a segítők segítése. Petróczi Erzsébet szerk., Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódja. Szegedi Egyetemi Kiadó. 188-194.
- Mayer József 2008. Túl az iskolán – Adalékok a középiskolai tanulók szabadidő – felhasználásához. Szakoktatás. 58/ 9. 14-26.
- Máté János 1992. Gyermekvédelem Hollandiában. Esély. 1992/2. 95-99. [www.esely.org/kiadvanyok\(1992_2\)gyermekvedelem.pdf](http://www.esely.org/kiadvanyok(1992_2)gyermekvedelem.pdf)
- Menczinger Melinda – Soósne Kiss Zsuzsanna 2009. Sportoló és nem sportoló kamaszok szabadidős tevékenységének vizsgálata. Védőnő. 19/ 6. 12-17.
- Merétei Klára – Hegedűs György – Szabó Pál 2002. A szabadidő felhasználás különböző formáinak vizsgálata általános iskolák között. Egészségnevelés = Educatio Sanitaria. 43/1. 12-13.
- Mihály Ildikó 2003. Iskolások, iskolák és a szabadidő. Új pedagógiai Szemle 53/4. 92-99.
- Miller, Beth M. 2001. The Promise of After-School Programs. Educational Leadership. April 2001. Volume 58/Number 7. Pages 6-12.
- Mollenhauer, Klaus 2003. Szocializáció és iskolai eredmény. Meleg Csilla szerk., Iskola és társadalom. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 27-146.
- Nahalka István 2003. Túl a falakon. Az iskolán kívüli nevelés módszerei. Budapest: ELTE BTK Neveléstudományi Intézet 47- 59.
- Nagy József 2000. XXI. Század és nevelés. Budapest: Osiris. 178-244.
- Nagy József 2010. Új pedagógiai kultúra. Szeged: Mozaik Kiadó. 171-172.
- Nagy Zoltánné 2002. Ecséri serdülőkorú iskolások szabadidős tevékenységei. Egészségnevelés – Educatio Sanitaria 43/ 6. 272-275.
- Németh Anikó – Irinyi Tamás – Lampek Kinga 2011. A szabadidő megítélésének összefüggései különböző testi és lelki problémákkal. Nővér. 24/2. 3-10.
- Nyitrai Ágnes – Darvai Sarolta 2015. A mese és a játék jelenléte a kisgyermekes családok életében. Nyitrai Ágnes szerk., Kisgyermek nevelése a családban és a bölcsődében. Kaposvár: Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar. 41-52.
- O’Hare, Liam 2014. Did Children’s Perceptions of an after-school Social Learning Program Predict Change in their Behavior? Procedia – Social and Behavioral Sciences. Volume 116. Pages 3786-3792.
- Osváth Sarolta szerk., 2003. Az oktatás – napjainkban Magyarországon. Budapest: G-mentor Kft.
- Patajné Hegedűs Éva 2003. Korszerű szabadidős tevékenységek. Olvasóvá nevelés – irodalmi séták – a napközi otthonban. Csengőszó – módszertani folyóirat tanítóknak. 11/5. 5-17.
- Paulik Edit - Nagymajtényi László - Bóka Ferenc 2008. (Cím nélkül.) Egészségfejlesztés = Health Development. 49/ 5-6. 2-7.

- Pálhegyi Ferenc 2009. Életünk lenyomata gyermekeink lelkén. „Az oktatás közügy”. Zárókötet. VII. Nevelésügyi Kongresszus Budapest, 2008. augusztus 25-28. Budapest: Magyar Pedagógiai Társaság. 243.
- Pető András 1998. Bevezető a konduktív mozgáspedagógiába Pető András előadásai és gyakorlati bemutatói alapján. Budapest: MPANNI. 174.
- Péley Bernadette 2002. Rítus és történet. Beavatás és a kábítószeres létezmód. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Pikó Bettina 2005. Középiskolás fiatalok szabadidő-struktúrája, értékattitűdjei és egészségmagatartása. Szociológiai Szemle. 15/2. 88-99.
- Plenkovic, Juraj 2010. Szabadidő a kommunikációs – pedagógiai folyamatban. Katolikus Pedagógia. 1. 240–243.
- Polt Péter 1998. Gyermeki jogok – alkotmányos jogok. Szöveggyűjtemény és mintatár szociálpedagógia szakos hallgatók részére. IX. kötet. Pécs. 5.
- Porcelluzzi, Salvatore 2001. Szülők és gyermekeik: hogy jól éljünk együtt. Budapest: Don Bosco Kiadó.
- Rácz Andrea 2010. A hazai gyermekvédelem fejlődése a nemzetközi tendenciák tükrében. Esély. 2010/6. 4-21. www.esely.org/kiadvanyok/2010_6/01_racz.indd.pdf
- Rákó Erzsébet 2010. A szabadidő eltöltésének lehetőségei a gyermekvédelmi intézményekben. Iskolakultúra. 20/9. 44 -52.
- Rákó Erzsébet 2010. Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek életkörülményeinek vizsgálata. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem BTK. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/98976/ertekezes.pdf>; jsessionid
- Rosta Andrea 2007. A deviáns viselkedés szociológiája. Budapest-Piliscsaba: NKA Loisir Könyvkiadó.
- Ságvári Bence 2013. Az átmenetek kora? A magyar fiatalok társadalomképéről. Kovách Imre, Dupcsik Csaba, P. Tóth Tamás, Takács Judit szerk., A társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. Tanulmányok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai intézet). Argumentum. 63-82.
- Szabó József 2006. Rekreáció – Az elmélet és gyakorlat alapjai. Szeged: JGYF Kiadó. 11-44.
- Szalai Sándor 1978. Bevezetés. Az időmérleg-kutatás elmélete és gyakorlata. Szalai Sándor szerk., Philip E. Converse, Pierre Feldheim, Erwin K. Scheuch és Philip J. Stone közreműködésével. Idő a mérlegen – 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Szilvási Léna 1997. A csoportmunka gyakorlatának áttekintése. Szilvási Léna – Talyigás Katalin szerk., A szociális munka elmélete és gyakorlata. 4. kötet. Budapest. 73.
- Szokolszky Ágnes 2004. Kutatómunka a pszichológiában. Budapest: Osiris Kiadó
- Szombathelyiné Dr. Nyitrai Ágnes 2010. Mesékből sarjadó kompetenciáink. Kapocs. 9/2. 12-21.
- Szöllősi Gábor 2003. A gyermekvédelmi probléma, mint társadalmi konstrukció. Esély. 2003/2. 75-95.

- Szretykó György 2005. Állami gondozott fiatalok fedél nélkül. Szretykó György szerk., Az ifjúság helyzete és jövőképe. Adalékok az ifjúság szociológiai elemzéséhez. Comenius Bt. 200-232.
- Szucsik Ágnes 2010. A szabadidő-szervezés pedagógiai vonatkozásai. Módszertani írások. www.szake.suli.hu/2010/10/a-szabadido-szervezes-pedagogiai-vonatkozasai
- Tibori Tímea 2004. Változó szabadidő-felfogások. Kultúra és közösség. 8/2. 16-17.
- Taverno Ross, S.E. – Dowda, M. – Colabianchi, N. – Saunders, R. – Pate, R.R. 2012. After – school setting, physical activity, and sedentary behavior in 5th grade boys and girls. *Health & Place*. Volume 18. Issue 5. Pages 951-955.
- Urry, John 2010. Idő, szabadidő és társadalmi identitás. *Replika*. 70. 51.
- Vandell, D.L. – Pierce, K.M. – Dadisman, K. 2005. Out-of-school settings as a developmental context for children and youth. *Advances in Child Development and Behavior*. Volume 33. Pages 43-77.
- Varga Aranka 2008. Gyermekvédelem és iskolázottság. Pécs: Doktori értekezés.
- Varga Aranka 2012. Gyermekvédelem és iskola. Metszéspontok. PTE BTK Oktatókutatási Központ: Virágmandula Kft.
- Varga Aranka 2015. Az inklúzió szemlélete és gyakorlata. PTE – WHSz, Pécs. 301.
- Veczkó József 2002. Gyermek- és ifjúságvédelem. Család- és gyermekérdekek. Gyula: APC-Stúdió.
- Veressné Gönczi Ibolya 1991. Az iskolai tanulás motívumai a nevelőotthonokban nevelkedő állami gondozott gyermekeknél. Doktori értekezés. Debrecen.
- Veressné Gönczi Ibolya 2006. A gyermekvédelem pedagógiája. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Winnicott, Donald W. 2000. Kisgyermek, család, külvilág. *Animula* 135., 187.
- Zborovszkij, Harold Jefimovics 1976. A szabadidő mint szociológiai kategória. A szabadidő szociológiája. Tanulmányok. Budapest: Gondolat. 17- 49.
- Zrinszky László 2002. Neveléelmélet. Budapest: Műszaki Könyvkiadó. 116.
- Zsolnai Anikó 2001. Kötődés és nevelés. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó. 17.

Jogforrások

1. 1876. évi XIV. tc. a közegészségügy rendezéséről
2. 1877. évi XX. tc. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
3. 1874. évi XXIII.tc. a nők teljeskorúságáról
4. 1898. évi XXI. tc. a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről
5. 1901. évi VIII. tc. az állami gyermekmenhelyekről
6. 1901. évi XXI. tc. a közsegélyre szoruló 7 éven felüli gyermekek gondozásáról
7. 1908. évi XXXVI. tc. a Büntetőtörvénykönyv módosításáról (a fiatakorúakra vonatkozó rendelkezések)
8. 2000/1925. N.M.M. az elhagyottá nyilvánításról
9. 129.000/1930. N.M.M. állami gyermekmenhelyek területének megállapítása
10. 80.000/1912. B.M. szabályrendelet a m. kir. állami gyermekmenhelyek részére
11. 200/1945. M.E. sz. rendelet a zsidótörvények és rendeletek hatályon kívül helyezéséről
12. 9.530/1945. M.E. sz. rendelet a szocialista, antifasiszta vagy demokratikus magatartás miatt egyes személyeket ért hátrányok megszüntetése tárgyában
13. 90/1945. M. E. sz. rendelet egyes személyi és családjogi rendelkezések tárgyában
14. 10.470/1945. M.E. sz. rendelet egyes személyi és családjogi rendelkezések tárgyában
15. 1946. évi XXIX. Tc. a házasságon kívül született gyermek jogállásáról
16. 12.050/1948. (XII. 11.) Korm. rendelet
17. 121.000/1949. (VII. 31.)N.M. sz. rendelet az egészségükben veszélyeztetett gyermekeknek állami gyermekvédő intézetek gondozásába vételéről és egyes más gyermekvédelmi rendelkezésekről
18. 1949. évi XX. törvény: A Magyar Köztársaság Alkotmánya
19. 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról
20. 3.366-146/1951. (XII. 28.) B.M. sz. rendelet az átmeneti gyermekotthonok elnevezésének és működési területének megváltoztatása tárgyában

21. 51/1954. (VIII.6.) M. T. sz. rendelet a kiskorú gyermekek tartásának és nevelésének biztosításáról valamint az állami gondozásba vétel feltételeiről
 22. Az Oktatási Miniszter 955-84/1954. sz. utasítása a gyámügyi eljárás szabályairól
 23. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 2.111/1954. (IX. 15.) sz. határozata a gyermek és ifjúságvédelem egyes szervezési kérdéseiről
 24. 1962. évi 24. sz. tvr.
 25. 20/1969. sz. (V. 13.) Korm. rendelet a kiskorúakról való állami gondoskodásról
 26. 131/1970. (M. K. 15) MM utasítás a hivatásos pártfogók feladatairól
 27. 1971. évi IV. tv. (Ifjúsági Törvény)
 28. 1/1974. (VI. 22.) OM. Sz. rendelet a gyámügyi eljárásról
 29. 115/1978. M. K. 11. O. M. sz. utasítás a Gyermekek- és Ifjúságvédő Intézetek Rendtartásának megalkotására
 30. 28/1986. (VIII. 31.) MM. Sz. rendelet a hivatásos nevelőszülői jogviszonyról
 31. 1986. évi IV. tv. A Csjt. Módosításáról
 32. 51/1986. (XI. 26.) MT rendelet a kiskorúakról való állami gondoskodásról
 33. 12/1987. (VI. 29.) MM. sz. rendelet a gyámhatósági eljárásról
 34. 1997. évi XXXI. tv. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
 35. 2002. évi IX. tv. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. módosításáról
 36. A „Gyermekeink védelmében” elnevezésű adatlap rendszer - GH -3 adatlap
2. sz. Melléklet a 235/1997. (XII.17.) Korm. rendelethez

Mellékletek

Jogsabályi háttér

Nevelőcsaládokban elhelyezett gyermekek jogai a szabadidő eltöltésére

Gyvt. 9. § (1) A nevelésbe vett gyermek joga különösen, hogy életkorához, egészségi állapotához, fejlettségéhez, valamint egyéb szükségleteihez igazodóan

a) állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó teljes körű ellátásban, gondozásban, - nemzetiségi, etnikai és vallási hovatartozását figyelembe vevő - megfelelő nevelésben, oktatásban és érdekei érvényesítésére megfelelő törvényes képviselőben részesüljön,

b) gondozási helyének megváltoztatását, gyermekével vagy testvéreivel való együttes elhelyezését kezdeményezze,

c) felzárkóztató, tehetségfejlesztő programokon és érdeklődésének megfelelő szabadidős foglalkozásokon vegyen részt,

d) vallási vagy lelkiismereti meggyőződését szabadon megválassza, kinyilvánítsa és gyakorolja, valamint hit- és vallásoktatásban vegyen részt,

e) véleményt nyilvánítson a részére biztosított nevelésről, oktatásról, ellátásról, a személyét érintő kérdésekben meghallgassák, tájékoztassák,.

52. § (7) Az otthont nyújtó ellátásban részesülő gyermek családi pótlékának felhasználható részét a gyermek teljes körű ellátására vagy teljes körű ellátásának kiegészítésére kell fordítani, így különösen ruházattal, szabadidő-eltöltéshez, kulturálódáshoz, játékhöz, sporthoz szükséges eszközökkel való ellátására, fejlesztésére, tehetségének gondozására,.

55. § (1) A nevelőszülő - egyéni gondozási-nevelési terv alapján - a saját háztartásában nyújt teljes körű ellátást az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett gyermeknek.

Ennek érdekében különösen

a) elősegíti a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, személyisége kibontakozását,

- b) elősegíti - a működtető támogatásával - a gyermek vér szerinti családjába való visszakerülését és ennek érdekében együttműködik a családdal, vagy ha ez nem lehetséges, illetve ez nem áll a gyermek érdekében, örökbefogadó családnál történő elhelyezését,
- c) elősegíti a gyermek vallási vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztását, kinyilvánítását, gyakorlását, hit- és vallásoktatásban való részvételét,
- d) felkészíti a gyermeket az önálló életvezetésre, alapvető személyes ügyeinek intézésére,...

Nevelőszülő – jogszabályban meghatározott - feladatai a nevelt gyermek szabadidejének eltöltésében

Gyermekvédelmi törvény 55.§ A nevelőszülő – a működtető által elkészített egyéni gondozási-nevelési terv alapján – a saját háztartásában nyújt teljes körű ellátást az ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermeknek, valamint utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttnek.

Ennek érdekében különösen

elősegíti a gyermek testi, érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődését, személyisége kibontakoztatását

elősegíti a gyermek vallási, lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztását, kinyilvánítását, gyakorlását, hit- és vallásoktatásban való részvételét.

15 /1998. (IV. 30.) NM rendelet

79. § A gyermek számára biztosítani kell a felzárkóztatás illetve tehetséggondozás költségeit.

80. § (1) A gyermek szabadidejének hasznos eltöltése érdekében az ellátást nyújtó gondoskodik a kulturálódáshoz, játékhöz, sporthoz szükséges eszközökről.

(2) Az ellátást nyújtó gondoskodik a szabadidős tevékenységekhez szükséges és indokolt költségekről.

83. § A gondozás, nevelés célja, hogy a gyermek személyisége a lehető legteljesebb módon kibontakozzék.

84. § Az ellátást nyújtó

a) gondoskodik arról, hogy a gondozott gyermek hozzájusson

ae) a szellemi és erkölcsi fejlődését szolgáló, kulturális értékekhez, tájékoztatáshoz, a médiának az ismeretek bővítését szolgáló, erőszakmentes műsoraihoz,

af) a szabadideje hasznos és tartalmas eltöltéséhez szükséges feltételekhez,

ag) szórakoztató, művészeti és kulturális tevékenységekhez.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény az alábbiak szerint szabályozta a tanulók szabadidős tevékenységekben való részvételét:

11. § (1) A tanuló joga különösen, hogy

c) igénybe vegye az iskolában és kollégiumban rendelkezésre álló eszközöket, az iskola létesítményeit (könyvtár, laboratórium, számítástechnikai központ, sport- és szabadidő létesítmények stb.);

f) részt vegyen a diákkörök munkájában, és kezdeményezze azok létrehozását,...

14 § (d) A szülő joga különösen, hogy

d) a nevelési-oktatási intézmény által meghatározott feltételek mellett kérje, hogy gyermeke a nem kötelező foglalkozásokat igénybe vehesse,...

53 § (1) : Az iskola – a tanórai foglalkozás mellett – a tanulók érdeklődése, igényei, szükségletei szerint tanórán kívüli foglalkozásokat szervez.

Az iskolához kötődő szabadidős tevékenységeket az adott intézmény házirendjében kell szabályozni. A diákkör - a közoktatási törvény értelmében - gyűjtőfogalom: szakkörök, érdeklődési körök, önképzőkörök, énekkar, művészeti csoportok tartoznak ide.

Egyenlő bánásmód követelménye:

Ktv. 4/A. § (2)

Az egyenlő bánásmód követelménye alapján a közoktatásban minden gyermeknek, tanulónak joga, hogy vele összehasonlítható helyzetben levő más személyekkel azonos feltételek szerint részesüljön velük azonos színvonalú ellátásban.

Gyvt. 3. § (2)

A gyermekek védelme során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény, mely alábbiak szerint rendelkezik a szabadidős tevékenységekről az iskolában:

27 § (13) A legalább négy évfolyammal működő iskola biztosítja az iskolai sportkör működését. Az iskolai sportkör feladatait - az iskolával kötött megállapodás alapján - az iskolában működő diáksport egyesület is elláthatja. Az iskolai sportköri foglalkozások megszervezéséhez - sportágak és tevékenységi formák szerint létrehozott iskolai csoportonként - hetente legalább kétszer negyvenöt perc biztosítható. A sportköri foglalkozásokat olyan szakedző vagy a sport területén képesítéshez kötött tevékenységek gyakorlásához szükséges képesítések jegyzékéről szóló külön jogszabályban meghatározott képesítéssel rendelkező szakember is vezetheti, aki a felsőoktatási intézmény által szervezett, legalább 120 órás pedagógiai továbbképzésben vett részt.

29. § (2) Az alapfokú művészeti iskolában az adott művészeti ág céljának megfelelő művészeti csoport, énekkar működhet, továbbá tanulmányi, szakmai, kulturális verseny, rendezvény, művészeti tanulmányi kirándulás szervezhető.

30. § (1) Az iskolában a tanítási év ötnapos tanítási hetekből áll. A szombat és a vasárnap tanítás nélküli pihenőnap. Tanítás nélküli pihenőnap jár a tanulónak a munkaszüneti napokon is. A tanítási időbeosztás a munkaszüneti napok miatti munkaidő-beosztásnak megfelelően

változik, a tanítási év utolsó napját követően pedig legalább hatvan - szakképző iskolában legalább harminc - összefüggő nappól álló nyári szünetet kell biztosítani.

(4) A tanulónak - a tanév rendjében meghatározottak szerint - a tanítási évben legalább három alkalommal, legkevesebb hat összefüggő nappól álló tanítási szünetet kell biztosítani.

46. § (3) A gyermeknek, a tanulónak joga, hogy

a) képességeinek, érdeklődésének, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön, képességeit figyelembe véve - az e törvény 2. § (1) bekezdésében meghatározott jogát szabadon érvényesítve - továbbtanuljon, továbbá alapfokú művészetoktatásban vegyen részt tehetségének felismerése és fejlesztése érdekében,

b) a nevelési és a nevelési-oktatási intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák, óvodai életrendjét, iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő, testmozgás beépítésével, sportolási, étkezési lehetőség biztosításával életkorának és fejlettségének megfelelően alakítsák ki,

c) nemzetiségi hovatartozásának megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön,...

KÉRDŐÍV

Az alábbi kérdőív a szabadidőd eltöltéséről szól. Kérlek, válaszolj a kérdésekre. Nevedet nem kell feltüntetned, a válaszadás önkéntes.

Nemed (a megfelelőt húzd alá)

fiú lány

Életkorod: év

Hányadik osztályba jársz?.....

Mutasd be a családot! Sorold fel, kikkel élsz együtt?

.....

Hány testvéred van? fő

Életkoruk:.....

Kérlek, jelöld az alábbi táblázatban azokat a tevékenységeket, amelyeket az iskolában, de a tanórákon kívül végzel, s azt is, többnyire kivel, kikkel!

Tevékenység	Önállóan	Osztálytársakkal	Barátokkal
Fejlesztő foglalkozás			
Napközi			
Tanulószoba			
Sportkör			
Szakkör			
Színház			
Mozi			
Osztálykirándulás			
Tanulmányi kirándulás			
Erdei iskola			
Uszoda			
Számítógép			
Könyvtár			
Játék			
Iskolai rendezvények			
Kézműves, rajz			
Zene, tánc			
Múzeum látogatás			
Egyéb....			

Kérlek, jelöld az alábbi táblázatban azokat a tevékenységeket, amelyeket az iskolán kívül végzel, s azt is, többnyire kivel, kikkel!

Tevékenység	Önállóan	Szülőkkel	Testvérekkel	Barátokkal
Sport				
Házimunka				
Játék				
Nyaralás				
Kirándulás				
Séta				
Korrepetálás				
Otthoni tanulás				
Tv				
Számítógép				
Könyvtár				
Mozi				
Színház				
Családi programok, ünnepek				
Egyházi rendezvények				
Olvasás				
Zene				
Tánc				
Kézműves				
Rajz				
Háziállat gondozás				
Egyéb,.....				

Otthon részt vesz-e a házimunkában? (a megfelelőt húzd alá)

Igen Nem

Amennyiben részt vesz a házimunkában kérlek, írd le milyen házimunkát végzel?

.....

Naponta hány órát fordítasz otthoni tanulásra? (a megfelelőt húzd alá)

3 órát vagy többet 1-3 órát 1 óránál kevesebbet Nem tanulok otthon

Szüleid beosztják-e a te szabadidődet? (a megfelelőt húzd alá)

Igen Nem

Önállóan döntesz arról, mivel töltöd a szabadidődet? (a megfelelőt húzd alá)

Igen Nem

Írd le, mivel szeretsz a szabadidőben legszívesebben foglalkozni? Van valamilyen hobbid?

Jársz hittanra, részt veszel egyházi rendezvényeken? (a megfelelőt húzd alá)

Igen Nem

Kérlek, írd le 2-3 mondatban véleményedet a szabadidőd eltöltéséről!

.....
.....
.....
.....

Köszönöm a közreműködésedet!

Nevelőszülőkkel felvett interjúk feldolgozása (17)

I. Nevelőszülő személyi adatai:

Neme: 16 nő, 1 férfi

Életkor: 53, 57, 53, 55, 48, 52, 58, 31, 50, 55, 58, 57, 42, 54, 61, 39, 40,

Iskolai végzettség:

8 általános – 4 fő

Érettségi: - 8 fő

Szakiskola: - 4 fő

Főiskola: - 1 fő

Foglalkozása:

nevelőszülő – 10 fő

reflexológus – 1 fő

csecsemő- és gyermekgondozónő – 1 fő

óvónő – 1 fő

fodrász – 1 fő

varrónő – 1 fő

nyugdíjas – 1 fő

nincs szakmája – 1 fő

Mióta nevelőszülő?

2005, 2004, 2001, 2013, 2002, 2012, 2003, 2004, 2011, 2013, 2013, 2006, 2006, 1996, 1991,
2001, 2002,

Településtípus, ahol élnek:

Falu, város, falu, város, város, város, város, falu, falu, falu, falu, falu, város, község, város, külterület, külterület (tanya), összesen: falu, község –8; város – 7, külterület (tanya) – 2;

Hány gyermeket nevel?

1 gyermek - 5 nevelőszülő

2 gyermek - 3 nevelőszülő

3 gyermek - 4 nevelőszülő

4 gyermek – 3 nevelőszülő

5 gyermek - 1 nevelőszülő

6 gyermek - --

7 gyermek - 1 nevelőszülő

Összesen: a megkérdezett 17 fő nevelőszülő 47 gyermeket nevel.

II. A nevelt gyermek státusa, iskolai előmenetele, szabadidős tevékenységei

Beszéljen a családban nevelkedő gyermekekről!/Státus/

Ideiglenes hatállyal elhelyezettek:

A nevelt gyermek 12 éves kislány.

Ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekeket 10 éve nevelem.

Ideiglenes elhelyezett 1 fő, három napja.

Nevelésbe vett:

2006 óta nevelem, 11 hónapos kora óta. 4. Egy 17 éves lány nevelésbe vett és egy 11 éves kisfiú, nevelőszülőktől kerültek hozzánk, testvérek. Egy 12 éves kislány is a családhoz tartozik, szülőktől került hozzánk. 6. Mindhárom gyermeket nevelésbe vették, kettőt (testvérpár) egy éve nevelek, egyet, aki tartós beteg, 5 hónapja. 10. Nevelésbe vett kislány. 14. 2 fiúgyermek mind a ketten 2014 márciusába került családomba, mindketten nevelésbe

vettek. 15. Nevelésbe vett 1 fő. 16. A harmadik gyermek 2003. 02. 23. óta él velünk, ő átmeneti nevelt. 17. A nálunk nevelkedő kislány nevelésbe vett státuszban van.

Utógondozói ellátott:

4. 1 fiú utógondozott. 7. 2 gyermek utógondozott. 8. 1 utógondozott. 16. Egy testvérpár nevelkedik nálam, akik közül az egyikük már utógondozott.

Beszéljen a családban nevelkedő gyermekekről!

Mióta neveli?

1. A nevelt gyermek 12 éves kislány, 2 hónapja került családukba. 2. Ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekeket 10 éve nevelem. 3. 2006. óta nevelem, 11 hónapos kora óta. 5. 2001, 2002, 2004, 2004. 6. Mindhárom gyermeket nevelésbe vették, kettőt (testvérpár) egy éve nevelek, egyet, aki tartós beteg, 5 hónapja. 7. 2 gyerek utógondozott 3 fiatakorú, 2003-2004 óta illetve 1 leány 2013. óta nevelem. 8. 1, 10. 9. 2011 – óta nevelem őket. 10. Születésétől fogva nevelem, egy éve vagyok nevelőszülő, 13 éves kislány. 11. Születése óta nevelem. 12. 8 éve nevelem őket. 13. 2006. 03. 26-án került a családomba egy 5-ös testvérpár, ők tartós nevelt gyermekek. 2013. 03. 14-én a kórházból hoztuk haza egy újszülött kisbabát. Ebben az évben július 17-én hozzánk került a 17 hónapos bátyja. 14. 2 fiúgyermek mind a ketten 2014 márciusába került családomba. 15. 3 napja, 2 fő normál igényű 2 éve, és a másik 14 éve. 16. 2001. okt. 31. óta nevelkednek nálunk. A harmadik gyermek 2003. 02. 23. óta él velünk. 17. A nálunk nevelkedő kislány 2003 óta él nálunk.

Milyen szükségletűek?

2. Normál szükségletűek. 3. Vele született végtaghiány és születési rendellenességek. 5. speciális fiú, speciális lány, normál lány, speciális lány. 6. Tartós beteg kisfiú. 7. Normál szükségletűek. 8. Normál szükségletűek. 9. Egyikük különleges ellátást igényel, mert liszt-érzékeny. 10. Nevelésbe vett kislány, különleges ellátási igényű. 11. Különleges szükségletű. 12. Normál szükségletűek. 13. 3 gyermek különleges szükségletű, és 2 gyermek normál szükségletű. 14. Az egyik fiú különleges a másik fiúnak az iskola fogja indítani a kivizsgálását mivel 17 éves és előző iskolájába is tanulási nehézségekkel küzdött, pszichikailag sem stabil. 15. 1 fő speciális, 1 fő, különleges ellátást igényel, 2 fő normál igényű. 16. A kisebbik lány különleges igényű gyermek. 17. A nálunk nevelkedő kislány... különleges szükségletű (értelmi fogyatékos).

Hogyan illeszkedtek a családjába?

1. Az elmúlt két hónap alatt fokozatosan történik a beilleszkedés. Ismerkedünk egymás szokásaival, értékrendjével. Eddig zökkenőmentesen zajlik. 2. A családba nagyon könnyen beilleszkedtek. 3. Családba jól beilleszkedett. 4. Nevelőszülőktől kerültek hozzánk. Egy tizenkét éves kislány is a családunkhoz tartozik, aki az első perctől kezdve otthon érezte magát, szülőktől került hozzánk. 6. Könnyen beilleszkedtek a családba, könnyen alkalmazkodnak. 7. Beilleszkedtek ki hamarabb ki később. 9. Könnyen beilleszkedtek. 12. Jól beilleszkedtek a családba. 13. Beilleszkedésük nagyon gyorsan ment egy gyermek közülük nagyon nehezen illeszkedett be, súlyos magatartás problémás, azt mondhatom, hogy még a mai napig sem tudott igazán beilleszkedni a családba. 14. Családba illeszkedése is nehéz, a másik fiú beilleszkedése normális. 15. Szeretik a családot, jól beilleszkedtek. 17. A gyermekotthon beosztása, időrendje után furcsa volt a kislánynak a szabadság, kötetlenség, de hamar túl voltunk a kezdeti nehézségeken és azóta már teljes értékű családtag köztünk.

Milyen iskolatípusban tanulnak a nevelt gyermekei?

1. A kislány nyári szünetben került hozzánk. Lakóhelyünkön fog iskolába járni, 5. osztályos lesz. 2. Normál iskolatípus. 3. Integrált Általános Iskola. 4. 18 éves fiú érettségizett és tovább tanul. Kisfiú speciális osztályba megy Kislány normál tantervű osztály tanulója lesz, 5. 2 fő állami általános iskola, 1 fő egyházi fenntartású általános iskola, 1 fő állami általános iskola speciális osztály. 6. A testvérpár általános iskolába jár. A tartós beteg fiú a Nyíri úti iskolába jár. 9. 2 gyerek általános iskolás, ebből 1 gyerek zeneművészeti középiskolás Budapesten, 1 középiskolás, 1 szakmunkás. 8. 1 középiskola, 1 szakiskola 9. egyházi általános iskola. 10. Kecskeméti Piarista iskola tanulója. 11. óvodás 12. Középiskola vendéglátó eladó, marketing szak, általános iskola. 13. Normál iskolába járnak. 14. Speciális iskola. Felnőttképzés 7. osztály. 15. Szakközép, Szakiskola, Általános. 16. általános iskola, szakközépiskola. 17. Speciális általános iskola.

Milyen az osztályfokuk?

1. 5. osztályos lesz. 3. 3. osztály. 4. Érettségizett. 9. osztályba megy megint. Speciális osztályba, negyedikbe megy. Normál tantervű osztály 5-es tanulója lesz. 5. normál 6. osztály, 3 osztály, speciális 4. osztály. 6. A lány 8. a fiú 5. osztályba megy. A tartós beteg fiú 3. osztályba megy. 9. 1-3. osztály. 10. 7. osztályos. 12. Középiskola 9-11, 7 általános.. 13. Kettő gyermek 4. osztályt, kettő gyermek a 8. osztályt, egy pedig a 6. osztályt kezdi szeptemberbe. 14. Speciális iskola 9. évfolyam, felnőttképzés 7. osztály. 15. Szakközép 10, szakiskola 9, 11,

általános 7. 16. Két gyerek általános iskola 8. osztályát fogja kezdeni, utógondozott lányom pedig a szakközépiskola 11. évfolyamát kezdi. 17. Speciális iskola 7. osztályába jár.

Szükséges-e számukra a tanórán kívüli fejlesztés?

1. Eddigi bizonyítványait tekintve úgy tűnik, hogy komolyabb gondok nem lesznek. Kellő odafigyeléssel véleményem szerint lehet csiszolni a korábban elért eredményeken. 2. Nincs szükség fejlesztésre. 3. Tanórán kívüli fejlesztésben részt vesz. 4. A 12 éves kislány külön fejlesztő foglalkozásokon vett részt a felzárkózás érdekében. 5. Igen, a hatodikosok heti 2 órában, a negyedikes heti 1 óra logopédián. 7. Két gyereknek van szüksége. 9. Nem szükséges. 10. Nem szükséges. 12. Nem szükséges, nem vesznek részt. 13. Igen, kettő gyermeknél van fejlesztés. 14. Erre az iskolakezdést követően tudnék válaszolni. 15. Kettő főnek igen. 16. Különleges igényű gyermekem heti 3 óra fejlesztést kap az iskolában. 17. Igen.

Külön fejlesztő foglalkozásokon részt vesznek-e?

3. Szomatopedagógus foglalkozik vele. 4. Külön fejlesztő foglalkozásokon vett részt. 5. Igen. 6. A tartós beteg fiú az iskolában vesz részt mozgás és beszédfejlesztésen. (Robinak hívják.) 7. Nagyobb részt igénybe veszik. 8. Csak sport. 13. Külön foglalkozásokon kell részt venni. 16. Nyelvtan és matematika tantárgyakból. 17. Logopédiai és fejlesztő foglalkozásokon is részt vesz a kislány. Itthon együtt tanulunk. (Szükséges számára a segítség.)

Sikeresek-e tanulmányaikban vagy gyenge tanulók?

1. Közepes a tanulmányi átlag. 2. Tanulmányaikba sikeresek. 3. Kitűnő tanuló. 4. Gyenge tanulók. 5. Igen sikeresek. A hatodikos fiú tanuló döntően 5-ös egy-két négyessel, a hatodikos lány tanuló szintén négyes, ötös, két db hármas, a harmadikos tanuló kitűnő, a negyedikes a helyzetéhez képest jó tanuló. 6. A testvérpár jól tanul, Robi a speciális iskolában átlagosan, önmagához képest jól. 7. Nagyrészt gyenge, nem szeret tanulni, nem szorgalmas, de könnyen nevelhető, szeretetre méltó mind az öt gyerek. 1 gyerek sikeresnek ítélem ő Budapesten tanul zenét. 8. Közepesek. 9. A kicsi most elsős lesz a nagy jó tanuló 4,2 volt az átlaga. 10. Jól teljesít. 12. Sikeresek. 13. Sikeresek a tanulásban erős négyes tanulók. 14. A különleges gyermek tanulmányi eredménye nagyon jó. 15. Közepes tanulók. 16. Két gyermek tanulmányi átlaga 4,2 fölött van a harmadik gyermek 3,2 átlaggal fejezte be a múlt tanévet. 17. A speciális iskola alacsonyabb követelményeinek jól megfelel.

Motiváltak-e a tanulásban?

4. A tanulásra való buzdítást megkapják, amit nem vesznek komolyan. 5. Igen erős motivációval rendelkeznek. 7. Nem érdeklődnek nagyon. 8. Kellően motiváltak. 9. Motiváltak, mert van életcéljuk. 12. Igen. 13. Igen motiváltak. 15. Igen. 16. A lányok szívesen járnak iskolába, tisztában vannak a tanulás fontosságával. 17. Igen.

Milyen pályaválasztási elképzeléseik vannak?

1. Alakul az elképzelése a gyerekeknek a jövőjére vonatkozóan. 2. Pályaválasztásba konkrét elképzelésük nincs, kialakulóban. 3. Még nincs. 4. A 18 és 17 éves gyermek szakmát tanul. 5. 3 testvér gimnáziumba vagy szakközépiskolába kíván tovább tanulni. A speciális osztályba járóknak még nincs kialakult elképzelése. 6. A testvérek mindketten középiskolában szeretnének továbbtanulni, majd a kislány diplomát szeretne, a fiú szakmát. Robinak nem tudom milyen lehetőségei lesznek. 7. Nincs elképzelésük, sokat kell mondogatni tanácsot adni, nem érzik, nem tudják értékelni a jövőjüket. 8. Egyik sport pályán, másik szakiskola, fizikai munka. 9. 10. Vannak elképzelései a továbbiakban. 12. Szakiskola, érettségi. 13. A pályaválasztás előtt kettő gyermek áll, vannak elképzeléseink, voltunk már pályaválasztási tanácsadóban is. 14. A 15 éves, különleges gyerek kárpitos szeretne lenni. Ha nem változik a magatartása, akkor van rá esélye. A 17 évesnek semmilyen elképzelése nincs. 15. Ezek még alakulóban vannak. 16. Pályaválasztási elképzelésüket megbeszéljük a családban és pályaválasztási tanácsadóval is. 17. Felszolgáló szeretne lenni, de még csapongóak az elképzelések.

Reálisnak tartja-e pályaválasztási elképzeléseiket?

1. Reálisnak lehet tekinteni, természetesen feltételezve, hogy a tanulmányi eredményei nem romlanak, sőt, javulni fognak. 6. A testvérek továbbtanulási elképzelése reális. Robinak elképzelése irreális (buszsofőr, rendőr). 7. A lehetőséget nem szívesen használják ki. Felnőtt korára visszaesnek és nem irányítható. Nagymértékbe sajnos a családjuk rontja el a 10 éves munkámat. 12. Reálisnak tartom. 13. Reálisnak tartom az elképzelésüket. És támogatom őket a választott szakmában. 15. Az ésszerű elképzeléseiket támogatjuk. 16. Határozott elképzelésük van a továbbtanulás terén, amit én is támogatok. 17. Mindenképpen egy szakmát tartok reálisnak, az hogy melyik legyen az ő választása lesz, betekintést kap minden elképzeléséről, mert csak gyakorlatiasan tudja mi mit jelent és majd bízik benne így tud választani.

Nevelt gyermekei az iskolában bekapcsolódnak-e szabadidős tevékenységekbe?

1. Jelenleg erre vonatkozóan nincs tapasztalatom. 2. Sportos tevékenységeket kedvelik a legjobban. 3. A két nagyobb gyermek Nagykőrösön kollégiumban van, az iskolában a szabadidős tevékenységeket nem használják ki. 7. Szeretik a szabadidős foglalkozásokat, általában nincs rájuk panasz. 9. Szeretik a közös programokat. 10. Szereti a szabadidős programokat. 12. Igen. 13. Igen járnak szakkörökre. 14. A 15 éves ... bármilyen programba bekapcsolódik. 17 éves kívülállóként viselkedik nagyon nehéz bevonni közösségbe. 15. Igen. 16. Mind a három lány aktívan részt vesz az iskolai programokon kirándulásokon.

Milyen tanórán kívüli foglalkozásokon vesznek részt?

2. Szívesen vesznek részt közösségi munkában. 3. Rajz, zene foglalkozásokon vesz részt. 3. A 12 éves kislány a következő tanévben kézilabdázni fog. A kisfiú szabadidejét játékos tölti ki. 5. Rajzsakkör, labdarúgó szakkör, tánc (társas) szakkör, matematika szakkör, tenisz szakkör. 6. Focira, és judóra járnak. 7. 1 kislányom faliújság szerkesztést évek óta végez. 2 kislány zongorázik. 8. Sport. 9. Focizni járnak. 10. Kézműves órákon, és lovaglásokon vesz részt. 12. Idő hiány miatt mivel utaznak nincs rá lehetőség. 13. A fiúk fociznak, egy fiú még atlétikára jár, a másik fiú kézilabdára, a lányok röplabdázni és táncolni járnak. 14. A 15 éves sportol, táncol. 15. Tánc, sport, gördeszkázás. 16. Két gyermek sportol, a legkisebb részt vesz az iskola színjátszó csoportjában. 17. Sport, informatika és tánc szakkörre jár a kislány.

Nevelt gyermekeinek az iskolában vannak-e barátai?

1. Jelenleg erre vonatkozóan nincs tapasztalatom. 2. Kialakult baráti köreik vannak, közös programokkal. 3. Vannak. 4. Igen vannak barátaik. 5. Igen. 6. Vannak barátok, meg szokták egymást látogatni. 7. Általában szeretik a társaikat van több jó évek óta tartó barátok. 8. Barátságosak, vannak barátaik. 9. Nagyon sok barát van. 10. Vannak barátaik. 12. Igen. 13. Igen vannak. 14. A 15 évesnek igen. 15. Igen. 16. Mind a három gyermeknek vannak barátai. 17. Igen.

Milyen közös programjaik vannak?

Közös mozi, közös strandolás. 4. Együtt játszanak. 5. Közös játékok, születnapok ünneplése, közös kerékpáros túrák. 6. Meg szokták egymást látogatni, (együtt játékos, internetezés, kirándulás pl. az Arborétumba). 7. 1-2 kislány születnapos bulik, jégkászás nyáron, mozi, zenehallgatás, számítógépezés. Nyaraltak 2 gyerek kétszer is. 8. Koruknak megfelelő. 9. A focisták, szurkolók kicsik-nagyok! 10. Közösen járnak szakkörökre. 12. Kirándulás, társasjáték, sakk, közös beszélgetések. 13. El szoktak hozzájuk menni, a barátok is eljárnak hozzájuk, és szoktak egymásnál ott aludni is. 14. Közösen sportolnak, beszélgetnek. 15. Mozi,

és kirándulások. 16. A barátok gyakran jönnek hozzájuk, és ők is mennek a barátok otthonába. Közös mennek moziba, sokszor találkoznak a falunkban lévő kultúrházban, sportpályán. 17. Szülinapi, kerti parti bulik, sport versenyek.

Köznevelési intézményen kívüli szabadidőre vonatkozó kérdések:

Szükségesnek tartja-e, hogy az iskolán kívüli szabadidejükben szervezett tevékenységekben részt vegyenek?

1. Mindenképpen fontos a szabadidő hasznos elöltése, erre minden lehetőséget biztosítani szeretnék. 2. Szükséges olykor a szervezettség, mert a kortárs csoportok rossz irányba is vihetik. 3. Igen. 4. A korkülönbségek miatt nehéz olyan programot találni, melyben mind a 4 gyermek jól érzi magát. 5. Igen, a fejlődésüket nagymértékben szolgálja. 6. Csak ritkán tartom szükségesnek, mert nagyfokú iskolai leterheltségük mellett szükség van arra is, szabadon tevékenykedjenek. 7. Én igen. 8. Igen. 9. Igen. 10. Hasznosnak és szükségesnek tartom. 12. Igen. 13. Igen. 14. Igen, ezért szakkörre jár. 15. Igen. 16. Igen. De ezt korukból adódóan legtöbbször már saját maguk szervezik. 17. Igen, mi is részt veszünk ilyen programokban.

Beosztja-e a nevelt gyermekek szabadidejét, vagy rájuk hagyja, hogy ők döntsenek erről?

1. Közös beszéljük meg a szabadidős programokat, figyelembe véve az életkori sajátosságokat. 2. Van, hogy be kell osztani, máskor viszont meg kell hagyni a döntés szabadságát. 3. Még kiskorú, ezért természetesen megbeszéljük. 4. A 18 éves fiú nagykorú a megbeszélte időpontra hazajön, szabadidejét ő ossza be. A 17 éves nagylány szabadidejének nagy részét barátaival tölti. A kisebbek szabadidejükben játszanak, TV-t néznek, barátaikkal összejárnak. 5. Közös megbeszéléseken alakítjuk napirendjeiket. 6. Is-is. 7. Általában ők osszák be, de van úgy, hogy én is bele szólok. Kortól függ. 8. Bizonyos fokig beosztjuk, hogy tanulják a rendszert és életet illetve az idő értékét. 9. Most még közös döntjük el, mi is legyen. 10. Közös megbeszéljük, hogy mire van ideje a tanuláson kívül. 12. Ők döntenek el, mivel kialakult baráti körük van. 13. Igen beosztom, mert első a tanulás, és a házimunka, a fent maradt szabadidejüket ők osztják be. 14. Megbeszélés tárgya. 15. Figyelemmel kísérem, hogy mivel töltik az idejüket. 16. Hagyom, hogy saját maguk döntsék el, hogy szabadidejüket

hogy szeretnék eltölteni, de vannak közös családi programok, amikben ők is részt vesznek.
17. Igen egy részét beosztom, mellettem tevékenykednek. Pl.: tésztakészítés, rendrakás stb.

Fordít-e különös figyelmet arra, hogy a nevelt gyermek mivel foglalkozik szabadidejében?

1. Mindenképpen kontroll alatt tartom a gyereket. 2. Fontos a szabadidő hasznos eltöltése. 3. Szükségesnek tartom. 4. Igen oda van rájuk figyelve hogy mivel foglalkoznak. Szükséges rájuk figyelni. 5. Igen szabadon rendelkeznek vele, de a háttérből figyelem s ha szükséges velük egyetértésben módosítunk rajta. 6. Arra figyelek, hogy ne foglalkozzanak sokat technikai kütyükkel, és legyenek a szabad levegőn! 7. Szükséges tudni, hol van, kivel, mit csinál. 8. Figyelek rá. Mert fontos, hogy hasznosan töltsék. 9. Természetesen olyan elfoglaltságot keresünk, ami hasznos. 10. Fontosnak tartom. 11. Igen különös figyelmet igényel. 12. Igen. 13. Igen fontosnak tartom. 14. Igen, hogy nem kívánatos társaságba ne kerüljön. 15. Igen fordítok rá figyelmet, szükséges a kontroll szerintem. 16. Meg szoktuk beszélni, hogy mikor, kivel, hol vannak, és mit csinálnak. 17. Igen minden gyereket felügyelek, ez nagyon fontos, mert így mindent időben észreveszek.

Otthon kb. mennyi időt fordít a gyermek tanulásra?

1. Most kezdjük az iskolát, eddig még nincs tapasztalatom, de előzetesen átbeszéltük, hogy az elkövetkezendő időben hogy fog a tanulás történni. 2. Önállóan tanulnak kb. 2 órát naponta. 3. 2-3 órát tanul. 5. Változó 1,5 – 2,5 között. 6. Zsófi szorgalmas, Attila az iskolában napköziben tanult eddig. 7. 1-2 órát igénybe vett. 8. 1-2 óra. 10. 3 órát fordít tanulásra. 12. 2-3 órát tantárgytól függően. 13. Ezt gyermeke válogatja, van akinél egy órába belefér a tanulás, de a nagyobbaknak több az elmélet, van hogy 2-2,5 órát is tanulnak. 14. Általában 1-2 órát tanul. 15. Kb. 1 órát naponta. 16. Kb. 1-2 órát tanulnak a gyerekek otthon. 17. Kb. 2 óra.

Odafigyel-e az otthoni tanulására?

1. Iskola után tanulószobás lesz a gyermek, és ha ezen felül még szükséges, akkor segíteni fogom a tanulását. 2. Önállóan tanulnak. 4. A két nagyobb gyermek Nagykőrösön kollégista. A két kisebb is kollégista, ahol megcsinálják a leckét. 7. Kortól függ. 8. Együtt tanulunk. 9. Együtt nézzük át a táskát és a leckét, nehogy elmaradjon valami. 10. Nem igényel segítséget.

12. Igen. 13. A házi feladat mindig ellenőrizve van. 15. Igen. 16. Átbeszéljük azt, amit nem ért. 17. Együtt tanulunk.

Tanul-e vele?

1. Kikérdezéssel, feladatok átnézésével megbeszélésével. 3. Ellenőrzöm a leckét. 4. Szűrőpróba szerint átnézünk. 6. Robi speciális eset, vele inkább hétvégén tanulok. 7. amíg alsós rendszeresen leültünk. 9. Együtt nézzük át a táskát és a leckét nehogy elmaradjon valami. 12. Nem mivel 17, 15, 13 évesek önállóak. 14. Nehézség esetén segíték. 15. Tanulok vele, ha valamit nem ért. 17. Együtt tanulunk.

Kikérdezi-e tőle a leckét?

1. Ha szükséges, korrepetálási lehetőséget biztosítok részére. 3. Kikérdezem. 4. Kikérdezzük. 6. Szerencsére nem kell őket kikérdezni. 7. A nagyok nem engedik a bele szólást általában. 12. Ha szükségük van segítségre természetesen igen. 13. Az elmélet mindig ki van kérdezve. 15. Kikérdezem. 16. Ha a gyerek igényli kikérdezem a leckét. 17. Kikérdezem.

Részt vesz-e a nevelt gyermek szabadidős tevékenységekben iskolán kívül?

1. Tervezzük, hogy iskolai szakkörökbe bekapcsolódik, ami értelemszerűen nem mehet a tanulás rovására. 2. Ha a gyermek igényli: igen. 3. Igen. 4. A kisebbek az unokáinkkal összejárnak. 5. Igen. 6. Igen. 7. Gyereke válogatja, van, aki nem szeret felnőtt családi programokon részt venni. 8. Koruk miatt már nem. 9. Igen. 10. Igen. 12. Nem. 13-. Igen, részt vesznek. 14. Igen, részt vesz. 15. Igen. 16. Igen. 17. Igen.

Amennyiben igen, annak típusa?

1. Jelenleg nagyon csapongó még az érdeklődési köre a gyermeknek. Mindent szeretne kipróbálni, nagyon lelkes. 3. Gyógytorna és gyógy-úszáson vesz részt. 4. Összejárnak játszani, beszélgetni, labdázni. 5. Különböző szakkörök. 6. Mint említettem sportolnak, szívesen játszanak nekik való technikai dolgokkal. 7. 1 gyerek focit szereti. 9. Foci. 10. Lovaglás, úszás. 12. Lovaglás, úszás. 14. Sportol. 15. Tánc. 16. A gyermekek közül kettő

szerepet olvasni, mind a három szeret a szabad levegőn tartózkodni. 17. Sportban, kirándulásokon is részt vesz.

Van-e valamilyen hobbija?

1. Idővel, ha letisztul ez a fokozott érdeklődés, támogatni fogom, hogy kedvenc időtöltését mind hasznosabban tudja kamatoztatni. 3. Kerékpározás a hobbija. 5. A fiúnak a foci! A lányoknak a különböző háziállatok. 6. Kialakult hobbijuk még nincs. 7. Hobbijuk nem nagyon van. 13. Hobbijuk van, rajzolás, tánc, természetfilmek. 15. Hobbi deszkázás, biciklizés és foci. 16. Szeretnek számítógépezni. 17. Hobbija a Barbi babázás.

Vannak-e a gyermeknek iskolán kívül barátai?

1. Jelenleg még nincsenek barátai a lakóhelyünkön, de hamarosan indul az iskola, és biztos vagyok benne, hogy egy megfelelő baráti társaság részese lesz a kislány. 2. Igen. 3. Vannak. 4. Igen vannak, akikkel összejárnak. 5. Igen vannak! 6. Iskolán kívül játszótársaik vannak. 7. Szomszéd gyerekek jól befogadták őket. 8. Vannak. 9. Vannak sokan. 10. Vannak barátai. 12. Igen. 13. Igen van. 14. Igen, vannak. 15. Igen, vannak. 16. Leginkább mostani és a volt osztálytársakkal találkoznak a lányok iskola időn kívül is. 17. Igen.

Milyen közös programjaik vannak?

2. Focizás, filmnézés, városban nézelődés. 3. Pl. együtt nyaraltak. 4. Beszélgetnek, játszanak. 5. S vannak közös programjaik. 6. Akikkel a játszótéren ismerkedtek meg. 7. Ritkán van közös program. (játszótér). 8. Buli, kirándulások. 9. Fociznak. 10. Könyvtárba és sétálni járnak együtt. 12. Lovaglás. 13. Együtt fociznak, csocsóznak, kerékpároznak, könyvtárba járnak, beszélgetnek, játszanak. 14. Fociznak, kerékpároznak. 15. Mozi, séta. 17. A barátnőjével együtt játszanak, sétálnak, fagyiznak stb.

Végez-e a gyermek házimunkát?

1. Életkorának, fizikai adottságainak megfelelően bevonjuk a házi- ház körüli munkákba. Szívesen vesz részt benne. 2. Kedve szerint. 3. Igen. 4. Igen. Leginkább a 11 éves kislány segít akár a házimunkában. A többiek csak többszöri kérésre fognak neki. 5. Igen! 6. Időnként

segítenek. 7. Minden gyerek korának tudásának megfelelő munkát kap, de csak olyat, amit szeret, és felnőtt korában nagy szükség lesz a tudásra. 8. Igen. 9. Igen. 10. Szívesen végez. 11. Nem végez házimunkát. 12. Igen. 13. Igen, mindenkinek meg van a napi feladata. 14. Igen végez mindenki a képességeinek megfelelőt. 15. Igen. 16. Igen. 17. Igen.

Milyet?

1. A saját szobáját Ő takarítja. A konyhában is szeret tevékenykedni, felügyelettel már néhányszor főzni is szokott. Mosás végeztével szívesen kitereket. Egyre ügyesebb ezekben a feladatokban. 2. Főzés, állatok etetése. 3. Saját szobáját rendbe teszi. 4. Mosogatás, takarítás sorolhatnám, többször szó nélkül elvégzi. Takarítás saját szobájuk. 5. Mosogatás, törölgetés, takarítás. Különböző kerti munkák. Házi állatok etetése, gondozása. Saját szobák rendben tartása. 6. Bevásárlásban, saját szobájuk rendbetételében, mosogatás, porszívózás. 7. A saját szobáját tisztán kell tartani. 10-20 perc hetente kinti munkát végeznek gereblyézést stb. Nem kötelező szerűen, de ha nagyon szépen megkérem, pl. levágja a fűvet is. 8. Mosogatás, takarítás, kerti munka. 9. Segít teríteni étkezésnél, rendbe tartják a szobájukat. 10. Minden házi munkát. 12. Takarítás, mosás, főzés, fűnyírás. Vásárlás, csekkek befizetése, kertészkedés, kutyák, macskák etetése, helyük tisztán tartása. 13. Mosogatás felváltva, kertészkedés közösen, a lakás takarítása közösen, mindenkinek meg van az adott feladata. Kutyák sétáltatása, és ápolása, etetése. 14. Ház körüli teendők, állatok ellátása, főzés, sütés, takarítás. 15. Takarítás, főzés, sütés. 16. Minden gyermek önállóan tartja rendbe a saját holmiját, s szobáját. A legidősebb lányom teljes háztartást tud vezetni, amit szívesen meg is csinál, ha én éppen dolgozom. Mos, főz, takarít. A kisebb lányok a takarításban és a házkörüli munkában szoktak segíteni, koruknak megfelelően a főzésbe is besegítenek. 17. Takarítás, szekrényrendezés, főzésnél segítség.

Külön vagy együtt tevékenykednek?

1. Vannak feladatok, amit már önállóan végez, és vannak olyanok, amit együtt végzünk. 2. Mindig együtt. 3. Együtt. 4. Külön és együtt is segítenek. 5. Is, is. Munkája válogatja. 6. Leginkább külön, az együtt tevékenykedésnek mindig vita a vége. Erről azonban már kezdenek leszokni, hosszú beszélgetések, és különböző motivációk miatt. 7. Van amit együtt, de van olyan is amit rá lehet bízni. Attól is függ milyen a kedve. 8. Külön, de ritkán együtt. 9. Külön is és együtt is. 10. Külön is együtt is. 11. Játszik. 12. Együtt is és külön is. 13. Együtt teszünk mindent. 14. Minden munkát együtt végzünk, mert így tanulják meg a mindennapi

teendőket. Mintát igyekszünk adni nekik. 15. Mindig együtt tevékenykedünk. 16. Szoktunk közösen is dolgozni, de van, mikor csak egyedül végzik a rájuk bízott munkát. 17. Együtt, mert sűrű kontrollra – segítségre szorul.

Sorolja fel a családi közös programokat!

1. Nyár lévén elég sokat járunk strandra, kirándulni, különböző rendezvényekre, koncertekre. 2. Kirándulások, koncertek, színház, strandolás, sport versenyek. 3. Mozi látogatás, nyaralás, kirándulás. 4. Lajosmizsei napok alkalmából a parkban való koncertek (Király Viktor) megtekintése, tűzijáték láthatása közlelől. Játszótéren való hintázás, foci. 5. Közös születésnapok, névnapok, ünnepek. Közös kirándulások. Közös fürdők nyáron. Ünnepek közös ünneplése (pl. karácsony). 6. Könyvtárlátogatás, séta, kirándulás. 7. Mindenféle ünnepet megülünk. Fesztiválok, családi napok. Strandolás. 8. Kirándulás, sport események. 9. Kinti főzés, kirándulások, nyaralás, társasjáték, beszélgetések. 10. Kirándulás, nyaralás. 11. Közös játék, kirándulás. 12. Napi beszélgetések együtt is és külön is igény szerint, kirándulások, közös bevásárlások. Társas játék pl. sakk, malom, hímzés, kirakózás. 13. Kirándulás, társasozás, kártyázás, TV-zés, sütés-főzés. 14. Kirándulás, sportolás, főzés, sütés. 15. Kirándulás, családi összejövetelek, születésnapok, névnapok, ünnepek, mozi, koncertek, séták. 16. Közös születésnapok, névnapok, karácsonyi, húsvéti ünnepek a nagycsaláddal. Közös kerti-partik, strandolás, kirándulások. 17. Ház körüli munkák, kirándulások, vásárlások, vasárnap templom, rendezvények.

Mennyi időt fordítanak a vérszerinti szülővel való kapcsolattartásra?

1. Jelenleg még nem volt meg az elhelyezési értekezlet, kapcsolattartásról még nem tudok nyilatkozni. A nálam nevelkedő kislány árva, eddig a nagykorú féltestvérénél nevelkedett. 2. Felügyelt kapcsolattartás, havonta 1-1 óra mindkét szülővel. 3. Nincs vérszerinti kapcsolattartás. 4. A tizenkét éves kislány kapcsolattartása rendszeres kéthetente 1óra. 5. Havi két óra + havi egyszeri telefon. 6. A testvérek édesanyjukkal havonta egy órát találkoznak, apjukkal időszakosan évente 3 hetet, Robinak nincs kapcsolattartása. 7. 2 hetente 2 órát tölt a szülővel ill. van aki nyári szünetben hazamehet 1-1 hétre. 8. Nincs kapcsolattartásuk. 9. Anya 6 éve nem látta őket. 10. Hetente jön az anyuka jó a kapcsolat, az apa elhanyagolja a kapcsolattartást. 11. 4-5 óra időt szüleivel való kapcsolattartására. 12. Nagyon sokat, heti telefonbeszélgetés édesapával havi egy alkalom látogatás a BV. intézetben. Édesanyjukkal 12

éve nem találkoztak mivel ő nem tart rájuk igényt és nem keresi a lehetőséget és el is utasítja a közeledésüket. 13. Az 5-ös testvérpárnál nincs láthatás. A két picinél havi egy óra láthatás van. 14. Sajnos a vérszerinti szülővel a kapcsolattartás nem jön létre telefonon, mert minden kapcsolattartást lemond. A másik gyermeknek nincs kapcsolattartása és nem is szeretne találkozni a vérszerinti családjával egyelőre. 15. Nincs kapcsolat. 16. Nincs kapcsolattartás. 17. Csak telefonon tartják a kapcsolatot.

Van-e róla információja, hogy a vérszerinti szülő biztosít-e programokat a gyermeknek a kapcsolattartás ideje alatt?

Sajnos nem biztosít. 6. Talán az apuka szervez velük külön programot. 7. Nem biztosítanak semmi programot a szülők. 9. Apa szokott velük közös kirándulást, strandolást szervezni. 11. Nem biztosít programokat a gyermek számára. 13. Ott általában fényképezés, videózás van. A nagyobb gyermekkel szokott az anya foglalkozni, kisebbről nem nagyon vesz tudomást, nem tud vele mit kezdeni. 14. A nagymamával való kapcsolattartás jól működik, közös sétákat szervez. (A másik gyermek...) Bátyjával tartja a kapcsolatot az egyik közösségi oldalon.

Jár-e a gyermek iskolán kívül hittanra?

1. Szeptembertől szeretne a gyermek hitoktatásra járni. 2. Nem. 3. Igen. 4. Nem járnak hittanra. 5. Igen. 6. Nem. 8. Saját döntésük alapján nem. 9. Igen járunk templomba. 10. Az iskolán belüli tantárgy. 12. Igen. 13. Igen a két lány. A fiúkat nem érdekli. 14. Egyik sem. 15. Van, amelyik igen, mert igényli. 16. Nem. 17. Igen.

Egyéb vallási eseményekbe/rendezvényekbe bekapcsolódnak-e?

1. Nagy vágya, hogy első áldozó legyen. Ebben természetesen támogatjuk. 7. 2 gyerek volt első áldozó. 2 gyerek énekel a templomban. 17. Első áldozó lesz nemsokára.

Kérem, fogalmazza meg véleményét e témáról röviden!

A kislány családunkba kerülése még nagyon friss, az adaptáció folyamata zajlik. A gyermek nagyon érzékenyen reagál az őt ért ingerekre. A korábbi életéről nem akar beszélni, csak néha nyílik meg, és mond el néhány vele történt eseményt. Nagyon bezárkózott ebben a

tekintetben. A családom tagjaival jó a kapcsolata. A kislány csendes, illemtudó, udvarias. Nagyon félénk, nehezen nyit a környezete felé. De utána mindenről van véleménye, és ezt kendőzetlenül el is mondja. Egy ingerszegény környezetből került hozzánk, naponta rácsodálkozik a számunkra természetes dolgokra. Most már nagyon jól kezeli a Neki szokatlan körülményeket, szépen akklimatizálódik, egyre inkább nyílik a környezete irányába. Étkezése egyre kiegyensúlyozottabb. Sokat fejlődött testileg is az elmúlt két hónap alatt. Korábban rengeteg egészségügyi problémája volt, ezek szinte megszűntek. Állandó figyelemfelhívásként betegségi tüneteket produkál, amit szakmámból eredően is maximális odafigyeléssel kezelek. 5. Úgy gondolom, az egyik legszebb és legfontosabb hivatást csinálom. „Sajnos” hogy szükség van erre, de megpróbálok olyan szeretetet, gondoskodást, nevelést biztosítani számára, amely egyenértékűsége törekszik a vérszerinti családban való nevelkedéshez. 6. Az a véleményem, ha a gyermek a későbbiekben érdeklődik a vallás felől azt nem akadályozom, kivéve a szélsőséges vallási nézeteket. 7. Nagyon jó, hogy ezeknek a gyerekeknek van lehetőségük egy jobb életközösségben felnőni. Sokat fejlődnek, de nem eleget ahhoz, hogy ebben a világban önálló életet éljen. Családi háttérre lenne még szükségük. Legalább 25 éves korukig kellene támogatni, de lenne olyan is, akit még tovább. 8. Nincs véleményem. 9. Nincs véleményem. 10. A gyermekkel kapcsolatos kérdések, amik lehetnek hasznosak is. 13. Örülök, hogy ezekben a kérdésekben segítségükre lehettem, köszönöm érdeklődésüket. 14. A téma nagyon jó, de sajnos a problémák megoldása nagyon nehéz mert már a kamaszkorban a barátok véleménye a fontosabb. A kapcsolattartások nagyon fontosak, és ezért próbálunk mindenlehetőséget megragadni, ha már személyesen nem hajlandók találkozni, akkor legalább telefonon, vagy interneten tudjanak beszélni. A vallásos nevelésben a helyi katolikus pap próbálta bevonni a gyerekeket, amit támogattam, amíg a gyermek önszántából ment. 15. Fontosnak tartom a vallásos nevelést, de a döntést rájuk bízom. Én csak támogatom őket ebben. 17. Nálunk minden gyerek vallásos nevelésben részesül, első áldozáson részt vesznek, ha szeretne bérmálkozni is mehet. Én úgy gondolom, hogy a mai világban fontos lehet egy ilyen kapaszkodó, lehetőség, segítség, amit a vallás nyújt. Gyerekkorban még szívesen tanulják, érdekesnek tartják későbbiekben, pedig a lehetőség mellettük van benne él vagy csak szükség esetén fordul újra felé.

Táblázatok

Nevelkedés_helyszíne * Napközi átkódolt Crosstabulation

		Napközi átkódolt		Total
		Nem napközis	Napközis	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 57 37,7%	Count 94 62,3%	Count 151 100,0%
	Családban nevelkedik	Count 124 74,3%	Count 43 25,7%	Count 167 100,0%
Total		Count 181 56,9%	Count 137 43,1%	Count 318 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	43,091 ^a	1	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	41,615	1	,000		
Likelihood Ratio	44,046	1	,000		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	42,955	1	,000		
N of Valid Cases	318				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 65,05.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * Otthoniszámítógép Crosstabulation

		Otthoniszámítógép		Total
		Nem használ számítógépet iskolán kívül	HASznál számítógépet iskolán kívül	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 66 43,7%	Count 85 56,3%	Count 151 100,0%
	Családban nevelkedik	Count 35 23,0%	Count 117 77,0%	Count 152 100,0%
Total		Count 101 33,3%	Count 202 66,7%	Count 303 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	14,581a	1	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	13,665	1	,000		
Likelihood Ratio	14,758	1	,000		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	14,533	1	,000		
N of Valid Cases	303				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 50,33.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * önállóan_döntesz_e_szabadidóról Crosstabulation

		önállóan_döntesz_e_szabadidóról		Total
		1,00	2,00	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 70	Count 54	Count 124
		% within Nevelkedés_helyszíne 56,5%	% within Nevelkedés_helyszíne 43,5%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%
Nevelkedés_helyszíne	Családban nevelkedik	Count 134	Count 18	Count 152
		% within Nevelkedés_helyszíne 88,2%	% within Nevelkedés_helyszíne 11,8%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%
Total		Count 204	Count 72	Count 276
		% within Nevelkedés_helyszíne 73,9%	% within Nevelkedés_helyszíne 26,1%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	35,604a	1	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	33,979	1	,000		
Likelihood Ratio	36,413	1	,000		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	35,475	1	,000		
N of Valid Cases	276				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 32,35.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * házimunka_részvétel Crosstabulation

		házimunka_részvétel		Total	
		1,00	2,00		
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 62	81	143	
	% within Nevelkedés_helyszíne	43,4%	56,6%	100,0%	
Nevelkedés_helyszíne	Családban nevelkedik	Count 142	13	155	
	% within Nevelkedés_helyszíne	91,6%	8,4%	100,0%	
Total		Count 204	94	298	
		% within Nevelkedés_helyszíne	68,5%	31,5%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	80,211a	1	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	77,992	1	,000		
Likelihood Ratio	86,509	1	,000		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	79,942	1	,000		
N of Valid Cases	298				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 45,11.

b. Computed only for a 2x2 table

neme * házimunka_részvétel Crosstabulation

		házimunka_részvétel		Total	
		1,00	2,00		
neme	1,00	Count 94	53	147	
	% within neme	63,9%	36,1%	100,0%	
neme	2,00	Count 107	40	147	
	% within neme	72,8%	27,2%	100,0%	
Total		Count 201	93	294	
		% within neme	68,4%	31,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,658a	1	,103	,132	,066
Continuity Correction ^b	2,265	1	,132		
Likelihood Ratio	2,665	1	,103		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	2,649	1	,104		
N of Valid Cases	294				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 46,50.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * jársz_e_hittanra Crosstabulation

		jársz_e_hittanra		Total
		1,00	2,00	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 40	Count 104	Count 144
		% within Nevelkedés_helyszíne 27,8%	% within Nevelkedés_helyszíne 72,2%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%
Nevelkedés_helyszíne	Családban nevelkedik	Count 35	Count 121	Count 156
		% within Nevelkedés_helyszíne 22,4%	% within Nevelkedés_helyszíne 77,6%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%
Total		Count 75	Count 225	Count 300
		% within Nevelkedés_helyszíne 25,0%	% within Nevelkedés_helyszíne 75,0%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	1,140a	1	,286	,290	,175
Continuity Correction ^b	,873	1	,350		
Likelihood Ratio	1,139	1	,286		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	1,136	1	,287		
N of Valid Cases	300				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 36,00.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * Sportkör átkódolt Crosstabulation

		Sportkör átkódolt		Total
		sportkörre nem jár	Sportkörre jár	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 83	Count 68	Count 151
		% within Nevelkedés_helyszíne 55,0%	% within Nevelkedés_helyszíne 45,0%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%
Nevelkedés_helyszíne	Családban nevelkedik	Count 110	Count 57	Count 167
		% within Nevelkedés_helyszíne 65,9%	% within Nevelkedés_helyszíne 34,1%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%
Total		Count 193	Count 125	Count 318
		% within Nevelkedés_helyszíne 60,7%	% within Nevelkedés_helyszíne 39,3%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	3,950a	1	,047	,051	,031
Continuity Correction ^b	3,506	1	,061		
Likelihood Ratio	3,954	1	,047		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	3,938	1	,047		
N of Valid Cases	318				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 59,36.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * Iskolán kívüli sport Crosstabulation

		Iskolán kívüli sport		Total
		Nem sportol	2,00	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 59 39,1%	Count 92 60,9%	Count 151 100,0%
	Családban nevelkedik	Count 70 41,9%	Count 97 58,1%	Count 167 100,0%
Total		Count 129 40,6%	Count 189 59,4%	Count 318 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,266a	1	,606	,648	,344
Continuity Correction ^b	,161	1	,688		
Likelihood Ratio	,266	1	,606		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	,265	1	,607		
N of Valid Cases	318				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 61,25.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * Iskolán kívüli kézművesség Crosstabulation

		Iskolán kívüli kézművesség		Total
		Nem kézműveskedők	Kézműveskedők	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 135 % within Nevelkedés_helyszíne 89,4%	Count 16 % within Nevelkedés_helyszíne 10,6%	151 100,0%
	Családban nevelkedik	Count 117 % within Nevelkedés_helyszíne 70,1%	Count 50 % within Nevelkedés_helyszíne 29,9%	167 100,0%
Total		Count 252 % within Nevelkedés_helyszíne 79,2%	Count 66 % within Nevelkedés_helyszíne 20,8%	318 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	18,042a	1	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	16,885	1	,000		
Likelihood Ratio	18,868	1	,000		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	17,985	1	,000		
N of Valid Cases	318				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 31,34.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * Iskolai rendezvények Crosstabulation

		Iskolai rendezvények		Total
		,00	1,00	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 42 % within Nevelkedés_helyszíne 27,8%	Count 109 % within Nevelkedés_helyszíne 72,2%	151 100,0%
	Családban nevelkedik	Count 43 % within Nevelkedés_helyszíne 25,7%	Count 124 % within Nevelkedés_helyszíne 74,3%	167 100,0%
Total		Count 85 % within Nevelkedés_helyszíne 26,7%	Count 233 % within Nevelkedés_helyszíne 73,3%	318 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	,173a	1	,678	,705	,386
Continuity Correction ^b	,083	1	,773		
Likelihood Ratio	,173	1	,678		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	,172	1	,678		
N of Valid Cases	318				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 40,36.

b. Computed only for a 2x2 table

Nevelkedés_helyszíne * Hobbi Crosstabulation

		Hobbi		Total
		,00	1,00	
Nevelkedés_helyszíne	Nevelőszülő	Count 14 9,3%	Count 136 90,7%	Count 150 100,0%
	Családban nevelkedik	Count 15 9,0%	Count 152 91,0%	Count 167 100,0%
Total		Count 29 9,1%	Count 288 90,9%	Count 317 100,0%

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Equal variances assumed	7,166	,008	-7,153	310	,000	-2,72235	,38058	-3,47119	-1,97350
Equal variances not assumed			-7,124	298,998	,000	-2,72235	,38215	-3,47439	-1,97030

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	51,415a	2	,000
Likelihood Ratio	54,570	2	,000
Linear-by-Linear Association	41,541	1	,000
N of Valid Cases	300		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 31,51.

Group Statistics

	Nevelkedés_helyszíne	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
életkora	Nevelőszülő	151	12,4702	3,57549	,29097
	Családban nevelkedik	167	15,1925	3,14348	,24774

Nevelkedés_helyszíne_korrepetálás Crosstabulation

		Nevelkedés_helyszíne		Total
		Nevelőszülő	Családban nevelkedik	
korrepetálás_átkódolt	1,00	Count 79	Count 24	Count 103
		% within Nevelkedés_helyszíne 52,3%	% within Nevelkedés_helyszíne 14,5%	% within Nevelkedés_helyszíne 32,5%
	2,00	Count 72	Count 142	Count 214
		% within Nevelkedés_helyszíne 47,7%	% within Nevelkedés_helyszíne 85,5%	% within Nevelkedés_helyszíne 67,5%
Total		Count 151	Count 166	Count 317
		% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%	% within Nevelkedés_helyszíne 100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	51,672 ^a	1	,000	,000	,000
Continuity Correction ^b	49,960	1	,000		
Likelihood Ratio	53,568	1	,000		
Fisher's Exact Test					
Linear-by-Linear Association	51,509	1	,000		
N of Valid Cases	317				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 49,06.

b. Computed only for a 2x2 table

Chi-Square Tests

		Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square		,012a	1	,914	1,000	,533
Continuity Correction ^b		,000	1	1,000		
Likelihood Ratio		,012	1	,914		
Fisher's Exact Test						
Nevelkedés_helyszíne * Évf						
Nevelkedés_helyszíne	Count	,012	1	,914		
	Nevelőszülő					
Családban nevelkedik	Count					
	Nevelkedés_helyszíne					
Total						
Linear-by-Linear Association						
N of Valid Cases		317				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 13,72.

b. Computed only for a 2x2 table

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1.sz. ábra: A nevelőszülők legmagasabb iskolai végzettsége (n=17)	83. oldal
2.sz. ábra: A nevelőcsaládban nevelkedő gyermekek száma (n=17)	84. oldal
3.sz. ábra: Gondozott gyermekek státusa (n=47)	85. oldal
4.sz. ábra: Fejlesztésben való részvétel (n=47)	86. oldal
5.sz. ábra: A nevelés színtere szerinti megoszlás (n=318)	93. oldal
6.sz. ábra: Átlagéletkor (n=312)	93. oldal
7.sz. ábra: Beiskolázottság (n=300)	94. oldal
8.sz. ábra: Napközi (n=318)	95. oldal
9.sz. ábra: Számítógép használat (n=303)	97. oldal
10.sz. ábra: Önálló döntés a szabadidőről (n=276)	98. oldal
11.sz. ábra: Házimunka részvétel (n=298)	99. oldal
12.sz. ábra: Nemek megoszlása a házimunka részvételben (n=294)	100. oldal
13.sz. ábra: Hittan (n=300)	101. oldal
14.sz. ábra: Iskolai sportkör (n=318)	102. oldal
15.sz. ábra: Iskolán kívüli sport (n=318)	103. oldal
16.sz. ábra: Iskolán kívüli kézműves (n=318)	103. oldal
17.sz. ábra: Hobbi (n=317)	104. oldal
18.sz. ábra: Iskolai rendezvényen való részvétel (n=318)	105. oldal
19.sz. ábra: Korrepetálás (n=317)	105. oldal
1.sz. táblázat: Iskolai szabadidős tevékenységek (saját szerk.)	107. oldal
2.sz. táblázat: Szabadidős tevékenységek iskolán kívül (saját szerk.)	108. oldal

A dolgozatban közölt ábrák és táblázatok saját szerkesztésűek.